

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE'DE BÖLGESEL SINIFLANDIRMAYA
GÖRE İSTİHDAM VE EKONOMİK BÜYÜMENİN
İŞSİZLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN PANEL VERİ
ANALİZİ İLE İNCELENMESİ**

**Özge BEYHAN
165010010**

**Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Metehan YILGÖR**

Bandırma 2019

T.C
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE’DE BÖLGESEL SINIFLANDIRMAYA
GÖRE İSTİHDAM VE EKONOMİK BÜYÜMENİN
İŞSİZLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN PANEL VERİ
ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Özge BEYHAN
165010010

Tez Danışmanı:
Doç Dr. Metehan YILGÖR

Bandırma 2019

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAYI

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Özge BEYHAN tarafından Doç.Dr. Metehan YILGÖR'ün danışmanlığında hazırlanan "Türkiye'de Bölgesel Sınıflandırmaya Göre İstihdam ve Ekonomik Büyümenin İşsizlik Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 17/06/2019 tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavında ~~oyekluğu/~~oybirliği ile başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Doç.Dr. Metehan YILGÖR

Jüri Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi, Özlem KUVAT

Jüri Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Ayça ÖZEKİN

ETİK BEYAN

TÜRKİYE CUMHURİYETİ BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (17/06/2019).

Özge BEYHAN

ÖZET

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL SINIFLANDIRMAYA GÖRE İSTİHDAM VE EKONOMİK BÜYÜMENİN İŞSİZLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN PANEL VERİ ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Özge BEYHAN

Bu çalışmanın amacında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre istihdam ve ekonomik büyüme ile işsizlik arasında Panel Veri Analizi kullanılarak; uzun dönem, kısa dönem ve nedensellik ilişkisinin olup olmadığını incelemek ve ilişkinin yönünü ifade etmektir. Çalışmanın kapsamında ise işsizlik, istihdam ve ekonomik büyümeyi kavramsal ve teorik olarak açıklamaktır. Avrupa'da ve Türkiye'de ortaya çıkan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması ile Bölgesel Kalkınma Ajanslarının genel işlevlerini inceleyerek, bölgeler arasında ortaya çıkan farklılıkları azaltmada önemli faktör olduklarını vurgulamaktır. Bölgesel Kalkınma Ajanslarından örnekler verilerek faaliyette buldukları bölgelerinde, bölgesel farklılıkları azaltmak için yaptıkları hizmetlere ayrıca değinilmiştir.

Panel ARDL Sınır testi analiz çıktılarına göre uzun dönemde bölgesel ekonomik büyüme ve istihdam oranındaki artışın bölgesel işsizlik oranını azalttığı yönünde anlamlı ilişki bulunmuştur. Kısa dönem sonuçlarına göre; ekonomik büyümenin gecikmeli bir ve iki dönem değerleri ile işsizlik oranı arasında pozitif ve anlamlı, istihdam oranı bir ve iki gecikmeli dönem değerlerinin işsizlik oranını negatif şekilde etkilediği görülmüştür. Negatif etki, bir gecikmeli dönemde istatistiksel olarak anlamsız iken iki gecikmeli değerinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Hata düzeltme mekanizmasındaki hata terimi, kısa dönemde olan dengeden sapmaların yaklaşık %43.2'sinin uzun dönemde kaybolacağını göstermektedir. Dumitrescu Hurlin nedensellik analiz çıktılarına göre; işsizlik oranı ile istihdam oranı ve işsizlik oranı ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü; istihdam ile ekonomik büyüme arasında ise ekonomik büyümeden istihdam oranına doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, İBBS, Panel Veri Analizi, İstihdam, Ekonomik Büyüme

ABSTRACT

ACCORDING TO THE REGIONAL CLASSIFICATION THE EFFECT OF EMPLOYMENT AND ECONOMIC GROWTH ON UNEMPLOYMENT'S PANEL DATA ANALYSIS WITH EXAMINATION

Özge BEYHAN

The aim of this study; according to the Nomenclature of Territorial Units for Statistics by using Panel Data Analysis between employment and economic growth is to examine whether there is a connection between long term, short term and causality and define the way of connection. Moreover, This study emphasizes ,within the scope of unemployment , employment and economic growth and additionally conceptional and theoratically, assessment of Nomenclature of Territorial Units for Statistics with Regional Development Agencies in Europe and Turkey and also being an important factor to the reduction of differences between regions. Regional progress furthermore, giving examples from Regional Development Agencies which are engaged in their regions and it is mentioned about their services to reduce the regional differences.

According to the results of Panel ARDL Border test analysis, it has been found that there is a meaningful relationship between regional economic growth and employment ratio increase in long term and regional unemployment decrease. According to the short term results, it has been seen that there is a meaningful and positive relationship between economic growth's retarded one and two period rates and unemployment rate therefore employment rate's one and two retarded period rate affects the unemployment rate negatively. It has been determined that while negative effect was statistically meaningless in one period , two retarded period was meaningful. It has shown that error correction mechanism's error term deviation which happens in short term will disappear approximately %43.2 in long term. According to Dumitrescu Hurlin's Causality analysis data, it has been determined that there is a two way causality between unemployment rate and employment rate and also unemployment rate and economic growth on the other hand there is a one way causality between employment and economic growth and to the employment rate from economic growth.

Keywords: Unemployment, NUTS, Panel Data Analysis, Employment, Economic Growth

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sürecinde konumun belirlenmesinde ve tamamlanmasında yol gösteren ayrıca lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi birikiminden yararlandığım değerli danışmanım sayın Doç.Dr. Metehan YILGÖR'e, uygulama aşamasında desteğini esirgemeyen Araş.Gör. Hakan ÖNDEŞ'e ve tavsiyelerinden dolayı Dr. Öğr. Üyesi Ayça ÖZEKİN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tüm hayatım boyunca maddi ve manevi destekleriyle hep yanımda olan aileme bu süreçte de eksik etmedikleri ilgi ve anlayıştan dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Özge BEYHAN
Bandırma, 17/06/2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI	ii
ETİK BEYAN SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	x
ŞEKİLLER	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
İŞSİZLİK, İSTİHDAM VE EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMLARI	
1.1.İŞSİZLİK VE İŞSİZ KAVRAMI	4
1.1.1.İşsizlik Türleri	6
1.1.1.1.Gizli İşsizlik	6
1.1.1.2.İradî- Gayri İradî İşsizlik.....	7
1.1.1.3.Mevsimsel İşsizlik.....	7
1.1.1.4.Konjonktürel (Dönemsel) İşsizlik.....	8
1.1.1.5.Teknolojik İşsizlik.....	8
1.1.1.6.Geçici (Frikasyonel) İşsizlik.....	9
1.1.1.7.Yapısal İşsizlik	9
1.2.İSTİHDAM KAVRAMI.....	10
1.2.1.İstihdam Türleri.....	11
1.2.1.1.Eksik İstihdam.....	11
1.2.1.2.Tam İstihdam	12
1.2.1.3.Aşırı İstihdam.....	13
1.2.2.İstihdam Teorileri.....	14
1.2.2.1.Klasik İstihdam Teorileri	14
1.2.2.1.1.Say (Mahreçler) Yasası	14
1.2.2.1.2.Ücret Teorisi.....	15
1.2.2.1.3.Faiz Teorisi	15
1.2.2.2.Modern İstihdam Teorisi.....	16
1.3.İŞSİZLİK VE İSTİHDAM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	17
1.3.1.Doğal İşsizlik ve Doğal İşsizlik Oranı	17
1.3.2.İşsizlik Oranı ve İstihdam Oranı	17
1.3.3.İşgücü	18
1.3.4.İstihdam Hacmi	18

1.3.5.Kayıtdışı İstihdam	19
1.4.EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI VE BÜYÜME TEORİLERİ	20
1.4.1. Klasik Büyüme Teorileri.....	21
1.4.2.Keynes Büyüme Teorisi	22
1.4.3.Harrod-Domar Büyüme Teorisi	23
1.4.4.Solow (Neo-Klasik) Büyüme Teorisi.....	24
1.5. İŞSİZLİK, İSTİHDAM VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ	24
1.6.TÜRKİYE’DE BÖLGESEL FARKLILIKLAR VE İŞSİZLİK	26
1.7.LİTERATÜR TARAMASI.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA’DA BÖLGESEL SINIFLANDIRMANIN VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

2.1.AVRUPA BİRLİĞİNDE BÖLGE SINIFLANDIRMASI: NUTS	32
2.2.AVRUPA BİRLİĞİNDE KALKINMA AJANSLARININ ORTAYA ÇIKIŞI	39
2.3.KALKINMA AJANSLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ	42
2.3.1.Kalkınma Ajanslarının Hedefleri ve Faaliyetleri	44
2.3.2.Kalkınma Ajanslarının Türleri ve Yasal Statüleri.....	46
2.3.3.Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı	47
2.3.4.Kalkınma Ajanslarının Gelir Kaynakları	48
2.4.AVRUPA’DA KALKINMA AJANSLARINA BAZI ÖRNEKLER	51
2.4.1.İngiltere	51
2.4.2.İtalya.....	54
2.5.TÜRKİYE’DE İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI.....	56
2.6.TÜRKİYE’DE KALKINMA AJANSLARININ ORTAYA ÇIKIŞI	59
2.7.TÜRKİYE’DE KALKINMA AJANSLARINA ÖRNEKLER.....	61
2.7.1.İzmir Kalkınma Ajansı-İZKA	62
2.7.2.Karacadağ Kalkınma Ajansı-KARACADAĞ.....	63
2.7.3.Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı-OKA	64
2.7.4.Güney Marmara Kalkınma Ajansı-GMKA.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PANEL VERİ EKONOMETRİK ANALİZİ

3.1.PANEL VERİ ANALİZİ	66
3.2.PANEL VERİ ANALİZİNİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI.....	67
3.3.VERİ SETİ VE YÖNTEM.....	68
3.4.DURAGANLIK KAVRAMI VE PANEL BİRİM KÖK TESTLERİ.....	69
3.4.1.Im, Pesaran ve Shin W İstatistiği -IPS	75
3.4.2.Fisher- ADF (Augmented Dickey Fuller) ve Fisher- PP (Phillips Perron) Ki-kare İstatistiği	76
3.4.3.Panel Birim Kök Testi Analiz Sonucu	78

3.5.PANEL ARDL SINIR TESTİ (AUTOREGRESSİVE DİSTRİBÜTED LAG)	79
3.5.1.Panel ARDL Sınır Testinin Analiz Sonucu	81
3.5.2. Düzey 2 Bölgelerine Göre Kısa Dönem Sonuçları Grafik Gösterimi.....	100
3.6. DUMİTRESCU-HURLİN NEDENSELLİK TESTİ	103
3.6.1.Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi Analiz Sonucu.....	105
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	112
EKLER	124
EK-1 : 2002 / 4720 Sayılı Kararname Eki ; İstatistiki Bölge Birimleri	
Sınıflandırması	124
EK-2 : 2006 / 5449 Sayılı Kararname Eki; Bölgesel Kalkınma Ajanslarının	
Kuruluşu	130
ÖZGEÇMİŞ	143

TABLULAR

Tablo 1.	: 2018 Yılına Ait Düzey-1'e Göre Hanehalkı İşgücü İstatistikleri	27
Tablo 2.	: 2018 Yılına Ait Düzey-2'ye Göre İşsizlik Oranları.....	28
Tablo 3.	: NUTS Sınıflandırmasına Göre Nüfus Sınırları.....	33
Tablo 4.	: AB Üyesi Olan Ülkelerin NUTS Sınıflandırması	34
Tablo 5.	: AB'ye Aday Olan Ülkelerin NUTS Sınıflandırması	35
Tablo 6.	: 2013 Yılı Bölge Sınıflandırmasına Göre 2016 Yılındaki Bölge Sınıflandırması Değişiklikleri	36
Tablo 7.	: Avrupa Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulma Dönemleri.....	40
Tablo 8.	: Ulusal Kalkınma Anlayışı İle Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Anlayışı Arasındaki Farklılıklar.....	42
Tablo 9.	: Bazı AB Üyesi Ülkelerdeki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri	46
Tablo 10.	: Bazı AB Üyesi Ülkelerdeki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Personel Sayısı.....	48
Tablo 11.	: İngiltere'de Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları	52
Tablo 12.	: Türkiye'deki İBBS'ye Göre Düzey-1 Bölgeleri.....	57
Tablo 13.	: Türkiye'deki İBBS'ye Göre Düzey-2 Bölgeleri.....	58
Tablo 14.	: Panel Birim Kök Testi Sonuçları.....	78
Tablo 15.	: ARDL Sınır Testi İçin Uygun Gecikme Uzunluklarının Belirlenmesi... 81	
Tablo 16.	: Sınır Testi Alt ve Üst Kritik Değerleri.....	81
Tablo 17.	: Uzun ve Kısa Dönem PARDL Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluklarının Belirlenmesi	82
Tablo 18.	: Uzun Dönem Modeli Tahmin Sonucu.....	82
Tablo 19.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu	83
Tablo 20.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR10 İçin-İstanbul).....	84
Tablo 21.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR21 İçin- Tekirdağ, Edirne, Kırklareli).....	84
Tablo 22.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR22 İçin -Balıkesir, Çanakkale).....	85
Tablo 23.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR31 İçin-İzmir)	86
Tablo 24.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR32 İçin-Aydın, Denizli, Muğla).....	86
Tablo 25.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR33 İçin- Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	87
Tablo 26.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR41 İçin-Bursa, Eskişehir, Bilecik).....	87

Tablo 27.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR42 İçin-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova).....	88
Tablo 28.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR51 İçin-Ankara)	89
Tablo 29.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR52 İçin- Konya, Karaman).....	89
Tablo 30.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR61 İçin-Antalya, Isparta, Burdur)	90
Tablo 31.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR62 İçin-Adana, Mersin)	90
Tablo 32.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR63 İçin - Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye).....	91
Tablo 33.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR71 İçin-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir).....	92
Tablo 34.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR72 İçin-Kayseri, Sivas, Yozgat).....	92
Tablo 35.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR81 İçin-Zonguldak, Karabük, Bartın)	93
Tablo 36.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR82 İçin-Kastamonu, Çankırı, Sinop).....	94
Tablo 37.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR83 İçin- Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	94
Tablo 38.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR90 İçin-Trabzon, Ordu, Giresun,Rize, Artvin, Gümüşhane).....	95
Tablo 39.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRA1 İçin-Erzurum, Erzincan, Bayburt)	95
Tablo 40.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRA2 İçin - Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan).....	96
Tablo 41.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu(TRB1 İçin - Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	97
Tablo 42.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu(TRB2 İçin -Van, Muş, Bitlis, Hakkari).....	98
Tablo 43.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRC1 İçin - Gaziantep, Adıyaman, Kilis).....	98
Tablo 44.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRC2 İçin - Şanlıurfa, Diyarbakır	99
Tablo 45.	: Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRC3 İçin-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt).....	100
Tablo 46.	: Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi Sonuçları.....	105

ŞEKİLLER

- Şekil 1.** : Düzey 2 Bölgelerinde Ekonomik Büyümede Meydana Gelen Yüzelik Artışa Göre İşsizlik Oranlarındaki Yüzelik Azalış 101
- Şekil 2.** : Düzey 2 Bölgelerinde İstihdamda Meydana Gelen Yüzelik Artışa Göre İşsizlik Oranlarındaki Yüzelik Azalış 102
- Şekil 3.** : Düzey 2 Bölgelerinde Hata Düzeltme Katsayısına Göre Bir Sonraki Dönemde İşsizlik Oranlarındaki Yüzelik Azalmalar 103
- Şekil 4.** : Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkisi 106

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ADF	: Augmented Dickey Fuller
BKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansları
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
EAGF	: Avrupa Tarımsal Garanti Fonu
ERDF	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ESF	: Avrupa Sosyal Fonu
EURADA	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Enstitüsü
FIFG	: Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı
GMKA	: Güney Marmara Kalkınma Ajansı
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
ISPA	: Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı
İBBS	: İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması
İZKA	: İzmir Kalkınma Ajansı
KARACADAĞ	: Karacadağ Kalkınma Ajansı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
LAU	: Yerel İdari Birimler
NUTS	: İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması
OKA	: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
PARDL	: Panel Gecikmesi Dağıtılmış Ototregresif Model
PHARE	: Orta ve Doğu İçin Avrupa Katılım Öncesi Aracı
RDA	: Bölgesel Kalkınma Ajansları
SAPARD	: Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Öncesi Programı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Ülkeden ülkeye değişiklik gösteren gelişmişlik farkları, bir ülke sınırları içindeki bölgelerde de önemli boyutlarda karşılaşılmaktadır. Bölgesel eşitsizlikler coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır. Avrupa İstatistik Enstitüsü (EUROSTAT) aracılığıyla oluşturulan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS), 1988 yılında Avrupa Birliği tarafından bölgesel eşitsizlikleri azaltmak ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla tüm üye ülkelerde uygulanmasına karar verilmiştir. Bölgesel eşitsizlikleri azaltmada bir diğer önemli nokta ise NUTS 2 bölgelerinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulmasıdır. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının amacı rekabet ortamı yaratarak yabancı yatırımcıları bölgeye çekip bölgedeki yatırımları artırmak, ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktır.

Türkiye’de de ulusal kalkınma planlarında bölgesel dengelerin sağlanması gibi konulardan bahsedilmiştir. Fakat Türkiye’nin AB uyum sürecinde gerçekleştirmesi gereken hedefleri arasında bulunan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)’nin ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulması ile bölge kavramı daha da ön plana çıkmıştır.

Ülkemizde, bölgelerarası farkların fazla olması işsizlik oranlarını da etkilemektedir. İşsizlik oranlarına bakıldığında bölgeler arasında önemli farklılıkların olduğu gözlemlenmekte ve bu oranların düşürülmesi ekonomik kalkınma için önemli bir rol oynamaktadır. İşsizliğin azaltılmasında istihdam ve ekonomik büyüme kavramları önemli iki unsur olarak yer almaktadır. Çünkü bölgelerdeki istihdam olanaklarının farklı olmasından dolayı artan nüfusun etkisiyle de bireylerin iş bulma sıkıntısı ortaya çıkmaktadır. İstihdam kavramından bahseder iken ekonomik büyümeyi göz ardı etmemek gereklidir. Ekonomik büyümedeki artışın işsizliği azaltmadaki etkisinin yanında yatırımların çoğalmasını ve yeni istihdam alanlarının oluşturulmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacında da Türkiye’deki bölgelerde işsizliği azaltmada istihdam ve ekonomik büyümenin etkili olup olmadığı araştırılmasıdır. Bu ilişkiyi, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması ile sınırlandırılarak bölgesel olarak incelenmiştir. Bir bütünün parçalarını oluşturan bölgelerin sorunları tamamen giderilemese de azaltılmaya

çalışılması önemlidir. Yatırımların belli bölgelerde toplanması ve Doğu bölgelerinden Batı bölgelerine doğru mal ve hizmet üretiminin farklılıkları işsizlik oranlarındaki farkın açılmasına neden olmaktadır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının bölgelerdeki istihdam ve işsizlik sorunlarının yerinde tespit edilmesinde yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu yüzden de bölgesel çalışılmıştır.

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında Düzey 2'ye göre 26 bölge incelenmiştir. İşsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme ile ilgili Düzey 1'de veri sıkıntısı olduğundan dolayı kullanılamamıştır. Düzey 3 bölgelerine bakıldığında bu değişkenlerde ortak yıllara göre daha az veri seti eşleştiğinden dolayı tercih edilmemiştir.

İşsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme kavramları ile ilgili literatüre girmiş çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda işsizliği azaltmada etkili oldukları, bazı çalışmalarda aralarında ilişki bulunmadığı yönündedir. Kimi çalışmada ise istihdamsız büyüme artışından dolayı işsizliğin yükseldiği yönündedir. Tüm bunlara karşılık bölgesel olarak incelendiğinde ne sonuç vereceği merak konusu olduğundan dolayı bu çalışmada işsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme birlikte ele alınmıştır.

Diğer çalışmalara bakıldığında, genellikle işsizlik ile istihdam ve işsizlik ile ekonomik büyüme ilişkileri araştırılmıştır. Bölgesel çalışmalar incelendiğinde genellikle farklı bölgeler ve işsizliği etkileyen diğer faktörler ile ele alınmıştır. Düzey 2 bölgeleri araştırıldığında ise bir çalışma ile karşılaşılmıştır. Bu çalışmada kadın, erkek ve toplam işsizlik oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Tüm bunlara bakıldığında işsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme kavramlarını bütünüyle ele alan ve Düzey 2 bölgelerine göre incelenmiş bir çalışma olarak katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bölgelerdeki istihdam oranlarındaki ve ekonomik büyümedeki artış ya da azalış, bölgesel işsizlik oranlarının azalmasında ya da artışında etkin rol oynar mı sorusuna cevap aranmaktadır. Bu soruyu cevaplamak için Panel Veri Analizi yardımıyla, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre istihdam oranları ve ekonomik büyüme ile işsizlik oranları arasında uzun dönem ilişkisi, kısa dönem ilişkisi ve

nedensellik ilişkisinin olup olmadığını tespit etmektir. Çalışma üç bölümden oluşmuştur.

İlk bölümde, işsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme kavramları açıklanmıştır. İstihdam teorileri ve ekonomik büyüme teorilerine kısaca değinilmiştir. İşsizlik ve istihdam ile ilgili kavramlardan bahsedilmiştir. İşsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki temel olarak anlatılmıştır. Türkiye’de yer alan bölgesel farklılıkların nedenleri ile TÜİK’ ten alınan 2018 yılı Düzey 1 ile Düzey 2 işsizlik oranları incelenmiştir. Bölgelere göre farklılığına vurgu yapılmıştır. Ayrıca literatürde yer almış işsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme ile daha önce yapılan çalışmaların sonuçlarına değinilmiştir.

İkinci bölümde, Avrupa’da ve Türkiye’de ortaya çıkan İstatistiki Birimleri Bölge Birimleri Sınıflandırmasının ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının genel işlevinden bahsedilmiştir. Avrupa’daki Bölgesel Kalkınma Ajanslarına örnek olarak İngiltere’ye ve İtalya’ya yer verilmiştir. İngiltere’de Kuzey Batı Kalkınma Ajansı (North West Development Agency), İtalya’da Sviluppumbria Kalkınma Ajansı, Türkiye’de ise dört bölgeden seçilen İzmir Kalkınma Ajansı, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ve Güney Marmara Kalkınma Ajansı’nın yaptığı faaliyetler incelenmiştir. Çeşitli sosyokültürel ve ekonomik faaliyetlerde bulunan ajanslar bölgelerine sağladıkları hizmetlere, yurtiçi ve yurtdışı faaliyetlerine, KOBİ’lere ve birçok kuruluşa sağladıkları destek programlarına değinilmiştir.

Üçüncü bölüm olan ampirik kısmında ise İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)’ye göre 26 bölgeden oluşan Düzey 2 temel alınmıştır. TÜİK’ten alınan 2005-2014 yıllarını kapsayan Düzey 2 bölgelerine göre istihdam oranları ve ekonomik büyümedeki değişimin işsizlik oranları üzerindeki uzun dönem, kısa dönem ve nedensellik etkileri araştırılmıştır. Bu bölümde öncelikle işsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme değişkenlerinin durağan seriler olup olmadığı Im, Pesaran ve Shin-IPS İstatistiği, Fisher-ADF (Augmented Dickey Fuller) Ki-kare İstatistiği ve Fisher-PP (Phillips Perron) Ki-kare İstatistiği ile test edilmiştir. Durağan seriler arasında düzey farkı olduğundan dolayı uzun dönem ve kısa dönem ilişkisinin sonuçlarına ulaşmak için Panel ARDL Sınır testinden ve nedensellik bağlantısını sınamak için Dumitrescu Hurlin nedensellik testinden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞSİZLİK, İSTİHDAM VE EKONOMİK BÜYÜME

KAVRAMLARI

1.1.İŞSİZLİK VE İŞSİZ KAVRAMI

İşsizlik, insanların fiziksel gücünden ve düşünsel yetilerinden yararlanılmaya başlanmasından bugüne kadar gelen ekonomiyi olumsuz şekilde etkileyen kaçınılmaz bir gerçektir. Tüm sosyal ve ekonomik politikalara karşın etkisini artırmaya devam etmektedir (Kumaş, 2001: 10).

İşsizlik kavramı üzerine değişik biçimlerde tanımlar yapılmıştır. Biçerli'ye göre işsizlik kavramı, üretim faktörleri içinde yer alan emeğin yetkin kullanılmaması olarak belirtilmiştir. Ekonomi açısından üretim kaybına, kişisel olarak ise bireyin işsiz kalmasından sonra oluşan ihtiyaçlarından dolayı elindeki paranın kaybına neden olmaktadır. Hem bireye ve çevreye hem de topluma maliyetler yüklemektedir (Biçerli, 2009: 427).

Emek faktörü açısından işsizlik, bir ülkenin nüfusunun, işverenlerin talep ettiği emek miktarından fazla olduğu durumu belirtmektedir. İktisadi faaliyete katılanların bir kısmının uygulanan çalışma koşulları ile belirlenen ücrette çalışmayı kabul etmesine rağmen çalışma olanağı bulamamasıdır (Ülgen, 2010: 259).

Zaim'e göre işsizlik, bireyin çalışma isteğinde olup, piyasadaki ücret sınırlarında çalışmak isteyen ancak elverişli bir iş bulamayan kimse olarak belirtilmiştir. Başka bir ifade ile işgücü düzeyi ile emek faktörünün kullanımı arasındaki farklılıktan oluşmaktadır (Zaim, 1997: 171-172).

Özgüven'e göre işsizlik geniş anlamda bir ülke sınırlarında emek, sermaye, toprak ve rant gibi faktörlerin; tam istihdam ile gerçekleşen istihdam arasındaki farklılık olarak ifade edilmektedir (Özgüven, 1997: 401).

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün de uygun bulduğu, işsizliğin uluslararası kabul görmüş tanımı üç ölçütte toplanmıştır. Bu ölçütlere, bireyin işi olmaması, hemen çalışabilecek durumda olan ve hali hazırda iş araştırma girişiminde olmaktır. Bu tanıma

göre bir bireyin işsiz sayılması üç ölçütün bir arada bulunması koşuluna bağlı olmaktadır (Köstekli, 1999: 8).

Herhangi bir zaman kısıtı olmadan derhal çalışabilecek olan ve herhangi bir iş arama durumunda olan kişilere ise işsiz denir. ILO (International Labour Organization)'na göre, bir bireyin işsiz olarak kabul edilebilmesi için dört kriter bulunmaktadır. Bunlar; aktif işgücüne dahil olması, herhangi bir engelinin olmaması, iş araştırması ve bir işe sahip olmamasıdır (Sorrentino, 2000: 4).

İşsiz, işgücü içinde olup da çalışmayan kimsedir. Fakat her çalışmayan kimseye de işsiz denemez. Çünkü bir kişinin işsiz varsayılabilmesi için çalışma yaşında, yeteneğinde ve isteğinde olması gerekir. Örneğin, bir kişi 17 yaşında olup çalışma yaşında olabilir. Ancak bu kişinin öğrenci olması durumunda, okula gitmesi gerekeceğinden çalışma yeteneği yoktur. O halde bu kişiye işsiz denemez. Aynı şekilde çalışma yaşında olup, askerlik yapanlar, cezaevinde olanlar, özürlü olanlar, çalışma yeteneği olmayanlar, cari ücret düzeyinden çalışmaya razı olmayanlar ve çalışma isteği olmayanlar, dolayısıyla aktif olarak iş aramayanlar işsiz sayılmazlar (Ceylan, 2012: 131).

Çalışmalarda kullanılan resmi rakamların belirlenmesi açısından DİE'nin açıklaması temel alınmaktadır. DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü)'nün ulusal bazda tanımına göre işsizlik, "Çalışma çağındaki nüfus = işgücü + işgücüne dahil olmayanlar, İşgücü = istihdam edilenler + işsizler" şeklinde belirtmiştir (DİE, 1999: 11).

Dünya genelinde küreselleşme kavramıyla birlikte hızlı bir iktisadi ve yapısal değişim süreci yaşanmakta ve devam etmektedir. Küreselleşmenin tesirlerini hafifletmek için işgücü piyasasını geliştirmek ve çağa uygun hale getirmek gereklidir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte bilim topluluğuna geçiş sürecinde üretim şekilleri ve istihdamı etkiye uğratmaktadır. Bu süreç emek piyasasında istenilen kalitede olmayan bireyleri işsiz bırakmaktadır. Değişime uyum sağlayamayan ekonomilerde işsizlik sürekliliğini devam ettirmekte ve işsizlerin, işsiz kalma zaman aralığını artırmaktadır (Ertuğrul, 2012: 12-13).

Türkiye'deki işsizliğe sebep olan faktörler arasında yer alan tarımda çalışanların sayısının çok olmasına karşın günümüzde giderek etkisini azaltmaktadır. Fakat etkisini

devam ettirmesinden dolayı işsizliğin ortaya çıkmasında etkili olmaya devam etmektedir. Ayrıca hızlı nüfus artışından dolayı genç nüfusa yeni iş alanlarının sağlanamaması da etkili olmaktadır. Bu yüzden de işsizliğin, konstrüktif¹ özellik üstlenmesi sonucuna sebep olmaktadır. Sanayi kesimi başta olmak üzere yatırımların devamlılığının sürdürülememesinden dolayı tarım kesimindeki işgücü fazlasını diğer sektörler tamamen istihdam edememektedir. Sanayileşme ve kalkınma sürecindeki gelişmelerle birlikte tarımın, ekonomi içindeki payı azalmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2008: 46).

Türkiye’de hızlı nüfus artışı ve kentleşmeye bağlı olarak işgücündeki arz ve talep artışlarındaki istikrarsızlık diğer nedenleri arasında yer almaktadır. Türkiye’de işsizliğin, düşük ücret, yoksulluk, bir işte çalışmasına rağmen asgari ücretin altında ücret alması ve milli gelire yardım sağlamayan yapay istihdam gibi istihdam içinde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır (Bilgin, 2003: 138-139).

1.1.1.İşsizlik Türleri

İşsizliğin ortaya çıkmasına emek arz ve talebinin parçaları veya sosyo-ekonomik ve kültürel yapı neden olmaktadır. Emek arzı tarafından bakıldığında nüfus artışının ve eğitim düzeyinin; emek talebi açısından yatırımlar, teknoloji, verimlilik, istihdamı engelleyici yasal düzenlemeler gibi unsurların işsizliği etkilediği görülmektedir. Sosyo-ekonomik ve kültürel açıdansa kentleşme, küreselleşme, ekonomik durum, hukuki düzen gibi etkenler işsizliği etkilemektedir (Murat, 2006: 323-331). Bunlara bağlı olarak aşağıda işsizliğin türleri incelenmiştir.

1.1.1.1.Gizli İşsizlik

Diğer işsizlik türlerinden oldukça farklı ve ayırt edici bir biçimi bünyesinde barındırmaktadır. Bu işsizlik çeşidinde aslında kişinin bir işi bulunmakta, başka bir ifadeyle kişi teknik anlamda işsiz sayılmamaktadır. Ancak, çalışan bu kişilerin marjinal verimlilikleri sıfır veya sıfıra çok yakın olmaktadır. Dolayısıyla gizli işsizliğin yaşandığı ekonomilerde aslında az sayıda işçinin yapabileceği iş gereğinden fazla olarak çok sayıda işçinin yaptığı bir durum söz konusu olmaktadır (Gündoğan ve Biçerli, 2008: 206).

---

¹ Yapısal

Bireyin aldığı ücreti belirli duruma getiren o bireyin sağladığı emektir. Bundan dolayı herhangi bir işçinin çalışmasına karşılık kazanmış olduğu ücret, işçinin sağladığı verimlilikten fazla ise söz konusudur. Bireyin sağladığı verimlilik ücretten düşük ise işletmeci zarara uğrayacaktır. Böylece iş alanlarında gizli işsizlik yer almaktadır (Dirimtekin, 1981: 223).

İş yerinde gizli işsizliğin var olup olmadığını çıkarsama yapmak için, çalışanlardan kimisini üretim alanından alındığı zaman görmek mümkündür. Üretim hacmi etkisini yitirmiyor ise gizli işsizliğin olduğunu göstermektedir (Uzunoğlu ve diğerleri, 2008: 131-132).

1.1.1.2.İradi- Gayri İradi İşsizlik

Bir ekonomide, kanunla belirlenmiş emeğe karşı verilen ücret düzeyinde veya var olan çalışma şartlarında çalışmak istemeyenlerin oluşturduğu işsizlik iradi işsizlik olarak adlandırılmaktadır. Bu işsizlik türünde, daha yüksek ücret değerinde veya daha kazançlı çalışma şartları arayan kimse, bilerek veya isteyerek kendi iradesiyle işsiz kalmaktadır (Özgüven, 1997: 402).

Gayri iradi işsizlik ise piyasada geçerli olan ücrete razı gelen, bir işte çalışmaya hemen başlayabilecek durumda olup ve emeğini arz ettiği halde emek talebi yoksunluğu sebebiyle var olan çalışma koşullarında bireyin bir işe sahip olamaması durumudur (Hiç, 1975: 260). Gayri iradi işsizlik iktisadi açıdan büyük önem arz etmektedir. Çünkü iradi işsizliğin tersine, işi olmayan bireyler bilerek ve kendi iradesi ile işsiz durumuna düşmüş değillerdir ve bu durumu da değiştirmeleri, yine kişinin iradesi ve çabalarına bağlı değildir. Bazı durumlarda ekonomik şartlar öyle bir hal alabilmektedir ki, bu şartlar altında bazı işçiler mevcut olan ücret düzeyini ve çalışma koşullarını kabul etseler bile iş bulamamakta, kendi iradeleri dışında işsiz kalmaktadırlar (Üstünel, 1990: 169).

1.1.1.3.Mevsimsel İşsizlik

Ekonominin bazı sektörlerinde ortaya çıkan işsizliktir. Bu sektörler genellikle turizm, inşaat ve tarımdır. Bazı mevsimlerde sosyal olaylar ya da doğal koşullar nedeniyle ekonomik faaliyet yavaşlar ve bunun sonucu olarak üretim azalması ortaya

çıkar. Düşen üretim düzeyi istihdam oranını etkilemekte ve işsizlik oranında dalgalanmalara neden olmaktadır (Bekiroğlu, 2010: 52).

İklim şartları özellikle tarım ve endüstri kesimlerinde belirli bir zaman üretimin işlemez hale gelmesine veya yavaşlamasına neden olarak işsizliğe yol açmaktadır. Mevsimsel olarak ortaya çıkan bu işsizlik türünde, aynı özelliklerde ürün üreten tekstil kesimi, talepte azalma olan turizm kesimi ve bir mevsim süresince üretilen gıda işletmelerinde benzer tesiri göstermektedir. Hazır yiyecek fabrikaları, tütün, incir, pamuk ve üzüm işletmelerinin genellikle üretim arzındaki mevsimlerdeki değişikliğe bağlı olarak belirli periyotlarda yoğun çalışırken, belirli periyotlarda üretim seviyelerini azaltmaları da mevsimsel işsizliğe yol açmaktadır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006: 72).

1.1.1.4.Konjonktürel (Dönemsel) İşsizlik

Piyasa ekonomilerinde zaman içinde dalgalanan ekonomik faaliyetler sonucunda dalgalanmadan dolayı duraklama evresinde ve bunalım dönemlerinde kendini gösteren işsizliğe konjonktürel işsizlik denir. Belirli mal ve hizmeti alma yeterliliğine sahip olma durumunun, piyasadaki üretme hacmine göre aşağıya inmiş düzeyde kalmasının bir göstergesidir (Kanca, 2012: 3). Konjonktürel işsizlik, ekonomik yapıdaki dalgalanmalar dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Belirli bir zamanda piyasada toplam talebin daralmasıyla birlikte üretimde ve yatırımlarda gerilemeyi getirmektedir. Bundan dolayı da işsizlik artmaktadır. Buradaki işsizliğin kaynağını talepteki yetersizlik meydana getirmektedir. Bu işsizlik türünün etkisi talepteki değişikliklere bağlı olarak zamanında farklılıklar olabilmektedir. Sadece gelişmiş piyasalara has bir işsizlik türü olmayan konjonktürel işsizliği geliştirmekte olan ülkelerde de görmek mümkündür (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006: 71).

1.1.1.5.Teknolojik İşsizlik

Teknolojinin gelişmesi ile insan gücü yerini makinelerin kullanılmasına bırakmıştır. Yeni teknolojilerle tanışan sektörlerde üretim artarken, çalışan kişiler işsiz kalmakta ve bu sektörden başka sektörlerle doğru geçiş olmakta yani emek akımı başlamaktadır. Teknolojik işsizlik, az zamanda istihdam etkinliğinin yitirmesini ve uzun

periyotta istihdam yapan etkinliğe sahiptir. Uzun periyotta başka iş sahaları oluşmakta ve işgücünü tekrardan değerlendirme imkanı elde edilmektedir (Kanca, 2012: 3).

Teknolojik işsizlik, tarım kesimlerinde görüldüğü gibi sanayi kesimlerinde de görülebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tarım kesiminde yoğun olarak görülmesinin sebebi günümüz tarım tekniklerinin gelişmesiyle beraber tarımda emek talebinin azalmasına sebep olacaktır. Ancak sanayi kesimindeki teknolojinin gelişmesi, verimliliği yükselterek, sermaye birikiminin artmasını sağlamaktadır. Artan sermaye birikimi sayesinde piyasadaki yatırımlar artmakta bununla birlikte emek talebi ve istihdam fırsatları doğmaktadır (Ceylan, 2012: 135).

1.1.1.6.Geçici (Frikisyonel) İşsizlik

Bireyin iradesiyle işinden uzaklaşıp, çalışmak istediği işe başlayana dek geçen zamanda işsiz olma durumu ile açıklanabilir. Piyasadaki faktörlerin tam seviyede kullanıldığı vaziyette dahi meydana gelebilmektedir. Bütün piyasalarda çalışan bireylerin % 1-2 kadarı çok sürmeyen zamanda iş bulamayabilir. Bulduğu işten ayrılıp daha iyi koşullara sahip bir işe girmek amaçlanır (Kocacık, 2000: 53).

İş gücü pazarında doğal devinimden (hareket) ortaya çıkmaktadır. Kısa dönemde emeğin akışkanlık koşulunda olması piyasanın sağlam işler durumunun belirtisidir. Piyasa şartlarının tam dengede olması halinde bile bu biçimdeki işsizliğin yok edilmesinin muhtemel olmadığı varsayılmaktadır (Yıldırım ve diğerleri, 2008: 356).

1.1.1.7.Yapısal İşsizlik

Bir ekonomideki işgücünün yapısal özellikleri ile firmaların emek talebinin yapısal özellikleri arasındaki uyumsuzluk nedeniyle ortaya çıkan işsizlik olarak ifade edilmektedir. Yapısal işsizliğe neden olan faktörler, genellikle emek piyasasında emek arz eden işçilerin çeşitli özelliklerinin, emek talep eden firmalar tarafından aranan mesleki deneyim, yetenek, coğrafi yer gibi sübjektif nitelikteki özelliklere uygun olmamasından kaynaklanmaktadır. Yapısal işsizlik durumunda, emek talebinde bir açık olmasına karşın, emek piyasasında bu talebi karşılayacak niteliklerde işçi bulunamamaktadır. Özellikle ekonomik büyüme ile birlikte ortaya çıkan değişimler ve bu değişimlerin firmaların emek talebinin yapısında yarattığı farklılaşma, yapısal işsizliğe neden olmaktadır (Ardıç, 2010: 180-181).

Önem verilen iş alanlarında istihdam artarken değerini kaybeden alanlarda bu tür işsizlik görülebilmektedir. İş gücünün yapısıyla emek talebinin yapısı arasında farkın olmasından dolayı oluşan işsizlik olarak tanımlanabilir. Tüketicinin tercihlerini değiştirmesi sonucunda çeşitli mal ve hizmetlerin modası geçebilir. Rekabet ortamında da mal ve hizmetler yenilendikçe aynı sonuçlar ortaya çıkabilir. İlkel yöntemlerle tarım yapılan bir kesimde teknolojinin kullanılmaya başlanmasıyla insan gücüne olan gereksinim azalır. Başka bir deyişle söylemek gerekirse aynı üretilen malın adedi daha az çalışan ile üretimini olanaklı kılmaktadır. Yapısal işsizlik, bütün piyasada yaygın olmak yerine belirli kısımlarda görülür. Belirli sanayi sektörlerinde, mesleklerde ve bölgelerde oluşmaktadır. (Sloman, 2004: 54).

1.2.İSTİHDAM KAVRAMI

Ülke ekonomileri arasında göreceli olarak bir kısım farklılıklar olsa da genel olarak her ekonomide doğal kaynaklar (toprak), emek (işgücü), sermaye ve girişimci (müteşebbis) olarak adlandırılan üretim faktörleri bulunmaktadır. Bu faktörlerin niteliklerinin yanında, bunların üretim faaliyetlerinde etkin ve verimli bir şekilde kullanımları ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde temel bir göstergedir. Hatta üretim faktörlerinin etkin kullanımı konusu, ülkelerin en temel sorunlarından birisidir. Çünkü kaynaklarını etkin kullanabilen ülkelerin refah düzeyi, kaynaklarını etkin kullanamayan ülkelere oranla daha yüksek olacaktır. Bir ekonomide kaynakların etkin kullanımı ise; “hangi mal ve hizmetler üretilecek”, “mal ve hizmetler nasıl üretilecek” ve “üretilen mal ve hizmetler nasıl paylaşılacak” sorularının doğru bir şekilde cevaplandırılmasını gerektirmektedir. Ekonomilerin ortak temel sorunları olarak bilinen bu soruların cevaplandırılması ve çözümü noktasında karşımıza istihdam kavramı çıkmaktadır (Çoban, 2009: 81-82).

İstihdamın sözcük anlamı hizmete almak ve çalıştırmaktır. Bir ekonomik kavram olarak istihdamı, emek, sermaye, toprak gibi faktörlerinin gelir elde etmek maksadıyla çalışması ya da çalıştırılması olarak tanımlanabilir. İstihdam, bir ekonomide belli bir dönemde emek, sermaye, doğal kaynakların mevcut olan teknolojik seviyesine göre ne miktarda işletildiğidir. İstihdamın dar anlamda yapılan bir diğer tanımlaması ise, işçilerin bir gelir veya ücret karşılığında çalıştırılması ya da çalışma gücünde ve isteğinde olan kişilerin ücret karşılığında hizmetlerinden yararlanılması şeklindedir.

Başka bir ifade ile hizmete hazır bireylerin üretimde kullanılması olarak belirtilebilir (Özgüven, 1997: 339).

İşgücü piyasasında ve ekonominin genelinde istihdamın önemli bir kavram olmasının nedeni, toplumdaki çalışma yaşında olup ve üretime katılabilecek olan nüfus içindeki çalışanlar bölümünü ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. İstihdam, mal veya hizmet elde etmek sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkar ve bu süreç içinde insanların taleplerini karşılamak amacıyla üretim faktörlerini bir araya getirip mal ve hizmet üreten müteşebbis, çalışmayı da bir faktör olarak değerlendirir. Emek faktöründen yararlanan müteşebbis, buna karşı olarak emeğin oluşturduğu değerden emek sahibine bir pay ayırmaktadır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006: 73).

Aktif nüfus, bir işte çalışabilecek durumda olan nüfus kavramını ifade etmektedir. Buna göre dar anlamda istihdam, aktif nüfusun bir ücret bedelinde çalıştırılması demektir. Buna göre, çocuklar, emekliler, engelliler, bir çıkarı olmadan çalışan ev hanımları ve öğrenciler, çalışanlar ve çalışabilecek durumda olup, yeni bir iş arayanlar aktif nüfus kapsamına girmezler. Ancak para gibi bir ücret almadıkları halde aile içinde üretimde yer alanlar aktif nüfus kapsamına girerler (Köklü, 1973: 67-68).

Çok kapsamlı olan istihdam, pazar ekonomisinde genişlemektedir. Üretim, kazanç ve sosyal statü yönlerinden derinlemesine gözden geçirilmiştir. Kimlerin istihdam edileceği bu ilkeler göz önünde bulundurularak sorunun tanımlanması gerektiği vurgulanmıştır. Ülkelerarası olduğu kadar bir ülkenin bölgelerarası sosyal ve ekonomik farklılıkları da hesaba katılarak istihdam kavramı değerlendirilmelidir (Sen, 1975: 21).

1.2.1.İstihdam Türleri

1.2.1.1.Eksik İstihdam

Bir ekonomide emek, sermaye gibi faktörlerin tamamının üretimde kullanılamamasıdır. Kullanılmayan kısmının boşa kalması durumunda eksik istihdam oluşmaktadır. Başka bir ifade ile eksik istihdam piyasada, kendi arzusu ile bir işte emek harcamak istediği durumda bir iş bulamamasıdır. Demek oluyor ki piyasada işsizlerin bulunma halidir. Eksik istihdam, üretilen mal ve hizmet miktarının istek yetersizliğinin olması sebebiyle, piyasada elde edilebilecek mal ve hizmet sınırının en üst düzeyinin

aşağısında yerine gelmesinin durumunu yansıtmaktadır. Milli gelirin oluşması gerektiği seviyenin aşağısında gerçekleşmesidir. Ekonomide yaşam şartlarında bozulmalar olacağını, mal ve hizmet miktarının kullanımının azalacağını belirtmektedir. Girişimciler, toplam talebin elverdiği değerde mal ve hizmet üretecek ve üretim hacmini sınırlayacaklardır. Mal ve hizmet üretimindeki sınırlamalardan dolayı işgücündeki bireylerin işsiz kalmasına yol açacaktır (Dinler, 2003: 447).

Ekonomik etmenler tarafından sınırlanan istihdam hacmi, çalışma arzusu olanların ancak belirli kesimini üretime yönlendirebilmektedir. Üretime dahil edilmeyen kesim ise işsizliği meydana getirmektedir. Eylemsel olarak istihdam hacmi tam istihdam hacmine erişememiş, yani işgücünün bütünü üretim kısmında yer alamamıştır. İşgücünün belli parçasının belirlenen ücret seviyesinde ve çalışma şartlarında iş araştırdığı durumda dahi yeni çalışma ortamına sahip olamamasıdır (Unay, 1996: 208).

1.2.1.2. Tam İstihdam

Ekonomide bulunan emek, sermaye, gibi faktörlerin bütünü istihdam edilmesi, hiçbir kaynağın atıl kalmaması her ekonominin ulaşmak istediği bir denge hedefidir. İktisatçılar bu denge hedefini tam istihdam ile açıklamaktadırlar. Tam istihdam geniş anlamda, emek faktörü yanında fiziki üretim kapasitesinin tamamının kullanımını da içermektedir (Paya, 1997: 27). Başka bir deyişle sadece emeğin gerçekleştiği tam istihdamda, çalışma ortamı arayan bireylerden ek olarak fazla veya emek faktörünün yer aldığı ölçüsünde boş alan bulunan piyasada mevcut çalışma şartlarında ve belirlenen ücret seviyesinde emek harcamak isteğinde bulunan bütün emek sahiplerine iş temin edildiği istihdam seviyesidir (Aren, 2005: 5).

Ekonomi dengede iken, emek, sermaye, girişimci gibi faktörlerin üretimde yer aldıklarında reel milli gelir en üst seviyeye gelmektedir. Piyasada, teknoloji ile birlikte üretilebilecek mal ve hizmetlerin en fazlasını üretiyor anlamına gelmektedir. Piyasada ki üretim etmenlerinin üretim için yaptıkları faydanın en üst seviyeye gelebilmesi önemli bir problemdir. Kaynakların etkili dağıtılması ve oluşan gelirin doğru şekilde dağılımı tam istihdamda önemli iki unsurdur (Pekin,1993: 112).

Kaynakların kendi içinde homojen yapıda olmadığından dolayı emek sermaye gibi faktörlerin tam istihdam seviyesinde olup olmadığını tanımlamak güçtür.

Ekonomik kaynakların belli zamanda üretime girmesi her daim olanaklı değildir. Tam istihdam, piyasada bulunan kaynakların bütünüün çalışması durumunda geçerlidir. Piyasa tam istihdama ulaştıktan sonra yatırımlar ya da emeğin verimliliği artırılırsa böylelikle daha çok üretim yapılabilir. Çalışmanın hedefi üretim, üretimin hedefi tüketim olması sebebiyle tam istihdam sadece bir hedef olarak kalmamalıdır (Unay,1996: 208).

1.2.1.3.Aşırı İstihdam

Eksik istihdamın tam zıttı koşulları içermektedir. Bir ülke ekonomisinde emeğin tamamı kullanılsa da üretilmiş olan mal ve hizmet ölçüsünün toplam talebe yetmemesi ve talep fazlası oluşması durumunda kısa dönemde istihdam hacminin artırılması ve toplam hâsılanın artırılması mümkün değildir. Bu durumda emek talebi emek piyasasında enflasyonist bir etki yaratarak genişlemeye, firmalar boş kalan kadrolarını doldurmakta zorluk çekmeye başlar. Artan talep baskısı fiyatların yükselmesine sebep olur. Sonuç olarak aşırı istihdam durumu ortaya çıkar (Köklü, 1973: 66).

Bir ekonomide aşırı istihdam durumunda enflasyonist baskıların ortaya çıkması muhtemeldir. Çünkü toplam talep edilen niceliğin toplam arz miktarından çok oluşması ile fiyatlar genel düzeyi yükselecek ve ekonomi enflasyon sorunu ile karşılaşacaktır. Bu durumda ortaya çıkan enflasyon, “talep enflasyonu” olarak nitelendirilmektedir. Diğer taraftan, toplam arzın toplam talebi karşılayamadığı böyle bir durumda, ülkenin sahip olduğu üretim faktörlerine olan gereksinim artacağından ve ekonomik kaynakların üretim faktörü haline dönüştürülmesi zaman alacağından, üretim faktörleri fiyatları yükselecektir. Böylece firmaların üretim maliyeti artacaktır. Ayrıca, aşırı talebi karşılamak için firmalar, daha düşük kalitede üretim faktörlerini (daha az nitelikli işçilerin istihdamı, daha verimsiz toprakların ekilmesi gibi) kullanma yolunu tercih edeceklerdir. Tüm bunların yanında, azalan verim yasası gereği, faktörlerden bir kısmı sabitken, diğer bir kısmının artırılması ile üretilen ürünlerin maliyetleri yükselecektir. Artan maliyetler fiyatlara yansıtacağından fiyatlar genel düzeyi yükselecektir ve “maliyet enflasyonu” ortaya çıkaracaktır (Pekin, 2005: 101).

1.2.2.İstihdam Teorileri

İktisat teorilerinde çeşitli varsayımlar yapılmıştır. İşgücü piyasası için bu varsayımlar temelde iki grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki Klasik İstihdam Teorisidir. Klasik istihdam teorisi kendi içinde 3 farklı grupta incelenmiştir. Diğer teori ise varsayımlarının Keynes tarafından ileri sürüldüğü Modern İstihdam Teorisidir.

1.2.2.1.Klasik İstihdam Teorileri

Klasik kuramında üç fikir mevcuttur. Bu fikirler üretim fonksiyonu kavramı ile ortaya çıkmıştır. İlki, emeğin arz ve talebi kuramıdır. Bu teoriye göre istihdam denge noktasının tam istihdamda olması gereklidir. İstihdam denge noktası ise emek için arz ve talep eğrilerinin kesişmesiyle meydana gelmektedir. İkinci kuram, piyasadaki efektif talep düzeyi ile ilgilidir. Toplam talepteki yetersiz olma sebebiyle işsizliğin oluşması beklenen durum değildir. Üçüncü görüş ise, fiyatlar genel seviyesi kuramıdır. Klasik görüşte paranın rolünü belirtir ve paranın miktar kuramı diye nitelendirilir (Wallace, 1994: 89).

Klasik görüş, piyasalarda fiyat işleyişinin görünmez elin etkisiyle istihdamda istikrarın kendiliğinden gerçekleşeceğini varsayımlardır. Eğer işsizlik hali hazırda var ise ücretin, emeğin marjinal rantabilitesinden² daha çok tamamlanmasıdır. İki öge dengelenmesi ile işsizlik meselesi de ortadan kaldırılacaktır. Piyasa şartlarının sorunsuz çalışıp çalışmadığı ile alakalıdır (Gürak, 2006: 317).

1.2.2.1.1.Say (Mahreçler) Yasası

Say yasasına göre her arz kendi talebini yaratmakta yani arzda meydana gelen artış talepte de artış meydana getirmektedir. Belli bir ücret elde etmek isteyen işgücü sahipleri emek arzında bulunmakta ve elde edilen ücretle üretilen ürünlerin tamamı satın alınmaktadır. Yani istihdam, üretim sürecinde hem gelir hem de satın alma gücü ortaya çıkarır. Böylece toplam arz, toplam talebe eşit olmakta, tam istihdamı engelleyecek genel bir toplam talep yetersizliği meydana gelmemektedir. Ayrıca malın talebinde bir eksiklik meydana gelmesi halinde tam rekabet ekonomisi kısmi ve geçici olan bu durumu hemen düzeltmektedir. Çünkü tam rekabet koşullarında istenmeyen malları

---

² Marjinal Rantabilite: "Belli bir girdide ortaya çıkan bir birimlik değişiminin (artışın veya azalışın) meydana getirdiği değişim (artış veya azalış) oranıdır."

üretmek için kaynak tahsisine neden olan firmalar belli bir zaman sonra zarara uğrar ve piyasadan çıkarlar. Böylece piyasa, istenmeyen malların üretimine ve oluşabilecek toplam talep yetersizliğine engel olur (Bocutoğlu, 2012: 110-111).

Say yasası, kazanılan gelirin hemen ve tamamen harcanacağı varsayımına dayanmaktadır. Oysa insanlar, elde ettikleri gelirlerin hepsini harcamayabilirler. Bunun yerine, bir kısmını tasarruf edebilirler. Böyle bir durumda, her mal kendi değerine eşit değil, daha az bir talep var etmiş olur ve piyasada umumi bir talep boşluğu ortaya çıkar (Aren, 1989: 18).

Herhangi bir müdahalesi olmayan piyasa koşullarında talep boşluğundan veya aşırı üretimden dolayı gayri iradi işsizlik oluşmamaktadır. İşsizlik söz konusu olmadığından hükümet piyasa işleyişine müdahale etmemektedir.

1.2.2.1.2. Ücret Teorisi

Klasik görüşe göre, ücret ve istihdam seviyesini belirleyen emeğin arz ve talebinin kesiştiği noktadır. Burada ekonomi tam istihdamdadır. Klasik görüşte emek talebi, reel ücretlerin seviyesine bağlıdır. Emek talebi, piyasanın üretime girmesini dilediği emek miktarıdır. Bir işletme ve geniş düzeyde olan emek talebi, reel ücretlerin azalan fonksiyonudur. Emek arzı ise, emeğin istihdam piyasasına çıkışını anlatmaktadır. Klasik düşüncede emek arzı, reel ücretlere bağlıdır. Klasik görüşe göre emek arzının belirleyicisi nüfustur. (Unay, 1996: 215-216).

Klasiklere göre ücret, iş yeri sahibi olan açıdan işin marjinal verimine, işçiler açınsındansa marjinal maliyetine eşittir. Tam istihdam seviyesine yaklaştıkça işin marjinal verimi azalan verim yasası dolayısıyla azalırken, marjinal maliyeti artmaktadır. Klasik iktisat teorisi, cari ücretten çalışmak isteyen herkesin iş bulabileceğini öne sürmektedir. Başka bir ifadeyle, klasiklere göre ekonomide istek dışı işsizlik söz konusu olmamaktadır. Bazılarının işsiz kalmalarının nedeni, verimlerinden daha yüksek bir ücret talep etmeleridir. İşsizliğin nedenini işin olmaması değil, kişilerin yeterli derecede düşük ücretten çalışmak istememeleri oluşturmaktadır (Aren, 1989: 22).

1.2.2.1.3. Faiz Teorisi

Klasik kurama göre faiz sermayenin fiyatıdır. Esnek faiz oranları, yatırım ile tasarrufu dengeye getirir. Ödünç verilebilir fonlar piyasasında yer alan esnek faiz

oranları, tüketim yapmayan ve tasarruf edip biriktirene ödenmektedir. Böylece tasarruflar ekonomiye kazandırılmaktadır. Toplam arz toplam talebe eşit olduğu durum gelirlerin tümü harcandığında gerçekleşir. Tasarrufu girişimciler talep eder. İşyerleri yatırım amacıyla sermayeye gereksinim duyarlar. Faiz artar ise borçlanmanın değeri yükseleceğinden dolayı yatırımlar sayıca eksilecektir. Çünkü müteşebbislerin karı düşmektedir. Tasarruflar ise borç verilebilir kaynak arzını yansıtmaktadır. Faizler arttıkça tasarruflarda artar. Tasarrufların yatırıma eşit olduğu noktada dengeye gelmektedir (Sloman, 2004: 105).

1.2.2.2.Modern İstihdam Teorisi

Keynes tarafından ortaya çıkan Modern istihdam teorisi, Klasik iktisadın kendiliğinden ortaya çıkan tam istihdam kavramına karşı çıkmış eksik istihdam varsayımını ileri sürerek Klasik iktisadı temelinden sarsmıştır. Neoklasik İktisat teorisi kaynak dağılımı ile ilgilenirken, Keynes istihdam sorunları ile ilgilenmiştir. Keynes, Say Kanununun geçerliliğini kabul etmemiş, istihdam ve üretim hacmini efektif talebin belirleyeceğini öne sürmüştür (Fisunoğlu ve Köksel, 2009: 33-34).

Modern istihdam teorisine göre istihdam düzeyi yeterli nakit paraya, nakit para da tüketim ve yatırım giderlerine bağlıdır. Efektif talep, satın alma gücüyle desteklenmiş talep anlamına gelmektedir. Yetersiz talebin üretim hacminin kısılmasına neden olacağı, bunun da faktör gelirlerinde azalışa yol açarak efektif talebi düşüreceği görüşü Keynes'in Genel Teorisi'nin özünü oluşturmaktadır. Üretim düzeyini efektif talep belirlemekte ve talep kendi arzını yaratmaktadır (Eser, 2012: 34).

Klasik görüşe göre piyasada üretilenlere olan toplam talebin istihdamı kesinleştiren unsur olduğunu belirtmiştir. Devletin türlü politikalar ile ekonomiye müdahale edeceğini savunmuştur. Klasik kuramın “bırakınız yapsınlar-bırakınız geçsinler” düşüncesini tersi olarak düşünülebilir. Başka bir ifadeyle, özel sektör talebinin gereken nitelikte olmadığı durumda üretimdeki ve istihdamdaki azalmanın önüne geçmek için devletin toplam talebi destekleyerek ekonomiye karışması gerektiğini göstermeye çalışmıştır (Türkay ve Alkin, 2001:161).

Keynes' e göre piyasada eksik istihdam söz konusudur. İşçiler belirlenen ücret koşullarını kabul ettikleri halde işsiz kalmaktadır. Sanayi sektörleri ise talep yetersizliğinden dolayı boş kapasite ile çalışmaktadır.

Keynes için faiz, para arz ve talebine göre şekil verdiğini ve planlanan tasarrufların planlanan yatırımlara sürekli bir biçimde eşit olmayacağını belirtmiştir. Tasarruflar, gelir düzeyine bağlıdır. Keynes'e göre ekonominin istihdam düzeyi, tamamen o ekonominin gelir ve harcama düzeyine bağlıdır. Gelirler yüksek olursa harcamalar yüksek olacak ve ekonomide toplam talep yükselecektir (Pekin, 1996:140).

Ayrıca milli geliri mümkün kılacak olan araç istihdamdır. Keynes'e göre kısa dönemde gelir ve istihdam arasında pozitif ilişki vardır. Gelir arttığında istihdam artar, gelir azaldığında istihdam azalır. Uzun dönemde ise iktisadi kaynakların birleşmesi ve yeniden düzenlenmesini mümkün hale getiren üretim faktörü değişiklikleri yani teknoloji faktörü ortaya çıkmaktadır (Ülgener, 1991: 81).

1.3.İŞSİZLİK VE İSTİHDAM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.3.1.Doğal İşsizlik ve Doğal İşsizlik Oranı

Doğal işsizlik, piyasa tam istihdam koşullarına geldiğinde var olan işsizlik türüdür. En fazla gelişmiş ülkelerde görülmekte olan doğal işsizlik, piyasadaki geçici yani friksiyonel ve yapısal işsizliğin bir araya gelmesinden oluşmaktadır (Çelik, 2011: 147). Doğal işsizlik oranı, bir piyasada geçici yani friksiyonel işsizler ile yapısal işsizler toplamının işgücüne oranına denir. Doğal işsizlik oranı, enflasyona hız vermeyen işsizlik oranı olarak da tarif edilebilir (Karabulut, 2007: 12).

1.3.2.İşsizlik Oranı ve İstihdam Oranı

Bir ekonomide işsizlik oranı, işsizlerin toplam işgücü (çalışanlar ile işsizlerin toplamı) içindeki payını ifade etmektedir. Buna göre işsizlik oranı, ekonominin belli bir dönemdeki işsiz sayısının işgücüne oranlanması ile bulunmakta ve aşağıdaki formül yardımı ile hesaplanmaktadır (Dinler, 2008: 237).

$$\text{İşsizlik Oranı} = (\text{İşsizler} / \text{Toplam İşgücü}) \times 100 \quad (1.1)$$

Bir ülke ekonomisinde çalışan nüfusun, toplam işgücüne oranına "istihdam oranı" denilmektedir. İstihdam oranı, ekonomideki istihdama yönelik en önemli

göstergelerden biridir ve aşağıdaki formül yardımı ile hesaplanmaktadır (Türkbal, 2005: 139).

$$\text{İstihdam Oranı} = (\text{Çalışanlar} / \text{İşgücü}) \times 100 \quad (1.2)$$

İktisadi literatürde ve ekonomik göstergelerde daha çok istihdam oranı değil, işsizlik oranı kullanılmaktadır. Ayrıca bir ekonomide istihdam oranının %100 olması hem olanaksız ve hem de sakıncalıdır. Olanaksız olmasının nedeni, bir ekonomide işkolu, işyeri, meslek ve bölge değiştirmekten kaynaklanan sürekli bir işsizlik ve iş arayan işgücünün olmasıdır. Sakıncalı olmasının nedeni ise, yeni kuruluşlar kurulması ve yeni mesleklerin ortaya çıkması ihtimalleri ortadan kalkacağı gibi buna bağlı ülke ekonomisinin dinamizminin durma olasılığı ortaya çıkacaktır. Böyle bir ortamda ülke ekonomisi, bir durgunluk ve istihdam sorunları ile karşı karşıya kalabilecektir. Dolayısıyla %2 veya %3'ük bir işsizlik oranı hoşgörü ile karşılanacak ve önemsenmeyecek bir ekonomik durumdur. İstihdam oranının %97-98'in üzerine çıkması, ekonominin canlılığını ve ideallliğini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Nitekim nüfus artış hızı düşük ve genç nüfusu yetersiz olan, %100'lük bir istihdam oranının sağlandığı ülkelerde büyük ekonomik sorunların ortaya çıktığı görülmektedir (Unay, 1996: 207).

1.3.3.İşgücü

Bir ülke sınırları içinde, 14 yaşını aşmış ve 65 yaşını geçmeyen bireyleri kapsamaktadır. Toplumun içindeki üretici sınıfında olup yarar getiren bir işte çalışan bireyleri oluşturmaktadır. İki gruba ayrılmaktadır. İlk olarak işgücüne dahil olan nüfus; işverenleri, çalışanları, ve işsizleri kapsamaktadır. Etkin nüfus içinde yer alan çalışma koşullarında işsizler ve çalışanlar grubunun içine girmeyenler ise hiç çalışmayanlar ve çalışmayanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Ev hanımları ve birinden miras kalan kişiler, hiç çalışmayanlara örnektir. Yatalak hastalar, iş göremez durumunda olan kişiler, çocuklar, hiç çalışmayanlar olarak sınıflandırılabilir.

1.3.4.İstihdam Hacmi

Bir ülkede ekonomik faaliyetlerde bulunan işgücünün tamamının veya bir kısmının belli zamanlarda çalışma ve gelir sağlama şeklinde doldurdukları çalışma saatlerine, toplam piyasanın o zaman zarfındaki "istihdam hacmi" denilmektedir. Piyasa

koşullarında işgücünün miktarı, çalışanlar ve işsizler kavramları belirli kılmaktadır. İstihdam hacmi ekonomideki emek arz ve talebine göre tanımlanmaktadır. Bu noktada emek arzı, belirli ücret sınırları karşılığında dolu duruma getirilen hazır çalışma vakitlerinin toplamı olarak anlatılmaktadır (Düğer ve Dulupçu, 2000: 362).

1.3.5.Kayıtdışı İstihdam

Kayıtdışı istihdam yasal bir işte çalışarak istihdam içinde yer alan bireylerin, çalıştığı gün veya ücreti hakkında kamu kurum ve kuruluşlara bilgi verilmemesi veya eksik bilgi verilmesi olarak anlatılabilir. Kayıtdışı istihdam içinde yer alanlar, işverenler, meşru ve toplumsal dayanaklardan istifade etmeyen, eğitim ve niteliğe yakın olmayan, pazarlık gücü bulunmayan çalışanlardır. Tanıma göre, çalışan bireylerin sağlık ve geleceğini garanti altına alan kurumlara hiç bildirilmemesi, emek harcadıkları gün sayılarının veya sigorta primlerinin getiri meblağlarının eksik bildirilmesidir (Kenar, 2002: 3).

Kayıtdışı istihdam kavramı aniden ortaya çıkan bir sorun değildir. Hızlı bir şekilde büyüyen ve kentleşen işgücüne karşı bir yandan tarım ve tarımsal faaliyetler bir yandan modern sanayi ve hizmet sektörleri yeteri kadar istihdam sağlayamaması ve bu istihdam sağlamanın yeterli olmaması bu sorunun ekonomide sürekli hale gelmesine sebep olmuştur. Kayıtdışı sektör çalışanlarına iş bulma imkânı sağlamaması ayrıca kayıtdışı istihdam kavramına toplumsal bir önem kazandırmıştır (Ekin, 1995: 38).

Kayıtdışı istihdamın oluşmasına neden olan unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Alptekin, 2007: 5):

- Verginin mükellef bakımından ağır bir yük olması ve vergisel denetimin gerekli etkinlikte yapılamaması,
- İstihdam maliyetinin işverene külfet olması,
- Düşük ücret seviyesinde çalışmaya razı olan işgücünün fazla olması,
- Emek sahiplerinin işgücü bakımından yüksek nitelikte olmaması,
- Sosyal güvenlik hizmetlerinin çekici olmaması,
- Gelir dağılımının görülen adaletsizlik ve yoksulluk durumu,

- İşgücünün eğitimsiz olması ve nitelikli personele duyulan ihtiyaç,
- İşgücü piyasası yapısındaki değişkenlik ve teknoloji odaklı üretimdir.

1.4.EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI VE BÜYÜME TEORİLERİ

Ekonomik büyümenin tanımı ile ilgili çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. En basit tanımıyla ekonomik büyüme, bir ülkenin üretim kapasitesini (mal ve hizmet üretebilme gücü), üretimini ve bunlara bağlı olarak o ülkenin sahip olduğu milli gelirin yükselmesi olarak belirtilebilir. Bir ülkede kişi başına düşen gelirin gerçek satın alma gücü, bir seneden öteki yıla çoğalıyorsa, bu ülkenin ekonomik anlamda büyüdüğü kabul edilmektedir (Dinler, 2014: 617).

Lipsey'e (1990) göre ekonomik büyüme, birim faktör başına düşen çıktıların verimlilik neticesinde uzun dönemli olarak artmasıdır (Lipsey ve diğerleri, 1990: 333). Ülgener'e (1991) göre ise ekonomik büyüme; ekonominin temel boyutlarında kişi başına düşen gelir artışının sürekliliğini sağlamak için sayı ve hacmindeki değişiklikleri ifade etmektedir (Ülgener, 1991: 456). Farklı ifadeye göre, mal ve hizmet üretme ve kapsama gücünün çoğalmasındır (Parasız, 2003: 10).

Genellikle kullanılan milli getiri kıstası reel GSYH'dir. Elde bulunan üretim sınır gücünün gerçek olarak yükselmesini belirtir. Üretim kapasitesinde meydana gelen reel farklılıkları belirlemede değerlendirilen metotlardan biri reel GSYH'daki farklılıkları belirlemektir (Kılıçaslan, 2013: 43).

Genel kullanılan bir ülkedeki piyasadaki büyümenin temel belirleyicileri ülkenin sahip olduğu doğal faktörler, fiziksel zenginlik ve insan kaynaklarına yapılan yatırımlar, sermaye birikimine bağlı olarak nüfus artışıyla birlikte nitelikli işgücündeki oranı, ülkenin teknolojik gelişim durumu olarak sıralanması mümkündür (Todaro ve Smith, 2012: 71).

Ekonomik büyüme, tam istihdamda bulunmayan bir piyasa koşullarının, faaliyetlerini ve işlemlerini yükseltmesi sonucu beliren kısa dönemli konjonktürel iniş çıkışlara bağlı olarak büyüme ortaya çıkmaktadır. Bir diğer büyüme ise piyasa tam istihdamda iken yeni araç ve gereçlerini ya da var olan teknoloji koşullarını artırarak

meydana getirilen uzun dönemli ekonomik büyüme olarak ortaya çıkmaktadır (Turhan, 2007: 14).

Uzun dönemde bir büyümenin olabilmesi için ekonomideki üretim ölçeği ya da üretim potansiyelinin artması gerekmektedir. Bundan dolayı, ekonominin büyümesi uzun dönemde ortaya çıkan bir problem iken daha çok arz yönlü çözüm önerilerinin getirilmesi gerekmektedir. Kısaca, ekonominin üretim imkanları eğrisinin dışa doğru genişlemesi ve toplam arz eğrisinin sağa kayması ekonomik büyüme olarak tanımlarken, bu kaymayı sağlayan faktörler de büyümeyi sağlayan faktörler olarak tanımlanabilmektedir (Bayraktaroğlu, 2018: 3-4).

Genel olarak iktisat dalında ekonomik büyüme, bir ekonomide ekonomik çalışmanın çoğalması ve maddi rahatlığın artmasının yanında sosyal, politik, kültürel ve çevresel etkenlerde yapısal farklılığın yaşanması olarak tanımlanan ekonomik kalkınmanın temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bir ülke ekonomisine göre önemli nitelik olan büyüme ve ülkeler arasında ki gelişme değişiklikleri, 1960 yıllarından sonra iktisat dalında tartışılmaya başlanmış ve sonucunda büyüme teorileriyle daha geniş incelenmiştir (Işık, 2019: 20-21).

Büyüme teorileri ile ekonomik etkinliğin üretim etkenleri üstünde kapital stoğunu ne şekilde oluşturduğunu ve artırım (tasarruf) büyüklüğünün kapital birikimi ne şekilde tayin ettiği konusunda yararlanmaya sağlamaktadır (Dornbusch, Fischer ve Startz, 2007: 57).

1.4.1. Klasik Büyüme Teorileri

Ekonomik büyümenin temel dinamiklerini, sermaye birikimi, makineleşme ve iş bölümü oluşturmaktadır. Üretimde artışa katkı sağlayan teknolojik ilerleme, büyümenin kaynağı olan tasarruflar ve tasarruflara bağlı yatırımların ortaya çıkardığı sermaye birikimi klasik iktisadi düşüncede ekonomik büyümeyi açıklayan genel ifadelerdir (Özel, 2012: 64).

Adam Smith'e göre büyümenin referansı işbölümüdür. İşbölümü ve işbölümü uygulaması sonucunda oluşan teknolojik gelişme, emeğin verimliliğini arttırır. Artan emek verimliliği ile işçi başına düşen hâsıla artar ve böylece ekonomik büyüme gerçekleşmiş olur. Adam Smith, ekonomik sistemde liberalizmi esas alarak hükümetin

savunma, adalet ve eğitim gibi işleri yürütmesini ve işbölümünü teşvik eden yol, köprü gibi yapıların inşa edilmesiyle ilgili politikalar üretmesi gerektiğini savunur. Bunun dışında dış ticaret ve pazarın büyümesi hem işbölümünün artmasını hem de ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlar (Ünsal, 2007: 47-48).

Adam Smith'in büyüme modelinin temelinde yer alan iş bölümü; uzmanlaşmayı, teknolojik ilerlemeyi ve zamanda tasarrufu sağladığı için emeğin verimliliğini artırır. Böylece ekonomik büyümeyi sağlar. Ancak, bu büyüme sürekli olmamakla birlikte, tam zenginlik aşamasında durağan bir seyir izlemektedir (Kamacı, 2012: 24).

Ricardo ise gelirin paylaşımı konusu üzerinde durmuştur. Üretimin 3 gelir grubunun arasında paylaşılacağını dile getirmiştir. Müteşebbis, toprak sahibi, emek sahibidir. Bu payların zaman içinde değişeceğini ileri sürmüştür. Bu değişim karlar açısından zamanla azalacak, rantın payı zamanla artacak ve ücretlerin payının zaman içerisinde kişi başına sabit kalacağını ancak toplam hasıla içerisinde artacağını ileri sürmüştür. Bunun nedeni nüfusun zamanla artmasıdır (Özsağır, 2008: 335).

Malthus'a göre doğal kaynağın arzının sabit olmakla beraber azalan verimlere tabi olması ve yaşam standardının nüfus artışını olumlu yönde etkilediği varsayımlarına dayanmaktadır. Bu modele göre, teknolojik değişme veya yetersiz doğal kaynak durumunda nüfus hacmi kendi kendini dengeleyebilme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel negatif geri besleme anlamına gelmekte ve nüfusun artarken toprak/nüfus oranının ve ücretlerin düşmesi olarak ifade edilmektedir (Kuyubaşı 2009: 14).

J. Schumpeter'e göre, resesyonda (durgunluk) olan ekonomide müteşebbisin meydana getirdiği yenileşim hareketi yardımıyla öteki sahalarda canlanma görüleceği ve büyümenin yükseleceği anlatılmaktadır. Müteşebbislerin yaptığı yenilikler sayesinde işsizliğin azalması ve teknolojik gelişmelerin yardımıyla piyasada hareketlenme ortaya koymaktadır (İnce, 2006: 9).

1.4.2.Keynes Büyüme Teorisi

1929'da patlak veren ekonomik buhrandan sonra Klasiklerin görüşleri etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu krizden etkilenen Keynes'in Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi adlı eserinde işgücünün tamamını üretime katmanın mümkün olamayacağını ve ekonomilerin ancak eksik istihdamda dengeye gelebileceklerini ifade etmiştir. Keynes,

yatırımlar üzerinde sermaye birikiminin etkisini kabul eden Klasiklerin aksine yatırımlar üzerinde toplam talebin etkisini dikkate almıştır (Acar, 2002: 78).

Keynesyen ekonominin genel kuralları çerçevesinde ekonomik dengenin sağlanabilmesi için aşağıda özetlenmektedir (Aksu, 2013: 29-30).

- Ekonominin tam istihdam olması tesadüfi bir olgudur. Ekonomi eksik istihdamla da dengede olabilir.
- Fiyat ve ücret aşağıya doğru esnek değildir.
- Her talebin kendi arzını yarattığı ekonominin temelini talep faktörü oluşturmaktadır.
- Devletin ekonomiye müdahale etmesini ve rolünü benimsemiştir. Tam istihdama ulaşmak için devletin müdahale etmesinin gerekli olduğu koşulu benimsemiştir. Ekonomide kısa dönem denge esası vardır.

1.4.3.Harrod-Domar Büyüme Teorisi

1939 yılında Ray F. Harrod, Dinamik Teori Üzerine Bir Deneme adlı çalışmasını yayınlamıştır. Bu çalışmasında özellikle tasarruf ve yatırım gibi ekonomik unsurlara odaklanmış ve 1936 yılında Keynes tarafından yayınlanan “İstihdamın, Paranın ve Faizin Genel Teorisi” adlı kitabını referans olarak kullanmıştır. Amacı ise Keynes’in statik olarak incelediği teorileri dinamik hale getirmektir. Bununla alakalı oluşturduğu dinamik teorinin üç unsuru bulunmaktadır. İlk olarak toplumun gelir düzeyi, tasarruf arzını sınırlayıp tanımlayan değer verilen etkendir. İkinci önemli nokta ise tasarruf talebindeki değişimleri gelirdeki fazlalaşma miktarları belirler. Son kısım da toplumdaki talep miktarı, arza eşittir (Harrod, 1939: 33).

Harrod-Domar büyüme modelindeki başlıca varsayımlara değinirsek; ekonomi dışı kapalı ve ekonomide gecikmeler yoktur. Tek mal üretilmektedir. Dışsal etkiye sahip olmakla beraber işgücüne katılma oranını nüfus belirli bir duruma getirmektedir. Milli gelirin, benzer dönemde net tasarruflar durağan bir payıdır. Ortalama ve marjinal tasarruf birbirine eşit olmakla birlikte fiyatlar genel düzeyi değişim göstermemektedir. Sermayenin sadece bir işlevi olan üretim, sermaye ve emek arasında sabit bir faktör

bileşimi olarak saptanmıştır. Fakat gelir, tasarruf ve yatırım kavramları kesin bir şekilde açıklanamamıştır (Kaynak, 2009: 71-72).

1.4.4.Solow (Neo-Klasik) Büyüme Teorisi

Sermaye yığılması, tasarruf ve büyüme konularını karşılıklı ilişkisini inceleyen Neo-klasik (Solow) Büyüme Teorisine göre nüfus ve üretim teknolojisi sabitken hâsıla yani çıktı, emek ve sermaye miktarına bağlıdır. Neo-klasik Büyüme Modelinde azalan verimler yasası kabul edilir. Çünkü sermayenin ve emeğin marjinal ürünü giderek azalır. Modelde ölçeğe göre sabit getiri geçerlidir. Yani sermayenin ve emeğin artış oranı hâsılanın artış oranına eşittir. Emek ve sermaye miktarları beraber arttırıldığında çıktı da aynı nispette artacaktır (Aslan, 2010: 593).

Herhangi bir piyasada sermaye yığılmalarındaki değişimleri, işgücündeki değişimleri ve teknolojideki gelişmelerin ilişkilerini incelemektedir ve bir ülkenin büyümesini ne şekilde değiştirdiğini belirtmek için geliştirilmiştir (Berber, 2015:121).

Ekonomi, tam istihdam seviyesindedir. Piyasa mekanizması çalışmaktadır. Modelde yalnızca bir bölümlü piyasadan oluşmaktadır. Piyasada sadece bir taşınır ya da taşınmaz elde edilmekte ve kullanılmaktadır. Ülkenin, GSYİH'sı bu sayede meydana gelmektedir. Modelde teknolojik gelişmeler dışsal olup tüm ülkeler teknolojik gelişmelerden eşit oranda ve hiçbir maliyete katlanmadan faydalanabilmektedirler. Tasarruf ve yatırım oluşturanların benzer bireylerin olduğunu kapsamaktadır. Modelde piyasada işgücü ve sermaye, bir diğerinin yerini almak üzere birbirleri yerine koyulabilir. Bu bağlamda işçi başına düşen sermaye bölümünün yükselmesi ve eksilmesi muhtemeldir (Günsoy, 2013: 109).

1.5. İŞSİZLİK, İSTİHDAM VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çok boyutlu bir kavram olan işsizliğin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Her ne kadar tamamen çözümlenemese de azaltılmaya çalışılmaktadır. İşsizliğin azalmasında etkili olan istihdamın artmasını ve ekonomik büyümeyi sağlamak ekonomilerin dikkat ettiği hususlar arasındadır. Geçmişten günümüze bakıldığında kavramsal ve teorik çalışmalarda birlikte yer almış ve ilişkilendirilmiştir. Günümüzde ise birbirini etkilediği hususunda ayrı görüşler ortaya çıkmaktadır.

Arthur Okun, işsizlik ve ekonomik büyüme bağlantısının ters yönlü olduğunu elde etmiştir. 1947-1960 yıllarını kapsayan üçer aylık verileri kullanarak ABD ekonomisi için işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı incelemiştir (Bocutoğlu, 2009: 73). İşsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisinin negatif yönlü olduğunu saptamıştır. Büyüme oranındaki artış işsizlik oranının azalmasına veya negatif büyüme oranlarında ki artış ise işsizlik oranının artmasına neden olmaktadır.

Arthur Okun'un çalışması literatüre Okun Yasası olarak geçmiştir. İktisat politikalarının belirlenmesi açısından önemli bir araç olarak kabul edilmiştir. Çünkü sınırlanmış büyüme amacının işsizlik oranını ne şekilde etkiye uğrattığını bulmamıza olanak verebilmektedir. Okun katsayısı, işsizliğin üretim büyümesine karşı hassastır. Bu yüzden de üretim için işsizlik maliyetini belirtmesi açısından önemli rol oynamaktadır (Silvapulle, Moosa ve Silvapulle, 2004: 355).

Okun Yasası'na göre, GSYH artışları reeldir. Fiyatların artmasıyla nominal GSYH'nın yükselmesi ve potansiyel GSYH'nın üzerine çıkması, Okun Yasası'nda işsizliği etkilemez. GSYH'daki her %2'lik artış, işsizlik oranını %1 azaltır. Ters durumda ise, GSYH'daki her %2'lik azalış, işsizlik oranını yaklaşık %1 artırır (Çelik, 2011: 148).

Bir diğer önemli ilişki ise istihdam ve işsizlik kavramları arasındadır. İşsizlik ve istihdam birer parça olarak bir arada değerlendirilmekle birlikte farklı iki tarafı ifade etmektedir. İstihdam, devletlerin uygulamış olduğu politikalar sonucunda ulaşmak istediği pozitif hedef iken, işsizlik ise herkesin kaçındığı negatif sonuçlardır (Ay, 2012: 322).

Başka bir deyişle, istihdam ile işsizlik arasındaki ilişkiye yönelik oluşmuş genel kanı, ikisi arasında güçlü bir negatif ilişkinin bulunduğu şeklindedir. İşgücü piyasalarında, istihdamdaki artış karşısında işsizliğin azalacağı veya istihdamdaki azalış karşısında işsizliğin artışı yönünde bir beklenti hakimdir. Bu beklenti genellikle gerçekleşse de çeşitli faktörlerin etkisi ile bu ilişki zayıflayabilmektedir. İstihdam ve işsizlik ilişkisinin yönünü belirsizleştiren demografik faktörler ve işgücü piyasası politikaları örnek olarak verilebilir (Eser, 2012: 89-90).

İstihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki de önemli konular arasında yer almaktadır. Ekonomide büyüme gerçekleştiğinde istihdam artışının olacağı yani işsizliğin azalacağı yönündeki görüş iktisat literatüründe yer edinmiştir. Teorik olarak büyüme ve istihdam arasındaki ilişkinin pozitif yönde tamamladığı varsayılmıştır (Ayvaz ve Öztürk, 2018: 192).

1.6.TÜRKİYE’DE BÖLGESEL FARKLILIKLAR VE İŞSİZLİK

Türkiye’de oluşan bölgeler arası eşitsizlik sorununu coğrafi şartlar ile incelediğimizde, Doğu Anadolu bölgesi öteki bölgelere nazaran gelişmişlik düzeyinin az bulunduğu bölgeler arasında yer almaktadır. Bunun nedeni yüksek dağlara sahip olması ve sert iklim koşullarına maruz kalmasıdır. Bu yüzden de bölgede tarım, hayvancılık gibi işler yapılmasını engellemektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde benzer şartlara sahiptir. Ayrıca bölgedeki su sorunu da geri kalmışlığın nedenleri arasında yer almaktadır (Dinler, 1998: 172).

Cumhuriyetin kurulduğu dönemlerde devletin güç olan sosyal, siyasal ve ekonomik meselelerle karşı karşıya kalması, bölgelerarası eşitsizliği yok etmek için izlediği yolda aksaklıklar meydana gelmiştir. Bu dönemde, Batı Anadolu, coğrafi konumu ve doğal zenginlikleri sayesinde Batı Avrupa ile ticari ilişkilerini ilerletme şansını yakalamıştır. Fakat Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, coğrafi konumu ve sert iklim şartları yüzünden farklılıklar giderek artmaya başlamıştır. İlerleyen dönemlerde, gelişmesini tamamlayamadığı için farklılıkların yürütülen devlet yöntemlerinin boşluğundan gerekse şirketlerin büyük kentlerde bir araya gelmesi nedeniyle giderek artmıştır (Yılmaz, 2001: 4).

Bölgeler arasında sosyo-ekonomik farklılıklara yol açan birçok sebep bulunmaktadır. Hızlı nüfus hareketleri, kamu ve özel sektör yatırımlarının dağılımları, hızlı nüfus artışı, iç pazarın büyüklüğü, kimi bölgelerde altyapı yatırımlarının eksiksiz bitirilememesi, ulaştırma ve haberleşme olanaklarındaki ayrımlar, bölgesel planlama bakımından kurumla ilgili yetersiz olma durumu, gelişmesini tamamlamamış olmasına sebep olmaktadır (Uzay, 2005: 95).

Güneydoğu Anadolu bölgesinde, yüksek doğum oranları ve işgücüne katılım oranı az olması nedeniyle gelişmeyen bölgelerin başında yer almaktadır. Emek,

sermaye, yatırımcı gibi üretim faktörlerine ve pazara yakınlık bölgeler arası farkların oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Pazar genellikle Batı bölgelerinde toplanmıştır. Bu yüzden de sanayi yatırımlarının burada birleşmesinde katkı sağlamıştır. Fakat pazara yakın olmayan ve ulaşımın çok maliyetli harcamaların olduğu Doğu bölgeleri bu gelişmişliğe ayak uydurması uzun sürmektedir (Yılmaz, 2001: 5-8).

Tablo 1. 2018 Yılına Ait Düzey-1'e Göre Hanehalkı İşgücü İstatistikleri

Bölgeler	İşgücü (1000)	İstihdam (1000)	İşsiz (1000)	İşgücüne Dahil olmayan Nüfus	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
TR1-İstanbul	6738	5899	839	5003	57,4	12,5	50,2
TR2-Batı Marmara	1513	1412	101	1267	54,4	6,7	50,8
TR3-Ege	4552	4108	445	3610	55,8	9,8	50,3
TR4-Doğu Marmara	3252	2941	312	2782	53,9	9,6	48,7
TR5-Batı Anadolu	3125	2847	278	2890	52	8,9	47,3
TR6-Akdeniz	3958	3477	481	3653	52	12,2	45,7
TR7-Orta Anadolu	1463	1284	179	1502	49,3	12,2	43,3
TR8-Batı Karadeniz	1911	1787	124	1615	54,2	6,5	50,7
TR9-Doğu Karadeniz	1113	1045	69	925	54,6	6,2	51,3
TRA-Kuzeydoğu Anadolu	738	691	47	761	49,2	6,4	46,1
TRB-Ortadoğu Anadolu	1346	1147	199	1322	50,4	14,8	43
TRC-Güneydoğu Anadolu	2563	2100	464	3049	45,7	18,1	37,4

Kaynak : TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri.

Yukarıdaki Tablo 1.'de gösterilen, 2018 yılına ait Düzey 1 bölgeleri işsizlik oranları incelendiğinde en düşük işsizlik oranı TR9-Doğu Karadeniz ile işsizlik oranı %6,2'dir. En yüksek işsizlik oranının olduğu bölge ise TRC-Güneydoğu Anadolu ile işsizlik oranı %18,1'dir. Bölgeler arasında işsizlik oranının en az gözüktüğü TR9-Doğu Karadeniz bölgesinin işgücüne katılım oranına bakıldığında %54,6 ve istihdam oranı %51,3, işsizlik oranının en yüksek gözüktüğü TRC-Güneydoğu Anadolu bölgesinin işgücüne katılım oranına bakıldığında %45,7 ve istihdam oranı %37,4'tür. Düzey 1 bölgelerinde işsizlik oranları arasında önemli farklılıklar söz konusudur. TRC-Güneydoğu Anadolu bölgesinden sonra en yüksek işsizlik oranına sahip TRB-Ortadoğu Anadolu bölgesidir. TRB-Ortadoğu Anadolu bölgesinin istihdam oranı %43 ve işgücüne katılım oranı %50,4'tür. Bölgesel farklılıklarda da değinildiği gibi TRB-Ortadoğu Anadolu ve TRC-Güneydoğu Anadolu bölgelerinde istihdam oranlarının azlığı ve işsizlik oranlarının yüksek olması coğrafi yapılarından, nüfus artış hızının

yüksek olmasından ve yatırımların diğer bölgelere göre daha az olmasından kaynaklanmaktadır. TR1-İstanbul bölgesine bakıldığında istihdam oranı %50,2 ve işgücüne katılım oranı ise %57,4'tür. Fakat TR1-İstanbul yüksek istihdam oranına ve işgücüne katılım oranına sahip olsa da işsizlik oranı %12,5'dir. Bu bölgede işgücünün ve kırdan kente göçün fazla olması işsizlik oranını yükseltmektedir. Türkiye'de 2018 yılı Düzey 1 verileri bölgeler arası gelişmişlik farkının yüksek olduğunu yansıtmaktadır.

Tablo 2. 2018 Yılına Ait Düzey-2'ye Göre İşsizlik Oranları

Bölgeler	İşsizlik Oranı(%)	Bölgeler	İşsizlik Oranı(%)
TR10-İstanbul	12,5	TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	10,9
TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	7,5	TR72-Kayseri, Sivas, Yozgat	13,2
TR22-Balıkesir, Çanakkale	5,7	TR81-Zonguldak, Karabük, Bartın	8
TR31-İzmir	13,8	TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop	5,1
TR32-Aydın, Denizli, Muğla	6,9	TR83-Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	6,4
TR33-Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	6,8	TR90-Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	6,2
TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik	9	TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt	7,5
TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	10,2	TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	5,3
TR51-Ankara	10,1	TRB1-Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	8
TR52-Konya, Karaman	5,9	TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari	21,5
TR61-Antalya, Isparta, Burdur	11,6	TRC1-Gaziantep, Adıyaman, Kilis	12,8
TR62-Adana, Mersin	11,2	TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır	18,6
TR63-Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	14,1	TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	25

Kaynak : TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri

Tablo 2.'de de görüldüğü üzere İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında Düzey 2 bölgelerine göre 2018 yılına ait işsizlik oranları verilmiştir. Tablo 1'de

gösterilen Düzey 1 bölgelerine ait işsizlik oranlarında görüldüğü gibi Düzey 2 bölgelerinde de önemli farklılıklar görülmektedir. TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgesi en az işsizlik oranına sahip ve işsizlik oranı %5,1'dir. TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt bölgesi en yüksek işsizlik oranına sahip ve işsizlik oranı %25'tir. 2018 yılına ait hem Düzey 1 hem de Düzey 2 verilerine bakıldığında da işsizlik oranları arasında farklılıklar söz konusudur.

Bölgeleri, sosyo-ekonomik yönden karşılaştırarak değinmek gerekmektedir. İşgücü piyasası tedbirleri ile bölgelerin ilerlemesi için yürütülen yöntemleri tek çatı altında niceliğini ve niteliğini saptamak önemlidir (Yüceol, 2011: 47).

1.7.LİTERATÜR TARAMASI

İşsizlik, istihdam ve ekonomik büyümenin geçmişten günümüze kadar gelen önemi ve aralarında var olan ilişki, kalkınma politikaları hazırlanırken dikkat edilen unsurlar olmalarına neden olmaktadır. Bu sebeple işsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek birçok araştırmanın konusu olmaktadır. Bu kavramların incelendiği çalışmalar kronolojik sıraya göre aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

Okun (1962), ABD ekonomisi için 1947-1960 dönemini kapsayan üçer aylık verileri kullanarak işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki tespit edilmiştir. İşsizlik hadleri ile ekonomik büyüme hızlarının ters yönlü ilişki içinde olduğunu incelemiş ve Okun Yasası ile istatistiksel olarak kanıtlamıştır. Yani işsizlik oranındaki artış ekonomik büyüme hızında azalışa ya da işsizlik oranındaki azalış ekonomik büyüme hızında artışa neden olmaktadır.

Akgeyik (2005), Türkiye'de işsizlik ve istihdam politikaları üzerine yaptığı değerlendirmede istihdamı temel alan uygulamaların yetersiz olduğunu savunmuştur. Ülkemizde ekonomik büyüme ve işsizliğin ilişki içinde olmadığını bundan dolayı ekonomik büyüme istihdamı değil, kayıtdışı ekonomiyi etkilediği ve işsizliğin azalmadığını öne sürmüştür. Çözümünde ise okuldan işe geçiş modelinin geliştirilmesi ve emek piyasasının uyumlu hale getirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Yılmaz (2005), Türkiye'de 1978-2004 dönemini içeren işsizlik ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Granger nedensellik testine göre sonuçların gecikme sayısına bağlı olarak değiştiğini bulmuştur. Üç gecikmeye bağlı

olarak büyüme oranından işsizlik oranına doğru tek yönlü ilişki, işsizlik oranından ekonomik büyüme oranına doğru ilişkinin olup olmadığına karar verilememiş çünkü gecikme sayısından dolayı farklılık göstermiştir. Hsiao'nun Granger nedensellik testi sonucuna göre ise işsizlik oranından büyüme oranına doğru tek yönlü ilişki bulunmuştur. Yani işsizlik oranındaki değişim ekonomik büyümeyi etkilemektedir.

Saraç ve Atabey (2008), Türkiye'de 1951-2006 yıllarını kapsayan ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişki En Küçük Kareler-EKK ve Vektör Otoregresyon-VAR yöntemi ile açıklanmıştır. Vektör Otoregresyon yöntemine göre ekonomik büyüme de meydana gelen değişim işsizlik oranlarını etkilemektedir.

Ceylan ve Şahin (2010), Okun ilişkisini simetrik olup olmadığını, Türkiye'de işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1950-2007 yılları arası TAR ve M-TAR modelleri kullanılarak eşbütünleşme analizi ile tespit edilmiştir. Yapılan çalışma da Okun yasasının Türkiye'de uzun dönemde geçerli olduğunu ve ilişkinin asimetric olduğu sonucuna varılmıştır.

Korkmaz ve Yılgör (2010) çalışmasında 1997 yılının birinci çeyreği ile 2009 yılının üçüncü çeyreği arası dönemin ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmiştir. Granger nedensellik testi sonucuna göre GSYH'dan istihdama doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur. Başka bir ifade ile GSYH'daki artış istihdam oranını da artırmaktadır.

Takım (2010), Türkiye'de 1975-2008 dönemini içeren işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisini nedensellik yönü Granger nedensellik testi ile ölçülmüştür. İşsizlik ve ekonomik büyümenin çift yönlü ilişki içinde olduğu ve iki değişkenden birinde oluşan değişimin bir diğerini etkilediği aynı şekilde tersi de geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Muratoğlu (2011), Türkiye'de 2000-2011 yıllarını kapsayan istihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Engle Granger eş-bütünleşme testi ile iki değişken arasında uzun dönem ilişkisi bulunmadığı saptanmıştır. Granger nedensellik analizine göre ise serilerin birbirinin nedeni olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Kanca (2012), ülkemizde 1970-2010 yılları arasını baz alarak Granger nedensellik testi ile ekonomik büyüme ve işsizlik oranları arasındaki nedensellik

ilişkinin yönünü belirlemiştir. Nedensellik sonucuna göre büyüme oranından işsizlik oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Büyüme de meydana gelen değişim işsizliği etkilemekte fakat işsizlikte meydana gelen artış azalış ekonomik büyümeyi etkilememektedir.

Öztürk ve Sezen (2018), Türkiye’de 2005:Q1 ve 2017:Q3 dönemleri arasında ekonomik büyüme ve işsizlik ilişkisini tespit etmek için Engle Granger eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi analizleri kullanılmıştır. Sonuçlara göre aralarında uzun dönem ilişkisinin yer aldığı ve Granger nedensellik testine göre ekonomik büyümeden işsizliğe doğru tek yönlü ilişki söz konusudur. Sadece ekonomik büyümedeki değişimin işsizlik oranındaki değişimi etkilediği ve tersi yani işsizlik oranındaki değişimin ekonomik büyümeyi etkilemediği yönündedir.

Üzar ve Akyazı (2018), işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 2000-2016 yıllarını kapsayan 34 OECD ülkesinin verilerini kullanarak Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik analizi ile incelemiştir. İşsizlik ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü ilişkinin olduğu ve Okun yasasının geçerli olduğu sonucuna varılmıştır. İşsizlik oranlarındaki değişimin büyümeyi etkilediğini ve büyümede meydana gelen değişimin işsizlik oranlarını etkilediğini tespit etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA VE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL SINIFLANDIRMANIN VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

2.1.AVRUPA BİRLİĞİNDE BÖLGE SINIFLANDIRMASI: NUTS

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS), 1970'lerin başında yasal dayanağı olmadan Avrupa İstatistik Enstitüsü (EUROSTAT) aracılığıyla EUROSTAT ve içinde üye ülkelerinde bulunduğu, gayri resmi şekilde oluşturulmuştur (Hasanoğlu ve Aliyev, 2009: 84). 1981 yılında EUROSTAT tarafından Avrupa Birliği ülkeleri, istatistiki bölgelere ayrılmasına karar verilmiştir. Bu karar 1988 yılında Avrupa Birliği yasal düzenlemelerine dahil edilmiştir. Böylece, Avrupa Birliği ülkeleri ile aday ülkelerini kapsayan NUTS sistemi belirli şartlarda bölge sınıflandırması yapmayı ve bu bölge sınıflandırmasını kullanmayı zorunlu hale getirmiştir (Taş, 2006: 188).

NUTS sisteminin çeşitli amaçlara dayandırılmaktadır. AB üye ülkelerini ve aday ülkelerini kapsamaktadır. Ülkelerin mevcut ayrılmış bölgelerine göre AB üye ülkelerini ve aday ülkelerini ortak bölgeleme sistemi altında toplamaktadır.

Ülkeler arasında ve ülkelerin kendi içindeki bölgeler arasında karşılaştırılabilir veri sistemi oluşturulmuştur. Oluşturulan sistem sayesinde verilerin toplanması ve geliştirilmesi sağlanmaktadır. Bu verilerle çeşitli analizler yapılmaktadır. Bu sistem, bölgeler arası eşitsizliği ve bölgelerin sosyoekonomik durumlarını değerlendirmede yardımcı olmaktadır. Yapılacak kalkınma planlarında bölgelerin neye ihtiyacı olduğunu ve eksikliklerin hangi konularda olduğunu belirlemede yol gösterici olmaktadır.

Bölgeler hiyerarşik olarak yani belirli bir düzene göre düzeylere ayrılmıştır. Bu düzeylerin üçü bölgesel, ikisi yerel olarak kabul edilmiştir. Bölgesel düzeyler; NUTS 1, NUTS 2, NUTS 3 alan yönetimini ve yerel düzeyler; NUTS 4, NUTS 5 ise yerleşme yönetimlerini kapsamaktadır. Bir ülke NUTS sınıflandırmasına göre bölgelere ayrılırken öncelikle NUTS 1 düzeyine, her NUTS 1 düzeyi NUTS 2 düzeyine ve her NUTS 2 düzeyi de NUTS 3 düzeyine ayrılmıştır (Çamur ve Gümüş, 2005: 148-149). Ülkelerdeki mevcut coğrafi koşullara göre oluşturulan bölgeler sınıflandırma sistemine tamamen

uyumlu olmayabilir. Ülkelerde bölge sınıflandırması kullanılırken farklılıklar oluşmaktadır.

Sınıflandırma sisteminde NUTS 1 ve NUTS 2, NUTS 1 ve NUTS 3, NUTS 2 ve NUTS 3 şeklinde kullanılmaktadır. Kullanılan iki düzeyin dışında eksik kalan bölge düzeyinin tamamlanabilmesi için bir sonraki düzeydeki birimleri gruplandırılarak oluşturulur (Hasanoğlu ve Aliyev, 2009: 84).

AB üye ve aday ülkelerde uygulanan bölgelerin ayrılmasında 3 temel ilke vardır. Bunlar aşağıdaki maddeler gibi sıralanabilir (Taş, 2006: 189) ;

- Her ülkenin önceden oluşturulmuş ve ayrılmış bölgelerini NUTS sınıflandırmasına göre düzenlenmesidir. Avrupa Birliği ile aday ülkelerinde oluşturulmuş mevcut coğrafi şartlara göre bölgeler temel alınmıştır.
- Coğrafi, sosyo-ekonomik özellik yönünden benzerlik gösteren alanların birleştirilmesi temeline dayanmaktadır. Yakın tarım bölgelerinin birleştirilmesi örnek olabilir. Bu ilkede planlama hedef alınmış ve ülkelerin elinde bulunduğu doğal kaynakların potansiyeline göre düzenlenmiştir.
- Üçüncü ilke ise, nüfustur.

Tablo 3. NUTS Sınıflandırmasına Göre Nüfus Sınırları

	NUTS-1	NUTS-2	NUTS-3
Min	3.000.000	800.000	150.000
Max	7.000.000	3.000.000	800.000

Kaynak : <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles-and-characteristics> , Erişim Tarihi : 15.11.2018.

Tablo 3'e göre NUTS 3 düzeyi için en az yani minimum alt nüfus sınırı 150.000, NUTS 2 düzeyi için minimum alt nüfus sınırı 800.000 ve NUTS 1 gruplandırılması için minimum alt nüfus sınırı 3 milyon olmak durumundadır. Bu düzeylerin maksimum sınırları da bulunmaktadır. NUTS 3'e göre 800.000, NUTS 2'ye göre 3.000.000 ve NUTS 1'e göre ise 7.000.000'dur.

EUROSTAT'tan alınan ve son güncellemesi 2018 yılı olan Tablo 4 ve Tablo 5'te, AB üyesi ve AB'ye aday ülkelerde NUTS düzeyleri gösterilmiştir. NUTS 1'in, Türkiye'deki Bölge Sınıflandırmasına göre karşılığı Düzey 1'e denk gelmekte, NUTS

2'nin, Türkiye'deki Bölge Sınıflandırmasına göre karşılığı Düzey 2'ye denk gelmekte, NUTS 3'ün, Türkiye'deki Bölge Sınıflandırmasına göre karşılığı Düzey 3'e denk gelmektedir. Yerel İdari Birimler olarak adlandırılan yani Local Administrative Units karşılığı LAU olarak adlandırılmaktadır. LAU 1'in, Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasındaki karşılığı Düzey 4 ve LAU 2'nin, Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasındaki karşılığı Düzey-5'tir. Avrupa Birliği 28 üye ülkenin NUTS-1 düzeyi bölgelerin toplam sayısı 104, NUTS 2 düzeyi bölgelerin toplam sayısı 281, NUTS 3 düzeyi bölgelerin toplam sayısı 1348 ve LAU düzeyindeki bölgelerin toplam sayısı 99787'dir.

Tablo 4. AB Üyesi Olan Ülkelerin NUTS Sınıflandırması

	NUTS 1		NUTS 2		NUTS 3		LAU	
EU-28		104		281		1348		99787
Belçika	Bölgeler	3	İller	11	İlçeler	44	Belediyeler	589
Bulgaristan	Bölgeler	2	Alanlar	6	Eyalet	28	Belediyeler	265
Çek Cumhuriyeti	Bölge	1	Bölge Grupları	8	İlçeler	14	Belediyeler	6258
Danimarka	-	1	Bölgeler	5	İller	11	Belediyeler	99
Almanya	Eyalet	16	İller	38	İlçeler	401	Belediyeler	11130
Estonya	-	1	-	1	İlçe Grupları	5	Belediyeler	79
İrlanda	-	1	Bölgeler	3	Bölgesel Otorite Bölgeleri	8	Seçim Bölgeleri	3441
Yunanistan	Büyük Coğrafi Bölgeler	4	Bölgeler	13	İller	52	Belediye+ Yerel Topluluklar	6133
İspanya	Özerk Topluluk Grupları	7	Özerk Topluluklar	19	İller+Adalar +Ceuta, Melilla	59	Belediyeler	8124
Fransa	Denizaşırı +Ekonomik Planlama Bölgeleri	14	Denizaşırı Bölgeler+ Bölgeler	27	İller	101	Belediyeler	35358
Hırvatistan	-	1	Bölgeler	2	İlçeler	21	Belediyeler	556
İtalya	Bölge Grupları	5	Bölgeler	21	İller	110	Belediyeler	7960
Kıbrıs	-	1	-	1	-	1	Belediyeler	615
Letonya	-	1	-	1	İstatistiksel Bölgeler	6	İlçeler	119
Litvanya	-	1	-	2	İlçeler	10	Belediyeler	60
Lüksemburg	-	1	-	1	-	1	Belediyeler	102
Macaristan	İstatistik Geniş Bölgeler	3	Planlama İstatistik Bölgeleri	8	İlçeler+ Budapeşte	20	Belediyeler	3155
Malta	-	1	-	1	Adalar	2	Kurullar	68
Hollanda	Bölgeler	4	İller	12	COROP Bölgeleri	40	Belediyeler	380

Avusturya	Eyalet Grupları	3	Eyaletler	9	Topluluk Grupları	35	Belediyeler	2098
Polonya	Makro Bölgeler	7	Bölgeler	17	Alt Bölgeler	73	Belediyeler	2478
Portekiz	Kıta+Özerk Bölgeler	3	Topluluk İçi Grupları Özerk Bölgeler	7	Belediye Grupları	25	Mahalle	3400
Romanya	Makro Bölgeleri	4	Bölgeler	8	İlçeler +Bükreş	42	Belediyeler	3181
Slovenya	-	1	Topluluk Bölgeleri	2	İstatistik Bölgeleri	12	Belediyeler	212
Slovakya	-	1	Bölge Grupları	4	Bölgeler	8	Belediler	2926
Finlandiya	Anakara Finlandiya, Åland / Fasta Finlandiya	2	Geniş Bölgeler	5	İller	19	Belediyeler	311
İsveç	Bölge Grupları	3	Ulusal Alanlar	8	İlçeler	21	Belediyeler	290
İngiltere	Bölge Ofisleri Yönetimi	12	İlçeler+İç ve Dış Londra+ Üniter Otoriteler Grupları	41	Üst düzey yetkililer veya daha düşük seviyeli otoritelerden oluşan gruplar	179	Alt katman yetkililer (ilçeler) veya bireysel birimsel yetkililer;	400

Kaynak : <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/national-structures-eu> , Erişim Tarihi: 15.11.2018.

Tablo 5. AB'ye Aday Olan Ülkelerin NUTS Sınıflandırması

	NUT1		NUTS2		NUTS3		LAU1		LAU2	
CC-5		15		31		102		1028		41080
Karadağ	-	1	-	1	-	1	Belediyeler	21	Yerleşim Yerleri	1256
Makedonya	-	1	-	1	İstatistiksel Bölgeler	8	Belediyeler	84	Yerleşim Yerleri	1776
Arnavutluk	-	1	-	3	Qarks	12	-	**	Belediyeler	373
Sırbistan	n.a		n.a.		n.a.		n.a.		n.a.	
Türkiye	Bölgeler	12	Alt Bölgeler	26	İller	81	İlçeler	923	Köyler	37675

** Arnavutluk için LAU 1 hesaplamaları devam ediyor, bu toplam kısa bir süre içinde gözden geçirilecek.

Kaynak : <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/correspondence-tables/national-structures-non-eu> , Erişim Tarihi : 15.11.2018.

Tablo 4 ve Tablo 5, NUTS 1, NUTS 2 ve NUTS 3 düzeyleri bölgeleri yansıtmaktadır. NUTS 3 düzeyi bölge biriminin en küçük parçasını oluşturmaktadır. Tablo 5'teki Yerel İdari Birimler olan LAU 1 düzeyi NUTS 4'ü ve LAU 2 düzeyi ise NUTS 5'i gösterir. Türkiye'yi baz alırsak temel birimi illerdir. Tablo 5'e bölgeleme sisteminde temel idari birim olan iller NUTS 3'e karşılık gelmiştir. Üst düzeyleri NUTS

1 ve NUTS 2 düzeylerine karşılık gelen birimleri yoktur. Bu yüzden NUTS 3 düzeyleri olan iller belirli faktörlere göre birleştirilip üst birim olan NUTS 2 düzeyleri oluşturulmuştur. NUTS 1 düzeylerinin oluşturulması içinde alt birim olan NUTS 2 düzeyleri birleştirilmiştir.

Tablo 4'te ve Tablo 5'te gösterilen Yerel İdari Birimleri iki düzeyde belirlenen üst seviye LAU 1 düzeyi, ülkelerin çoğu için tanımlanmıştır. Alt seviye LAU 2 düzeyi, AB üye ülkelerinde belediye ve eşdeğer birimlere karşılık gelmektedir. LAU 2 düzeyi, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması ile uyumludur ve NUTS bölgelerinin temel birleşenlerini oluşturur.

Avrupa Birliği İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması 2016 yılı güncellemesine göre 2018 yılında yayınlanan raporunda, NUTS sınıflandırması yalnızca güncellenen versiyonundan sonra en az üç yıl geçtikten sonra değiştirilebileceği belirtilmektedir. Değişiklikler, 2006, 2010, 2013 ve 2016 yıllarında oluşturulmuştur. 2014 yılında sadece Portekiz idari yapısında önemli düzenlemeler ve ardından olağanüstü değişiklik olmuştur. 2016 yılı güncellemesine göre, NUTS 1 düzeyinde iki ülkenin bölgesi değişmiş, NUTS 2 düzeyinde altı ülkenin bölgesi değişmiş ve NUTS 3 düzeyinde dokuz ülkenin bölgesi değişiklik göstermiştir. Bu değişiklikler Tablo 6'da gösterilmiştir (Eurostat, 2018: 4).

Tablo 6. 2013 Yılı Bölge Sınıflandırmasına Göre 2016 Yılındaki Bölge Sınıflandırması Değişiklikleri

	NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
Almanya			Sınır değişiklikleri olan iki bölge; diğer iki bölge ile birleştirilmiştir.
İrlanda		Yapı 2 bölgeden 3 bölgeye revize edilmiştir.	Bölgeler yeniden tayin edildi ve kısmen yeniden sınıflandırıldı.
Fransa	9 bölgeden 7 bölgesi ayrılmıştır. 2'si isim değişikliği ile 12 yeni bölge oluşturulmuştur.	Birçok bölge, NUTS 1 düzeyinin revize edilmesinden dolayı yeniden atandı.	Bölgeler, NUTS 1 düzeyinin revize edilmesinden dolayı yeniden düzenlendi.
Litvanya		Litvanya ikiye ayrıldı: Başkent Bölgesi ve Orta ve Batı Litvanya Bölgesi	NUTS 2'de yeni bölgelerin kurulmasıyla Vilnius ilçesi, yeni NUTS 2 bölgesi LT01 Başkent Bölgesi'ne tayin edildi.

Macaristan		Orta Macaristan (HU 10) İkiye bölünmüş: Budapeşte (HU11) ve Peşt (HU12)	Budapeşte'nin NUTS 3 bölgesi (önceden HU10, şimdi Budapeşte HU11) ve Peşt (daha önce HU10, şimdi Pest HU12) olarak yeniden atandı.
Hollanda			NL121, 122, 123, 338, 339, 322 ve 326, sınır değişikliklerinden dolayı NL 124, 125, 126, 33B, 33C, 328 ve 329 içinde yeniden kodlanmıştır.
Polonya	NUTS 1 bölgelerinin 6 bölgeden 3 bölgenin sınırları değiştirildi. Yeni bir bölge oluşturuldu.	2 tane NUTS 2 bölgeden 1 tane oluşturulan yeni başkent bölgesi yeniden atandı.	NUTS 1 ve NUTS 2 düzeyindeki değişiklikten dolayı birkaç NUTS 3 yeniden oluşturuldu. NUTS 3 düzeyinde 1 yeni bölge meydana getirildi.
Finlandiya			2 bölgede sınır değişikliği
İngiltere		Yeni bölge Güney İskoçya, Doğu İskoçya'nın bölümlerinden ve Güney Batı İskoçya'dan oluşturuldu.	İskoçya'da birkaç bölge NUTS 2 düzeyindeki değişikliklerden dolayı yeniden atandı. Kuzey İrlanda NUTS 3 düzeyinde 5 bölgeden 11 bölgeye göre düzenlendi.

Kaynak: Eurostat, 2018: 9.

Tablo 6'ya göre 2016 yılındaki NUTS sınıflandırmasında yapılan değişikliklere göre, Almanya'da sınır değişikliği yapılan iki bölge birleştirilmiştir. İrlanda, NUTS 2 düzeyini 2 bölgeden 3 bölgeye çıkarmıştır. Bu yüzden NUTS 3 bölgeleri de kısmen yeniden sınıflandırılmıştır. Fransa'da, NUTS 1 düzeyi, 9 bölgeden 7'si ayrılmıştır. NUTS 1 değişikliğinden dolayı NUTS 2 ve NUTS 3 bölgeleri yeniden atanmıştır. Litvanya, NUTS 2 düzeyindeki 1 bölge ikiye bölünmüştür: Başkent bölgesi ve Orta ve Batı Litvanya bölgesi. NUTS 2'de yeni bölgelerin kurulması sebebiyle Vilnius ilçesi (NUTS 3 bölgesi) yeni NUTS 2 bölgesi LT01 Başkent Bölgesi'ne tayin edilmiştir. Macaristan'da, NUTS 2 düzeyinde Orta Macaristan ikiye bölünmüştür. Budapeşte ve Peşte olarak ikiye ayrılmıştır. Budapeşte'nin NUTS 3 bölgesi önceden HU10, şimdi Budapeşte HU11 ve Peşt daha önce HU10, şimdi Pest HU12 olarak yeniden atanmıştır. Hollanda'da sınır değişikliğinden dolayı yeniden kodlama yapılmıştır. Polonya, NUTS 1 düzeyinde, 6 bölgeden 3 bölgenin sınırları değiştirilmiştir ve NUTS 1 düzeyinde yeni

bir bölge oluşturulmuştur. NUTS 2 ve NUTS 3 düzeylerinde 1 tane yeni bölge düzenlenmiştir. Finlandiya’da NUTS 3 düzeyinde 2 tane bölgede sınır değişikliği yapılmıştır. İngiltere, NUTS 2 düzeyinde yeni bölge olan Güney İskoçya, Doğu İskoçya ve Güney Batı İskoçya’dan oluşturulmuştur. NUTS 2 düzeyindeki değişiklikler nedeniyle Kuzey İrlanda NUTS 3 düzeyinde 5 bölge ayrılarak 11 bölge olarak yeniden düzenlenmiştir.

NUTS sınıflandırması, üye ülkelerde aşamalı olarak uygulanmaktadır. Öncelikle, ülkenin idari yapısı göz önünde bulundurulur ve bu idari birimlerde veri toplanıp toplanmadığı kesinleştirilir. İdari birimler, NUTS düzeylerinde neye karşılık geldiğine bakılır. Bu yüzden nüfus yoğunluğu açısından incelenmektedir. Nüfus incelemesinde iki durum ile karşılaşılır. İlk olarak, idari birimin ortalama nüfus büyüklüğü NUTS düzeyindeki ortalama nüfus büyüklüğüne karşılık geliyorsa NUTS bölgelerine herhangi bir farklılık yapılmadan uyarlanmaktadır. Diğer vaziyette ise, idari birimin ortalama nüfus büyüklüğü NUTS düzeyindeki ortalama nüfus büyüklüğüne yakın bir değere sahip olmamasıdır. Bu durumda coğrafi, sosyo-ekonomik, tarihi gibi özellikler göz önünde bulundurularak gruplandırılır ve idari olmayan birim karşılık gelen NUTS düzeyine göre tanımlanmaktadır (Çamur ve Gümüş, 2005: 152). Örneğin bir ülkedeki NUTS 3 düzeyine karşılık gelen birim yok ise NUTS 4 düzeyindeki birimler birleştirilerek NUTS 3 düzeyi oluşturulabilir.

Bölgelerde alan, nüfus, idari yapı ve ekonomik göstergeler gibi ülkelerde bölgeden bölgeye farklılıklar görülebilmektedir. 2018 yılındaki Avrupa Birliği’ndeki Bölgeler raporu incelendiğinde verilen rakamlar gösteriyor ki en küçük ve en büyük alana sahip ülkeler ile en az ve en çok nüfuslu bölgeler arasında farklılıklar söz konusudur. Bölgelerin büyüklüğüne göre NUTS 1 yani Düzey 1’de en büyük alana sahip bölgeler Finlandiya’da Manner-Suomi bölgesi 336.859 km² ve İsveç’te Norra Sverige bölgesi 309.934 km²’dir. NUTS 1’de yani Düzey 1’de en küçük alana sahip bölgeler Belçika’da Brussels Hoofdstedelijk Gewes bölgesi 161 km² ve Malta 315 km²’dir. Bölgelerin yaklaşık nüfus değerlerine göre NUTS 3 yani Düzey 3’te en fazla nüfus İspanya’da Madrid 6.5 milyon ve Barcelona’da 5.5 milyondur. NUTS 3 yani Düzey 3’te en az nüfus İspanya’da El Hierro 10.900 ve Yunanistan’da Evrytania 19.200’dir (Eurostat, 2018: 8).

Bölgeleme sistemi olan NUTS, ülkeler ya da Avrupa Birliği genelinde kalkınma planları oluşturulurken dikkate alınmaktadır. Bölgelerin durumlarının değerlendirilmesi, kaynakların etkin kullanılması ve bölgeler arası eşitsizliğin azaltılması gibi nedenlerden dolayı genellikle NUTS düzeyleri baz alınmaktadır. Daha verimli şekilde ilerlemesi için NUTS 2 bölgelerinde kalkınma ajansları kurulmuştur. Bu ajansların geliştirilmesi ve yayılması amacıyla Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) oluşturulmuştur.

2.2.AVRUPA BİRLİĞİNDE KALKINMA AJANSLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

Birçok ülkede bölgesel farklılıklar yüzünden bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyleri aynı değildir. Coğrafi şartlar, iklim koşulları, ekonomik faktörler gibi nedenlerden dolayı farklılıklar olmaktadır. Bu farklılıkları kapatmak mümkün olmasa da azaltmak için çoğu ülkede bölgesel planlama yapılmaktadır.

1980’li yıllara kadar farklı ülkeler farklı planlamalar üzerinde çalışmış ancak AB bölgesel planlamalara işleyiş ve yapı olarak farklılıklar getirmiştir. AB’ye üye ve aday ülkelerini kapsayan yani AB ortak programı olarak oluşturulmuştur. Bölgecilik anlayışı olarak adlandırdığı programın adı Bölgesel Kalkınma Ajanslarıdır. Bu sistem Türkiye’yi de yakından ilgilendirmektedir (Demirci, 2005: 181).

Bölgesel Kalkınma Ajansları, faaliyette buldukları bölgelerde sosyoekonomik şartlarını geliştirmek amacıyla 1930 yıllarından itibaren merkezi hükümetten bağımsız idari yapıda kurulmaya başlanmıştır. Önemli kısmını Avrupa’da barındırmakta ve dünyada pek çok ajans mevcuttur. İlk örneğini 1933 yılında ABD’de de kurulan Tennessee Vadi Otoritesi (Tennessee Valley Authority-TVA)’dir (Berber ve Çelepçi, 2005: 150).

Tennessee Vadi Otoritesi-TVA’nın amacı, vadinin enerji, çevre yönetimi ve ekonomik kalkınmadaki en önemli sorunlarını ele almaktır. Tennessee Vadisi’nde enerji üretimi, taşkın kontrolü ve yeniden ağaçlandırma gibi konular ele alınmıştır. TVA tarafından üretilen enerjinin kırsal alanda yaşayan toplulukları modernize etmek ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için vadi boyunca dağılmasını sağlamaktır. Düşük fiyatlar ve herkes için erişimi ön planda tutulmuştur (<https://www.tva.gov/>, 2018).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulması, İkinci Dünya savaşını seyreden yıllarda oluşturulmasına karşı verilen düşünceler önemini giderek artırmıştır. Savaşın kötü etkileri ve teknolojinin artmasıyla birlikte Avrupa'nın Batı taraflarında ayrılıklar oluşmuştur. Fransa'da, Paris ve etrafının öteki bölümlerinin toplamından daha çok gelişime yol açması, İtalya'da kuzey güney iki ayrımlı seviyede belirmesi, İngiltere İskoçya ve Galler'de eski endüstri bölgelerinin yıkılmasından dolayı baştan oluşum problemlerine neden olmuştur. Bu problemler Avrupa'da bölgesel çağdaşlaşmaya yönelik çalışmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2009: 87-88).

Tablo 7. Avrupa Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulma Dönemleri

	1950 Öncesi ve 1950'ler	1960'lar ve 1970'ler	1980'ler	1990'lar
Ülkeler	Avusturya İrlanda Fransa Belçika	İtalya Hollanda Almanya İngiltere	Yunanistan Danimarka Finlandiya İspanya	Çek Cumhuriyeti Bulgaristan Estonya Litvanya Polonya İsveç Portekiz Macaristan Slovakya Ukrayna

Kaynak : Kayasü ve Diğerleri, 2003, s.7.

Tablo 7'ye göre Avrupa ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ortaya çıktığı yıllar farklılık göstermektedir. 1950 öncesi ve 1950'li dönemlerde, Belçika, Avusturya, İrlanda ve Fransa'da kurulmuştur. 1960'lı ve 1970'li dönemlerde, Bölgesel Kalkınma Ajansları İngiltere, Hollanda, Almanya ve İtalya'da kurulmuştur. 1980'li dönemlerde, Finlandiya Yunanistan, Danimarka ve İspanya'da kurulmuştur. 1990'lı dönemlerde ise Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Estonya, Polonya, Litvanya, Portekiz, İsveç, Slovakya ve Ukrayna'da kurulmuştur.

1950 ve 1970 yılları arasını kapsayan dönemde Batı Avrupa'da hazırlanan bölgesel planlarda sosyal ve ekonomik konular yer alır iken, 1970'li dönemde bölgesel yöntemler farklılaşmış ve içsel çağdaşlaşma politikaları ön plana çıkmaya başlamıştır. 1970'li dönemlerde Batı Avrupa'da iki değişik konu birlikte yürütülmeye başlamıştır. İlk ele alınan konu, tavandan tabana siyasal özellik kapsarken, öteki ise tabandan tavana özelliği kapsamaktadır. Bu ilerleyişte, ajanslar değişik anlamlar kazanmıştır. Avrupa'da

bulunan ülkelerin bölgelerine yabancı yatırımcıyı çekmek maksadıyla bölgeler arası rekabetin içinde yer almak ve bölgelerin ekonomik anlamda özerkleşmesini sağlamak genel politikaları arasında yer almıştır (Berber ve Çelepçi, 2005: 151).

Ajansların kuruluşu ülkeden ülkeye farklılık göstererek 1900'lü yıllara dayanmaktadır. 1950 yıllarından önce Batı Avrupa'da kurulmaya başlayarak, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde ise 1990 yıllarının ikinci yarısında oluşmaya devam etmiştir. Ülkeler artık plan ve politikalarını oluştururken bölgesel kalkınmayı dikkate alarak hazırlamaya başlamıştır. Bölge yönetimleri kurulduktan sonra bölgesel kalkınmaya yönelik farklı kurumların da katkıları bulunmuştur. Bunlardan üzerinde durulması gerekenlerden biri, her ülkede kurulan Bölgesel Kalkınma Ajanslarıdır. AB'nin görevli kıldığı bilirkişiler tarafından kurulan ajansların finansmanı yine AB tarafından temin edilmiştir. Ülkelerin ajansları değişik tarihlerde kurularak, farklı tecrübelerle sahip olmuşlardır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2009: 88).

1991 yılında ise Bölgesel Kalkınma Ajanslarını tek çatı altında toplamak üzere Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) oluşturulmuştur. Böylece aralarındaki iletişimin kolay sağlanmasına ve her ülkedeki Bölgesel Kalkınma Ajansları, yabancı yatırımcıları bölgelerine çekmesine yardımcı olacaktı. Belçika kanunları altında kurulan EURADA, 20 ülkeyi aşkın Avrupa ülkesinden hemen hemen 150 Bölgesel Kalkınma Ajansının birleşmesiyle oluşmuştur. Temel amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Tutar ve Demiral, 2007: 70) :

- Üye ülkeler içinde yaşanan tecrübelerle değinmek,
- Ekonomik kalkınmayı özendirmek,
- BKA'ların tanıtımını yapmak,
- Farklı ülkelerde hazırlanan kalkınma programlarında yer almak ve şirket programlarına yardım etmek,
- KOBİ'lere destek verilerek gelişmesini ve ekonomik kalkınma sürecine katılmalarını sağlamak,
- Avrupa Komisyonu ve başka AB kurumlarıyla ilişkilerini örgütlemek,
- Yeni kurulan BKA'lara destek sağlamak,

- BKA'lara çeşitli destek programları ve finansal olarak yardımcı olmaktadır.

2.3.KALKINMA AJANSLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Bölgesel Kalkınma Ajanslarını tanımlamak gerekirse, merkezi hükümetten bağımsız yönetsel bünyeye sahip olan Bölgesel Kalkınma Ajansları, sınırları çizilmiş bir bölgede koşulların iyileştirilmesi ve canlanmasıyla görevlidir. Kısmen kamunun finanse ettiği ve çeşitli kuruluşlardan fon sağlayarak bölgedeki iyileştirme çalışmalarına katkı sağlar. Ayrıca yatırımcıları bölgeye çekerek rekabeti sağlama, yeni projeleri değerlendirme ve destekleme çalışmaları yapmaktadır (Maç, 2006: 1).

Avrupa Kalkınma Ajansları Birliğine göre ise ajanslar, sektör ve genel kalkınma ile ilgili sorunları tanımlamak, sorunların halledilmesi için olanaklar ile çözümleri belirleyen ve çözümleri gelişmesini sağlayan sorunları destekleyen kurumlardır (Eren ve Cidecigiller, 2011: 393).

20. yy'ın ikinci yarısında ulusal kalkınma anlayışından yani ekonomik açıdan refahın yükseltilmesi, fakirliğin azaltılması ve üretim faktörlerinin verimli olarak kullanılması gibi faktörler geri planda kalmıştır. Ulusal kalkınma anlayışının yerini bölgesel kalkınma anlayışı almaya başlamıştır. Bölgesel Kalkınma Ajansları, Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınmayı sağlamak için kullandığı araçlardan biridir. Kamu, özel ve STK ile Bölgesel Kalkınma Ajanslarının işbirliği yapmasıyla bölge sorunlarını çözmeyi hedeflemiştir. AB'ye aday ülkelerin, üye olmak için gerekli koşullar arasında yer alan kalkınma ajanslarını oluşturmaları gerekli görülmekte ve yardım edilmektedir (Apalı ve Yıldız, 2014: 66).

Avrupa Birliğindeki kalkınma anlayışı yapısı içinde birçok değişikliğe neden olmuştur. Bu değişiklikler Ulusal Kalkınma anlayışında yukarıdan aşağıya doğrudur. Bölgesel Kalkınma Ajansları ile bu anlayış aşağıdan yukarıya doğru değişmiştir.

Tablo 8. Ulusal Kalkınma Anlayışı İle Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Anlayışı Arasındaki Farklılıklar

Yenilikler	Geleneksel Tavandan Tabana	Yeni Tabandan Tavana
Örgütlenme	Ulusa özgü merkezde bulunan makama ilişkili yapı Bürokratik genel bakış biçimi	Bölgesel yarı otonom yapı Esnek ihtisaslaşmış yaklaşımlar

Ekonomik Araçlar	Bölgeler arası eşitlik Ekonominin büyümesi	Bölgeler arası rekabet Bölgesel ekonominin büyümesi
İşlevsel Yöntem	Otomatik/ ihtiyari Sorunlara tepki veren (Reactive)	İhtiyari Sorunları öngörerek önlem geliştiren (Proactive)
Politika araçları	Bürokratik düzenlemeler Mali yaptırımlar Danışmanlık servisleri Kamu hizmetleri	Finansal yaptırımlar Danışmanlık servisleri Kamu hizmetleri

Kaynak: Berber ve Çelepçi, 2005, s.147.

Tablo 8'e göre Bölgesel Kalkınma Ajansları, tavandan tabana anlayıştan, yeni tabandan tavan anlayışına yönelmiştir. Örgütlenme, ekonomik araçları, işlevsel yöntemi ve politika araçlarında farklılıklar oluşmuştur. Ulusal merkezi yönetimden, yönetişime yani ortaklaşa yönetime, çok yanlı yönlendirmeye geçilmiştir. Bölgeler arası eşitliğin yerini bölgeler arası rekabet almıştır. Bölgesel Kalkınma Ajansları daha çok bölgedeki sorunları tespit edip bölgeye yeni yatırımcıları çekmeye çalışarak rekabeti canlı tutarlar. Tabandan tavana anlayışı ile personellerin ve yatırımcıların birebir ilişkide olmasını sağlar.

Kalkınma ajansları ülkeden ülkeye farklılıklar gösterir. Hukuki statüleri, personel yapısı, bütçeleri, görevleri gibi farklılıklar vardır. Farklılıkların nedeni, AB ülkelerin ve aday ülkelerin AB fonlarından ve kredilerinden en iyi şekilde yararlanmaktır. Bunun içinde kendi ülkelerindeki bölgesel sorunlara ve ihtiyaçlarına göre farklı yapılanmalar ortaya çıkmaktadır.

Hukuki statüleri, personel yapısı, bütçeleri gibi farklılıkların olmasına rağmen Bölgesel Kalkınma Ajanslarının temelde 3 ortak unsuru vardır. İlk olarak ülkelerde mevcut sınırları olan bölgeleri kapsamasıdır. Her bölgede kurulan ajanslar sayesinde bölgede rekabeti artırarak ekonomik kalkınmayı hedeflemesi ve bunu yaparken de kamu gücünün desteğini almasıdır (Özkara, 2012: 75).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulma sınırlamaları yoktur. Şehir ve kırsal alanlarda rastgele bir şart olmadan kurulabilirler. Fakat ajanslarının beklentileri karşılayabilmesi ve fayda sağlayabilmesi için bölgelerde bulunması gereken bazı unsurlar vardır. Bunlar (Eren ve Cideciğiller, 2011: 393-394) :

- Yeterli sayıda nüfusa sahip olmak,
- Var olan müteşebbis ya da girişimcilik potansiyelini elinde bulundurmak,

- Her yönden iyi ve üstün olan insan kuvveti,
- Bölgesel ya da yerel kalkınma için yöntemler için fikir benzerliği,
- Kalkınacak alanı anlaşır duruma getiren bölüm bünyesini barındırmaktır.

2.3.1.Kalkınma Ajanslarının Hedefleri ve Faaliyetleri

Bölgedeki ekonomik kalkınmayı sağlamak için yeni yatırımları çekmek, istihdam yaratmak gibi faktörleri ekonomik değerler olarak, bölgedeki altyapı çalışmalarını çevresel değerler olarak, kültürel değerlerini geliştirmek ise sosyal olarak sınıflandırılabilir. Her Bölgesel Kalkınma Ajanslarının amacı kendi bölgesindeki sorunları belirleyip, bölgelerin potansiyelini göz önünde bulundurarak politikalar geliştirmektir. Geliştirilen politikalar ile bölgedeki ekonomi canlandırılır. Hem bölgedeki eksikliklerin giderilmesi hem de o bölgede yaşayan halkın gelişmeden faydalanması sağlanır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2009: 90).

Değişim içerisinde olan ülkeler, ülkelerin yönetim anlayışları gibi bunlara paralel olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları bu değişime ayak uydurmak zorunda kalmaktadır. Bölgesel ihtiyaçlara bağlı olarak çeşitli amaçlar ortaya çıkmaktadır. Çeşitli ortak amaçlar şu şekilde sıralanabilir (Apalı ve Yıldız, 2014: 73).

- Bölge kalkınma amacına ulaşmak için izlenen yol ve yöntemlerin gelişmesini sağlamak
- Bölgenin rekabetini yükseltmek için çalışmak,
- Bölgeye yatırımcı çekmeye çalışmak,
- Bölgenin altyapısını geliştirmek,
- Bilgi edinimini sağlamak ve paylaşmak,
- Yurtiçi ve yurtdışı fonlarını yönetmek,
- Bölge menfaatlerini müdafaa etmektir.

Bölgelerindeki stratejiyi geliştirmek, bölgeye yatırımcı çekmek, bölge çıkarlarını savunmak gibi ortak amaçları gerçekleştirmek için dikkat etmesi gereken unsurlar vardır. Kayasü ve diğerlerine göre yerel aktörler ile düşünce ve çıkar ilişkileri doğrultusunda birbirlerine destek olarak beraber hareket etmeleridir. Bu aktörlerin güçlerinin artırılması ve aktörler arası iş birliğinin sağlanmasıdır (Kayasü ve Diğerleri, 2003: 10) .

Etkinliklerine göre Bölgesel Kalkınma Ajansları üç ana grupta toplanabilir. Bunlar; Stratejik ajanslar, Genel Operasyonel ajanslar ve Sektörel Operasyonel ajanslarıdır. Sektörel ajanslar, bölgeyi yurtiçi ve yurtdışında desteklemek görevine sahiptir. Bilgi bankaları oluşumunu sağlayarak KOBİ'leri çeşitli alanlarda bilgilendirmek ve bölgedeki girişim potansiyellerini ortaya çıkarmak gibi hedefleri vardır. Genel Operasyonel ajansların, Stratejik ajansların fonksiyonlarını hesaba katarak sektörler içinde projeler meydana getirmede yardımcı olmak, desteklemek ve yönlendirmek temel hedefleridir. Sektörel Operasyonel ajanslar ise, bir bölgenin belirlenmiş etkinliklerini veya bir yerin belirlenmiş tasarılarını desteklemek amacıyla kurulurlar (Berber ve Çelepçi, 2005: 148).

Bölgesel Kalkınma Ajansları yerine getirdikleri faaliyetlere bağlı olarak ikiye ayrılırlar. Bunlar zayıf (küçük) ajanslar ve kuvvetli (güçlü) ajanslardır. Zayıf ajansların temel amacı bölgelerine dış yatırımcıları çekmektir. Buna ilaveten bölge dışındaki gelişmiş teknolojiyle çalışan işletmeler bölgedeki işletmelere teknolojilerini aktarabilmeleri, bilgilendirme hizmeti sunmak, etkinliklerini artırmak ve ilişkilerini geliştirmektir. Bu hizmetleri sağlayabilmek için kendi ülkelerinde ve yurt dışında ofisler kurmaktadır. Kuvvetli ajanslar ise bölgeye yatırımcı çekme amacına ilaveten bölgesel ekonomi ve çalışma yaşantısının ilerlemesini sağlamak, bölgesel şehirleşme ve çevre sorunlarını çözümlenmede yardımcı olmak ve istihdamın artırılması hedeflerini üstlenmektedir. Ajanslar, AB ve ülkelerinde bulunan kuruluşlar tarafından bölgelere verilen bağışların iletiminde katkı sağlar. Faaliyette bulunan ajanslara yetki, merkezi hükümet tarafından verilmektedir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2009: 92-93).

Ajansların bölgelerindeki tüm eksiklikleri ve ihtiyaçları tamamlaması mümkün değildir. Bundan dolayı ajanslar bölgelerindeki faaliyetleri özelleştirir. Ajanslar görevlerinde yetkinleşir. Gerçekleştirilecek etkinlikler için gereksinim olan mal ve hizmetleri özel kesimden araştırıp bulmaktadır. İlave kaynak temin edebilecek bölgesel ve yerel aktörler ile bağlantı kurar ve çalışmalarını özel danışmanlık şirketleriyle işbirliği yaparak yerine getirir (Özen, 2005: 8).

2.3.2.Kalkınma Ajanslarının Türleri ve Yasal Statüleri

Her ajans kendine has çalışmalar yapmakta ve ülkeden ülkeye değişiklikler göstermektedir. Ajanslar arasındaki temel farklılık, yaygın siyasi devlet yönetiminin özünde yönetim bünyesi içinde veya dışında bulunmasıyla tayin edilebilir. Avrupa'da yer alan çoğu ajans bağımsız kuruluş özelliğindedir. Ajansların devamlılığını sürdürebilmesi ekonomik ve siyasi dayanağa bağlıdır. Siyasi destekçilerine belirli bir mesafe ile görevlerini yapmaktadırlar. Dolayısıyla ajansların çalışmalarında politik müdahale söz konusudur. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kuruculara göre bölümlendirilirse dört sınıfa ayrılabilir (Maç, 2006: 2) :

- Merkezi oluşturan yönetim kuruluşları tarafından kurulan ajanslar,
- Yerel yönetimler tarafından kurulan ajanslar,
- Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan ajanslar,
- Kamu-özel ortaklıkları ile kurulmuş ajanslardır.

Merkezi hükümetler aracılığıyla oluşturulan ajanslar, amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli kaynaklara ulaşabilirler. Yerel yönetimler tarafından kurulan ajanslar, yerel gerçekler ile yakın ilişki içinde olmalarına karşın bürokratik kanallara bağımlı olmaları yürütme güçleri ve faaliyetlerinin etkisini düşürmektedir. Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan ajanslar, seri karar verebilirler ve politik tutumlara daha az bağımlı olurlar. Kamu ve özel ortaklığı ile kurulmuş ajanslar, hem metot ayrıca amaçlar açısından kamu ve özel görüşleri bünyesinde toplama niteliğini elinde bulundurmaktadır (Kayasü ve Diğerleri, 2003: 10-11).

AB ülkelerinde oluşan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının benzer hususiyetleri bulunmasına karşın yasal statülerinde bazı ayrımlar bulunmaktadır. Ajansların ülkeler yönünden yasal statüleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 169-170) :

Tablo 9. Bazı AB Üyesi Ülkelerdeki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri

Ülkeler	Yasal Durum
Portekiz, İtalya, Hollanda, İrlanda,	Kamu limited şirketleri
İspanya	Özel hukuka tabi kamu kuruluşu
Almanya	Yarı özerk kamu şirketleri
İngiltere	Bakanlık dışı kamu kurumu
Fransa	Karma ekonomi şirketleri

Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovakya, Estonya	Kamu-özel sektör şirketleri
Macaristan	Kâr amacı gütmeyen birlikler
Danimarka	Vakıf statüsünde
Yunanistan	Belediye girişimi
Belçika, Romanya	Belediyeler arası ajanslar

Kaynak : Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 169-170.

Bu ajansların kimisi (örneğin Fransa, İspanya ve Belçika'nın Flaman Bölgesi gibi) yasalara uygun olarak ve yasalarla oluşturulurken, kimisi (örneğin İrlanda, İskoçya, Adalar ve Hollanda) devlet eliyle oluşturulmaktadır. Bunun yanında ajansların yasal statüleri son yıllarda merkezi yönetimden daha çok bağımsızlaştırılmaya başlanmış ya da kamu iyeliğinden çıkarılmaya başlanmıştır (Özen, 2005: 6).

2.3.3.Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı

Ajanslar, merkezi devletten özerk yönetsel yapıya ve bölgesel temelli etkin olmalarına karşın çoğu merkezi devlet tarafından kurulmaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının içsel teşkilatlanması ikili bünyeden oluşmaktadır. İlk olarak, Genel Kurul, Denetim Kurulu, Denetleme Komitesi ve Genel Müdür gibi ana bölümlerden oluşan yasal bir bünyeye sahiptir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2009: 91).

İkinci olarak ise belirgin konular üzerinde duran çalışma grupları veya teknik olay ya da durumları tetkik eden komitelerden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu, ajansların politikalarını belirleyen ve uygulayan bölümdür. Ajansların oluşmasında yarar sağlayan kuruluşların yetkililerinden ve devlet tarafından atanan bireylerden oluşmaktadır. Özel kurumlardan oluşan yetkililerde vardır. Kurulun önemli görevlerinden biri Genel Müdürü seçmektir. Genel Müdürün bir görevi de teknik ekibi geliştirmektir. Ajanslar, harcamalarını yaparken kamu yönetimlerine karşı mesuliyete sahiptir. Politikaların belirlenmesi ve yürütülmesi açısından ise kuruluş, yasa ve yasal düzenlemeler sınırlarında özgür bırakılmışlardır (Berber ve Çelepçi, 2005: 148).

Personel yapısına değinecek olursak her ülkedeki bölgelerin ihtiyaçları farklı olduğu için belirli sayıda personel şartı yoktur. Bölgede yapılan çalışmalara göre personel ihtiyacına göre sayı belirlenmektedir. Her Bölgesel Kalkınma Ajanslarının personel yapısı kendine özgüdür. Faaliyet ve çalışmalarda personel sayısı yetersiz olduğu zaman Bölgesel Kalkınma Ajansları personel istihdamına olanak verebilir.

Tablo 10. Bazı AB Üyesi Ülkelerdeki Personel Sayısı

Ülke Adı	Kalkınma Ajansı Adı	Personel Sayısı (kişi)
Avusturya	Eco-Plus	25-50
Belçika	IDELUX	51-100
	GOM Vlaams-Brabant	11-25
	GOM Oost-Vlaanderen	25-50
Bulgaristan	Smolian RDA	10 veya daha az
	Burgas RDA	10 veya daha az
	Rhein-Erft	10 veya daha az
Danimarka	Nordrhein-Westfalen	25-50
	Storstroms BDC	11-25
İspanya	SODENA	10 veya daha az
	IMPIVA	51-100
Fransa	ARD Haute-Normandie	11-25
	ARD Nord-Pas-de-Calais	251-500
İngiltere	West Midlands	25-50
	Greater London Ent.	51-100
	Scottish Enterprise	500 veya daha fazla
Yunanistan	ETANAM	10 veya daha az
	EPIROU	11-25
İtalya	Fidi Toscana	11-25
İrlanda	Shannon Development	25-50
Hollanda	NOM	25-50
	GOM	25-50
Portekiz	CDR Setubal	11-25
Polonya	Lublin Foundation	11-25
	Rzezsow RDA	51-100
İsveç	ALMI Företagsparther	11-25

Kaynak : Demirci, 2005, s.189.

Tablo 10’da bazı AB üyesi ülkelerin personel sayıları gösterilmiştir. Bu sayılar faaliyetlere bağlı olarak çeşitli ülkelerde istihdam edilen personel sayısını ifade etmektedir. Personel yapısı esnek bir yapıda olduğu için sabit olarak gösterilmemiştir.

2.3.4.Kalkınma Ajanslarının Gelir Kaynakları

Ajanslar kuruldukları zaman öncelikle devletin yapmış olduğu parasal ve emlak biçimindeki yardımlardan yararlanmaktadır. Ayrıca genel bütçeden ve özel kaynaklar ile desteklenmektedir. Hazırladıkları projeler ile sanayileşmeyi artırmak amacıyla kullanılan hükümet fonlarından yararlanabilmekte ve kredi alabilmektedir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2009: 93).

Ajanslara temin edilen finansal kaynakları dört bölümde toplayabiliriz (Kayasü ve Diğerleri, 2003: 13-14) :

- Politik dayanaklardan temin edilen doğrudan fonlar,
- Politik dayanaklardan temin edilen dolaylı destekler: çalışma alanları, iletişim fırsatları,
- Görevlerden ve dışarıdan gerçekleştirilen gelirler;
  - KOBİ'lerin servetlerine ortak olmak
  - KOBİ'lere destek hizmetleri yardımıyla alınan ücretler,
  - Taşınmaz mal yatırımı ve yönetimi,
  - Yerel ve bölgesel yönetime verilen danışmanlık hizmetleri,
  - Eğitim gelirleri,
  - Seminer organizasyonları,
  - Fon desteği temin edilerek yapılan etkinlikler ve hükümet programları
  - Yabancı yatırımcılara ve şirketlere verilen hizmetler,
  - Yeni sanayi alanları ve sanayi parkları yönetimi,
- Uluslararası fonlar ve projelerdir.

AB üyesi ve aday ülkeleri çeşitli uluslararası fonlardan ve projelerden yararlanmaktadır. AB'ye üye olan ülkeler için kurulan fonlar; Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Tarımsal Garanti Fonu (EAGF), Avrupa Sosyal Fonu (ESF) ve Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (FIFG) örnek verilebilir.

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) çalışmalarında bölgesel kalkınma, rekabetçilik ve bölgesel iş birliği gibi programları desteklemektedir. Yenilik, dijital gündem, KOBİ'lere destek ve düşük karbon ekonomisine öncelik vermektedir (<https://ec.europa.eu/>, (a), 2018).

Avrupa Tarımsal Garanti Fonu (EAGF), tarımsal verimliliği artırmak, tarım piyasalarına müdahale önlemleri, piyasaları istikrara kavuşturmak amaçları arasındadır. Tarımsal ürünleri dış ülkelere ihracı için geri ödemeler sağlamaktadır (<https://eufunds.gov.mt/> , 2018).

Avrupa Sosyal Fonu (ESF), yerel, bölgesel ve ulusal istihdama ilişkin projeleri finanse etmektedir. Mahalle yardım kuruluşları tarafından yürütülen

küçük projelerden, yerel engellilerin uygun iş bulmalarına yardımcı olmak için tüm nüfus içinde mesleki eğitimi teşvik eden ulusal projelere kaynak sağlamaktadır. Çalışanların yeni becerilere kavuşmasını ve işletmelere yeni çalışma yöntemleri ile uyum sağlamalarını geliştirmektedir. Gençlerin okuldan işe geçişlerini sağlamalarına yardımcı olarak veya daha az vasıflı iş arayanları eğiterek istihdamı artırmaktır. Mesleki eğitim ve yeni beceriler kazandırmak amacına sahiptir (<http://ec.europa.eu/>, (b), 2018).

Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (FIFG) dünya ekonomisiyle rekabet gücünün sağlanması, balıkçılık kaynaklarının çevresel yönden sürekliliğinin sağlanması ve ekonomik verimlilik doğrultusunda yönetimi, birkaç ekonomik alternatifin olduğu bölgelerde balıkçılığı korumak, Avrupa tüketicisine çeşitli ve kaliteli balıkçılık ürünleri sunmak gibi hedeflerini gözetmiştir (İmga, 2008: 17).

AB'ye üye ülkeler yanında aday ülkelere ayrıca yapısal fonlar oluşturulmuştur. Bu fonlar; Orta ve Doğu Avrupa için Katılım Öncesi Araç (PHARE), Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı (ISPA), Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Öncesi Programı (SAPARD)'dır.

Orta ve Doğu Avrupa için Katılım Öncesi Araç (PHARE), AB üyeliğine giren ülkelerin meydana gelen mesuliyeti ve değişmelere ayak uydurabilmesini amaçlar. Demokrasiye uygun ve ekonomik değişimlere uyum sağlamak için ortaya çıkan mali araçtır. AB Konseyi'nin Polonya ve Macaristan'daki değişiklik ve düzeltme programlarını destek sağlamak maksadıyla ortaya çıkmıştır. Yapılan destekler genellikle hibe şeklinde olmuştur. Hibeler kamu ve özel bölümlere aynı düzeyde pay edilmektedir. Kurumların kapasitesini yükseltmek, bölgesel kalkınma için tekrar hazırlanan düzenlemeleri desteklemektir (Efe, 2017: 229).

Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı (ISPA), çevresel ve ulaştırma altyapısı konularına destek sağlamak için Orta ve Doğu Avrupa'ya başvuran 10 ülke ile Katılım Ortaklığıyla belirlenmiştir. Amacı, başvuran ülkelerdeki ekonomik ve sosyal uyumu arttırmaktır (<http://ec.europa.eu/>, (c) , 2018).

Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Öncesi Programı (SAPARD), Orta ve Doğu Avrupa'daki yararlanıcı ülkeleri tarımsal sektörlerde ve kırsal alanlardaki

yapısal düzenlemelerle ilgili desteklemede önemli bir finansal araçtır (<http://ec.europa.eu/>, (d) , 2018).

Bu kurumların ve kuruluşların dışında AB üye ve aday ülkeler için oluşturulan kuruluşların dışında ise birtakım ülkelerde ajansların yararlandıkları finansman kaynakları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Berber ve Çelepçi, 2005: 150) :

- Fransa'da bölgesel ve yerel hükümetler, özel sektör ve ajansların kendi gelirleri,
- Avusturya'da ulusal hükümet,
- İtalya'da ulusal hükümet,
- İrlanda'da ulusal hükümet ve ajansların kendi gelirleri,
- Portekiz'de bölgesel hükümet,
- İspanya'da ulusal ve bölgesel hükümet,
- İngiltere'de ulusal hükümet, yerel hükümetler ve kendi gelirleri ile finansmanları söz konusudur.

2.4.AVRUPA'DA KALKINMA AJANSLARINA BAZI ÖRNEKLER

İngiltere'de Kuzey Batı Kalkınma Ajansı ve İtalya'da Sviluppumbria Kalkınma Ajansı örnek verilerek genel durumu ve faaliyetleri incelenmiştir. Bu iki ajans, çeşitli etkinlikler içinde yer almıştır. İngiltere çeşitli çalışmalarda yer almış ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının olumlu olumsuz yanları tartışma konusu olmuştur. Bu çalışmada da faaliyetlerinden ve eleştirilerinden kısaca bahsedilmiştir. İtalya örneği herhangi bir kriter yer almadan seçilmiştir.

2.4.1.İngiltere

Whitehall yöntemi olarak tanınan İngiliz siyasi yapısında tekçi ve merkezi yönetim mevcuttur.20.yy'da bu sistem altında İngiltere'de bölgeselleşme uygulamaları merkezin denetimi altında değişik biçimlerde görülmüştür.1980'li yıllarda bölgesel politika uygulama dönemine geçilmiş ve etkisini giderek artırmıştır. 1986 yılında Single European Act ve 1988 yılında AB yapısal kaynaklarına yönelik düzenlemelerinden sonra bölgeselleşme politikaları AB ülkeleri gibi İngiltere'yi de etkilemiştir. Böylece 1980'li yılların ortasında bu düzenlemeler ile bölgesel düzeyde politika hazırlama ve bu politikaları uygulamaya yönelik çalışmalar artmıştır (Karasu, 2005: 197-198).

1991 yılında ise AB'nin uygulamış olduğu İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS) İngiltere'de uygulanmıştır. Bu sınıflandırma kapsamında 8 adet Standart İstatistiki Bölgesi kurulmuştur. Kurulan 8 adet bölge NUTS-1 yani Düzey-1 bölgesi olarak belirlenmiştir. Standart İstatistiki Bölgelerinin hiçbir idari işlevi yoktur (Özen, 2005: 10).

1994 yılında 8 adet olan NUTS-1 istatistiki bölgelerinde Bölge İdareleri (GOR) kurulmuştur. 9 adet olarak kurulan Bölge İdareleri, Çevre ve Ulaştırma, Sanayi ve Ticaret, Eğitim ve Çalışma Bakanlıkları gibi kurumların bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Bölge İdareleri, North East, North West, Yorkshire ve Humber, West Midlands, East Midlands, East of England, South West, South East ve London bölgelerinde kurulmuştur. Bölge İdarelerinin temel görevleri AB fonlarının yönetimini ve bölgesel düzeyde planlamayı sağlamaktır (Karasu, 2005: 202).

Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasası ile Bölgesel Kalkınma Ajansları İngiltere'de her bölge için bir tane olmak üzere kurulmasına karar verilmiştir.1 Nisan 1999 yılında 8 adet ajans resmi olarak kurulmuş ve 9. Ajans olan Londra Kalkınma Ajansı ise 3 Temmuz 2000 yılında kurulmuştur. Bölgesel Kalkınma Ajansları, Bölge İdarelerinin sınırlarını takip ederler. Londra Kalkınma Ajansı dışındaki her bir Bölgesel Kalkınma Ajansı bakanlık dışı bağımsız kamu kurumu olarak tanımlanmıştır Bölgesel Kalkınma Ajansları, Bakanlara ve Parlamento'ya karşı sorumludur (Allen, 2002: 11-13). Fakat Londra Kalkınma Ajansı, Londra Belediye başkanına ve Londra meclisine karşı sorumludur (Kontoğlu, 2008: 139).

Tablo 11. İngiltere'de Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgeler	Bölgesel Kalkınma Ajansları
East of England	East of England Development Agency
East Midlands	East Midlands Development Agency
North East	One North East
South East	South East England Development Agency
North West	North West Development Agency
Yorkshire ve the Humber	Yorkshire Forward
West Midlands	Advantage West Midlands
South West	South West England RDA
London	London Development Agency

Kaynak : Karasu, 2005, s.207.

Ajansların 1999-2000 yılları arasında bütçeleri yaklaşık olarak 900 milyon Sterlin, 2002-2003 yılları arasında 1.5 milyar Sterlin, 2004-2005 yılları arasında ise 1.8 milyar Sterlin'dir. Ajanslara sağlanan bütçeler 2002 yılında Single Programme adlı düzenlemede fon yardımları tek bir bütçe altında toplanmıştır. Düzenleme öncesinde bakanlıklar ilgili oldukları hizmete fon aktarımı yapmaktaydı. Fakat düzenleme sonrasında yine bakanlıkların kaynak sorumluluğu altında ajanslara genel bütçe sağlanmaktadır. Bakanlıklardan sağlanan bütçeler dışında AB fonlarından da önemli ölçüde yararlanılmıştır (Karasu, 2005: 214-216).

9 adet bölgesel ajanslardan Kuzey Batı Kalkınma Ajansını (North West Development Agency) incelediğimizde İngiltere'nin Kuzey Batı bölgesinde kurulmuştur. 7 milyon nüfuslu bölgede 252.000 işletme bulunmaktadır. Ajans, bölgedeki KOBİ'lere küçük krediler vermekte, işletmelere danışmanlık hizmeti ve mali destek hizmeti sunmaktadır (Demirel, 2014: 90).

Ajans önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetlerden ilki, bölgedeki nükleer çalışmaları için nükleer laboratuvar açılmasıdır. Biyomedikal Sektörün Büyümesi başlığıyla biyoteknolojik şirketlerin ve ilaçların gelişmesi amacıyla Merseyside Speke'de Ulusal Biyo Üretim Merkezi açılmıştır. İlk merkez olan Ulusal Biyo Üretim Merkezi hem ajansın kaynaklarından hem de bölge dışındaki fon kaynaklarından yararlanmaktadır. Bir diğer projesi olan Yatırımlardaki Cazibe adlı başlığıyla ajans bölgede bulunan işletmelerin faaliyetlerini sürdürmesinde yardımcı olmaktadır. Ayrıca ajans, Liverpool Tıp Okulu'na da 9 milyon Sterlin yatırım yapmıştır. Liverpool Tıp Okulu, tropikal ve bulaşan hastalıklarının tanı ve iyileştirmesinde ileri gelen kurumlar arasındadır. İklim Değişikliğinin Temeli adlı projesi ise örnek proje olarak seçilmiştir. Bu projede İklim Değişikliği Hareket Planı geliştirilmesi öngörülmüş, bölgenin hayat şartlarını yükseltmek ve doğal yaşamın korunması ön planda tutulmuştur. Ajans bu projelerin hazırlanması ve gerçekleştirilmesi için ulusal ve uluslararası fonlardan yararlanmıştır. Uluslararası fonlardan daha iyi yararlanabilmek ve iletişim halinde olabilmek için ülkelere ofisler açmıştır. Toplamda 9 adet olan ofisler; Amerika'da 4 adet, Kanada, Hindistan, Japonya, Çin ve Avusturya'da 1'er adettir (Apalı ve Yıldız, 2014: 84).

İngiltere’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulması desteklenmesine rağmen zaman geçtikçe bir takım eleştirilere yol açmıştır. Bu eleştirilerden ilki merkezi yönetimdeki otoritenin ve baskınlığın Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurumsal bağlantılarını olumsuz etkileyeceği düşünülmüştür. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının özerkliği ise ikinci eleştiri konusu olmuştur. Bölgesel Kalkınma Ajansları güçlerini hem merkezi yönetimden hem yerel kurumlardan almaktadır. Bu yüzden de kapsam ve kapasite olarak kısıtlı görülmektedir. Üçüncü eleştiri ise Bölgesel Kalkınma Ajanslarının üzerinde durduğu konular ekonomik çalışmalar ve rekabet üzerine olmuştur. Sosyal ve sürdürülebilirlik gibi konular geri plana atılmıştır. Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulduklarından beri farklı baskılara maruz kalmış ve bölgesel ihtiyaçlara cevap vermekte zorlandıkları için bu eleştiriler bazı yönlerden doğrudur. Fakat bütün eleştirilere rağmen İşçi Hükümeti’nin İngiltere bölgeselleşmesi için yaptığı çalışmaların olumlu etkileri söz konusudur. İngiltere'nin bölgelerinde yeni oluşan ve Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölgesel meclisleriyle de kuvvetlendirilen bir kurumsallaşma olduğu bir gerçektir (Kayasü ve Diğerleri, 2003: 44).

2.4.2.İtalya

İtalya’da 1960’larda Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulmaya başlamıştır.1970 yılında çıkan yasa ile Bölgesel Kalkınma Ajanslarının oluşturulması için bir zemin hazırlanmıştır. Bölgesel yönetim, belediyeler, üniversiteler, sanayi ve ticaret odaları ortakları kabul edilmiştir. AB’ye diğer üye ülkeler gibi İtalya’nın da AB yapısal fonlarından faydalanabilmesi ile sayıları günden güne artış göstermiştir (İZKA, 2008: 376).

İtalya, hükümet tarafından yönetilen ve sanayi sektörü için hazırlanan politikalarda bu sınırlar çerçevesinde oluşturulan bir ülkedir. 1977 yılında verilen kararlarla resmi statü kazanan bölgeler, bölgesel kalkınma ve eğitim üzerine güçlere sahip olmuştur. Bu alanlarda gücün artmasıyla sanayi kalkınması geri planda kalmıştır. İtalya'da 1980'ler sanayi politikasının altın yılları olarak belirtilebilir.1991 yılında KOBİ'lerin etkinliğinin arttırılmasına dikkate alan bir yasayla bölgelerin daha da kuvvetlendiği bir gerçektir. 1997 yılında çıkarılan yasa beraber merkezi devlette sadece merkezi fonksiyonların yerine getirilmesi, geri kalan görevlerin ise bölgesel ve yerel hükümetlere geçirilmesine karar verilmiştir. Bu bölgesel ve yerel yönetimlerin

sorumluluklarını önemli oranda artırmıştır. Ajansların da bu bağlamda önem kazandıkları söylenebilir (Kayasü ve Diğerleri, 2003: 63).

İtalya'da yaklaşık toplamda 46 adet Kalkınma Ajansı vardır. Bu Kalkınma Ajanslarından 20 tanesi yerel düzeyde, 6 tanesi il düzeyinde ve 20 tanesi bölgesel düzeydedir. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının iki türü vardır. Hem 7 adet bölge içinde entegre edilmiş hem de tarım, çevre, yatırım çekiciliği gibi alanlarda 13 adet uzman ajans bulunmaktadır. Ajansların İtalya'da bölgesel planlamayı desteklemek, araştırma ile eğitim için tanıtım yaparak desteklemek ve gereken hizmetleri sağlamak gibi görevleri vardır. Bu hizmetleri gerçekleştirmek için öncelikle farklı şirketler, farklı kurumlar ve farklı beceriler arasında bir ilişki ağı kurarlar. Böylece araştırma, eğitim ve destek hizmetleri gibi konularda bütünleşmeyi sağlar (Canzanelli, 2011: 10).

İtalya'da ki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının çoğunluğu kamu limited şirketi şeklindedir. Ajanslar, finans sektöründe çalışan özel şirketlerle iş birliği yapmaktadır. Bunun dışında ajansların gelirlerinin önemli bir bölümü merkezi ve bölgesel hükümete ait olmaktadır (İZKA, 2008: 376).

Ajanslardan seçilen Sviluppumbria Kalkınma Ajansı incelendiğinde, Umbria bölgesinde 1973 yılında kurulmuştur. Bugüne kadar çeşitli projelerde yer almış ve bölgenin ekonomik büyümesine katkı sağlayan bir ajanstır. Birçok sektörde faaliyet göstermiştir. Tarımsal sanayi, pazarlama, sanayi ve turizm gibi alanlarda yatırımları vardır. Ajans bu alanlarda işletmelerin kurulmasını ve gelişimini sağlamaktadır. Umbria bölgesindeki KOBİ'lerin inovasyon ve uluslararası projelerde yer almalarını teşvik eder. Ajans, devlet kurumlarına ve bölgede yer alan kurumlara çeşitli alanlarda danışmanlık konusunda yardımcı olmaktadır (<http://www.sviluppumbria.it/>, 2018).

Sviluppumbria ajansı gerçekleştirdiği projeler ile birçok alanda başarıları olmuştur. Turizm sektöründeki başarılarına değinecek olursak Finlandiya seyahat ve turizm dergisi olan Mondo, Umbria bölgesini on beş "Seyahatte En İyi" kategorisinden biri olan 2018 yılı için "En İyi Rüya Hedefi" olarak seçmiştir. Sviluppumbria ajansının düzenlediği başka bir proje olan Umbria&Bike Consortium'da düzenlediği basın turlarının ardından, "The Times" gazetecilerinden oluşan bir grup gazeteci ve bisiklet ve fitness sektöründeki yol ve elektrikli bisiklet sürme konusundaki deneyimlerini bildiren

bazı makaleler yazmıştır. Uluslararası düzeyde bölgeyi tanıtmak için buna benzer çeşitli faaliyetleri olmuştur (<http://www.sviluppumbria.it/>, 2018).

Ajans, turizm sektörü dışında bölgede rekabeti ve kalkınmayı sağlamak için birçok proje gerçekleştirmiştir. Avrupa İşletmeler Ağı üyesi olan Sviluppumbria ajansı sayesinde KOBİ'lerde inovasyon yönetimi kapasitesini artırmayı amaçlayan şirketlere ücretsiz hizmet vermektedir. Umbria bölgesindeki KOBİ'lerin ve işletmelerin uluslararası platformlarda yer almalarını sağlamak için Uluslararası Fuarçılık Projelerinin Katılımı ve Uluslararası Fuarlar-2018 başlığıyla bildiri yayınlamaya destek vermiştir (<http://www.sviluppumbria.it/>, 2018).

2.5.TÜRKİYE'DE İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI - İBBS

1999 yılında Helsinki'de gerçekleştirilen zirvede, Türkiye'nin aday ülke olarak yer alması resmi olarak onaylanmıştır. Helsinki toplantısının öteki ülkeler gibi Türkiye de Katılım Ortaklığı Belgesi imzalamıştır. Bunun üzerine Ulusal Program hazırlanarak gerekli şartların yerine getirilmesi hedeflenmiştir. 2001 yılında Ulusal Programda yer alan şartlardan biri olan istatistikî bölgelerin oluşturulması için adım atılmıştır (Taş, 2006: 191). AB Konseyi'nin hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ve Türkiye'nin hazırladığı programda bulunan kısa ve orta vadede yapılması gereken öncelikler vardır. Bu öncelikler içinde İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasının oluşturulması da yer almaktadır.

AB üye ülkelerinin de genelinde kullanılan NUTS sistemi Türkiye'de de oluşturulmak üzere çalışmalar başlatılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu-TUIİK ve Devlet Planlama Teşkilatı-DPT yetkililerinin ortak yürüttüğü çalışmalarla harekete geçmişlerdir. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırma çalışması 2002 yılında 4720 sayılı karar ile yürürlüğe girmiştir. Türkiye'de oluşturulan İBBS sisteminin amacı, bölgelerde verilerin toplanması, geliştirilmesi, bölgesel planlarının bölgelere göre oluşturulması ve AB'de kullanılan veri tabanına uygun bir veri tabanı hazırlanmasıdır. Bölge sınıflandırmasının oluşturulmasından sonra veri sisteminde de değişiklikler olmuştur (4720 Sayılı Kanun, 2002).

AB üye ülkelerinde dikkat edilen hususlara göre, öncelikle ülkenin idari bölümlere ayrılıp ayrılmadığına ve verilerin toplanıp toplanmadığına bakılır. İkinci aşamada ise, ülkedeki mevcut idari birimlerin nüfus büyüklüğüne bakılarak NUTS sisteminde belirli bir düzeye karşılık gelip gelmediği belirlenir. Nüfus büyüklüğüne bakıldığında iki ihtimal söz konusudur. İlk ihtimal, idari birimler NUTS sisteminde belirli bir düzeye karşılık geliyorsa hiçbir değişiklik yapılmadan karşılık geldiği NUTS düzeyi olarak kabul edilir. İkinci ihtimal ise, idari birimler NUTS sistemindeki düzeylere karşılık gelmiyorsa NUTS düzeyi daha küçük idari birimlerin birleştirilmesiyle düzenlenir. Bu dikkat edilen hususlara göre İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması oluşturulmuştur (Çamur ve Gümüş, 2005: 152).

İdari birimlerin bölünmesi sırasıyla il, ilçe ve bucak şeklindedir. Temel alınan idari birim illerden oluşmaktadır. Bu birimlerin üst düzeyinde bir idari yapıya sahip değil ve istatistikî verilerin çoğu il birimlerine göre oluşturulmaktadır. 1997 yılının ortasında Türkiye’de illerin ortalama nüfusu 781.000’dir. AB’de ise, ortalama nüfus NUTS 3 düzeyinde 344.000 iken NUTS 2 düzeyinde 1.781.000’dir. AB’nin nüfus şartlarına bakıldığında Türkiye’deki illerin ortalama nüfusu, AB’deki NUTS 3 düzeyi ortalamasına karşılık gelmektedir (Çamur ve Gümüş, 2005: 154). Bu gerekçeye bakıldığında Türkiye’deki iller nüfus büyüklüğüne göre incelendiğinde AB’nin bölgeleme sınıflandırmasındaki karşılığı NUTS 3 düzeyine denk gelmektedir.

AB’nin kullandığı NUTS sistemine göre NUTS 3’e karşılık gelen Düzey 3, NUTS 2’ye karşılık gelen Düzey 2 ve NUTS 1’e karşılık gelen Düzey-1’dir. Düzey 3 temel idari birim olarak illeri kapsamakta ve 81 ilden oluşmaktadır. Düzey 2 ve Düzey 1’e karşılık gelen birimler yoktur. Bu düzeylerin oluşabilmesi için 81 adet olan Düzey 3 bölgeleri gruplandırılmıştır. Düzey 2, 26 adet bölge ve Düzey 1 ise 12 adet bölge tanımlanmıştır. Düzey 2 ve Düzey 1 bölgelerinin tanımlanması ekonomik, sosyal, coğrafi ve nüfus büyüklükleri gibi kriterlere bağlı olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 12. Türkiye’deki İBBS’ye Göre Düzey-1 Bölgeleri

Kod	Düzey-1	Düzey-1’de Yer Alan İller
TR1	İstanbul	İstanbul
TR2	Batı Marmara	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir, Çanakkale
TR3	Ege	İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak

TR4	Doğu Marmara	Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR5	Batı Anadolu	Ankara, Konya, Karaman
TR6	Akdeniz	Antalya, Isparta, Burdur, Adana, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	Zonguldak, Karabük, Bartın, Kastamonu, Çankırı, Sinop, Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari
TRC	Güneydoğu Anadolu	Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak : 2002 Yılı 4720 Sayılı Kararname ; İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

Türkiye coğrafi sınırlarına göre 7 bölgeden oluşmaktadır. AB'nin şartlarına göre gruplandırıldığında Düzey 1 bölgeleri 12 bölgeden oluşturulmuştur. Bu bölgeler, İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu olarak ayrılmıştır. Başlıca idari birim olan illerin birleştirilmesiyle öncelikle Düzey 2 alt bölgeleri oluşturulmuştur. Düzey 2 alt birim bölgeleri oluşturulduktan sonra Düzey 1 bölgeleri sınıflandırılmıştır.

Tablo 13. Türkiye'deki İBBS'ye Göre Düzey-2 Bölgeleri

Kod	Düzey-2	Kapsadığı İller
TR10	İstanbul alt bölgesi	İstanbul
TR21	Tekirdağ alt bölgesi	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
TR22	Balıkesir alt bölgesi	Balıkesir, Çanakkale
TR31	İzmir alt bölgesi	İzmir
TR32	Aydın alt bölgesi	Aydın, Denizli, Muğla
TR33	Manisa alt bölgesi	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak
TR41	Bursa alt bölgesi	Bursa, Eskişehir, Bilecik
TR42	Kocaeli alt bölgesi	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR51	Ankara alt bölgesi	Ankara
TR52	Konya alt bölgesi	Konya, Karaman
TR61	Antalya alt bölgesi	Antalya, Isparta, Burdur
TR62	Adana alt bölgesi	Adana, Mersin
TR63	Hatay alt bölgesi	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR71	Kırıkkale alt bölgesi	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
TR72	Kayseri alt bölgesi	Kayseri, Yozgat, Sivas
TR81	Zonguldak alt bölgesi	Zonguldak, Karabük, Bartın
TR82	Kastamonu alt bölgesi	Kastamonu, Çankırı, Sinop

TR83	Samsun alt bölgesi	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR90	Trabzon alt bölgesi	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA1	Erzurum alt bölgesi	Erzurum, Erzincan, Bayburt
TRA2	Ağrı alt bölgesi	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB1	Malatya alt bölgesi	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
TRB2	Van alt bölgesi	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
TRC1	Gaziantep alt bölgesi	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
TRC2	Şanlıurfa alt bölgesi	Şanlıurfa, Diyarbakır
TRC3	Mardin alt bölgesi	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak : 2002 Yılı 4720 Sayılı Kararname ; İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

Düzyey 2 bölgeleri; İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir, İzmir, Aydın, Manisa, Bursa, Kocaeli, Ankara, Konya, Antalya, Adana, Hatay, Kırıkkale, Kayseri, Zonguldak, Kastamonu, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin olarak sınıflandırılmış ve bu şehirler merkez olarak belirlenmiştir. Merkez seçilen illerde yani Düzyey-2 bölgelerinde Kalkınma Ajansları kurulmuştur.

2.6.TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

Türkiye'nin AB uyum sürecine girmesiyle bir takım değişiklikler beraberinde gelmiştir. 2002 yılında 4720 sayılı karar ile İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması ülkemizde kullanılmaya başlanmıştır.

2003 yılında tekrar Katılım Ortaklığı belgesi yayınlanmıştır. Katılım Ortaklığı belgesinde yer alan orta vade de uyulması gereken kuralların içinde yer alan Katılım Ortaklığı belgesinde, Düzyey 2 bölgelerinde bölgesel kalkınma planlarını uygulayacak bölge yönetimlerinin kurulması gerektiği yer almaktadır (Bakır ve Öngen, 2013: 97).

Orta vade de yer alan maddelerden biri olan bölge yönetimlerinin kurulmasını gerçekleştirmek için 2006 yılında 5449 sayılı kanun ile Kalkınma Ajanslarının kurulması kabul edilmiştir. Ajansların, Devlet Planlama Teşkilatının teklifi ile Bakanlar Kurulu tarafından kurulup kurulmayacağına karar verilir. Ajansların bağlı olduğu kurum olan Devlet Planlama Teşkilatının belirli görevleri vardır. Ajansların ulusal düzeyde birleşmesini sağlayarak ortak işbirliği yapmalarını ve ortak projelerde yer almalarını sağlar. Ajansların uygulayacakları projeler için kaynak tahsisinde rol oynar. Fonların nasıl paylaşılacağı ile ilgili kararları belirler. Projelerin daha etkili ve yararlı olabilmesi için ajanslara rehberlik ve danışmanlık hizmeti verir. Devlet Planlama

Teşkilatı, belirli şartlara bağlı olarak ajansların yürüttükleri projelerini ve ajansların performanslarını değerlendirir (5449 Sayılı Kanun, 2006).

Ajanslar, Düzey-2 bölgelerinde olmak üzere 26 adettir. Bu ajanslar; merkezi Nevşehir’de bulunan Ahiler Kalkınma Ajansı-(AHİKA), merkezi Ankara’da bulunan Ankara Kalkınma Ajansı-(ANKARAKA), merkezi Isparta’da bulunan Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı-(BAKA), merkezi Zonguldak’ta bulunan Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı-(BAKKA), merkezi Bursa’da bulunan Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı-(BEBKA), merkezi Adana’da bulunan Çukurova Kalkınma Ajansı-(ÇKA), merkezi Hatay’da bulunan Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı-(DOĞAKA), merkezi Van’da bulunan Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı-(DAKA), merkezi Trabzon’da bulunan Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı-(DOKA), merkezi Kocaeli’de bulunan Doğu Marmara Kalkınma Ajansı-(MARKA), merkezi Mardin’de bulunan Dicle Kalkınma Ajansı-(DİKA), merkezi Malatya’da bulunan Fırat Kalkınma Ajansı-(FKA), merkezi Denizli’de bulunan Güney Ege Kalkınma Ajansı-(GEKA), merkezi Balıkesir’de bulunan Güney Marmara Kalkınma Ajansı-(GMKA), merkezi Gaziantep’te bulunan İpek Yolu Kalkınma Ajansı-(İKA), merkezi İstanbul’da bulunan İstanbul Kalkınma Ajansı-(İSTKA), merkezi İzmir’de bulunan İzmir Kalkınma Ajansı-(İZKA), merkezi Diyarbakır’da bulunan Karacadağ Kalkınma Ajansı-(KARACADAĞ), merkezi Kastamonu’da bulunan Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı-(KUZKA), merkezi Erzurum’da bulunan Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı-(KUDAKA), merkezi Kütahya’da bulunan Zafer Kalkınma Ajansı-(ZAFER), merkezi Konya’da bulunan Mevlana Kalkınma Ajansı-(MEVKA), merkezi Kayseri’de bulunan Orta Anadolu Kalkınma Ajansı-(ORAN), merkezi Samsun’da bulunan Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı-(OKA), merkezi Kars’ta bulunan Serhat Kalkınma Ajansı-(SERKA), merkezi Tekirdağ’da bulunan Trakya Kalkınma Ajansı-(TRAKYAKA)’dır (<http://www.marka.org.tr/>, 2019).

Ajansların yapısı dört ana gruptan oluşturulmuştur. Bunlar; Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofisleridir. Kısaca görevlerinden bahsetmek gerekirse Kalkınma Kurulu; bölgenin kaynaklarını tespit ederek bölge sorunlarına çözüm bulmakla yükümlüdür. Bölgenin tanıtımını sağlayarak yatırımların ve bölgedeki rekabetin artmasına yardımcı olmaktadır. Ajansın yıllık faaliyetlerini ve iç

denetim raporlarını değerlendirmektedir. Bu değerlendirmenin sonucunda Yönetim Kuruluna önerilerde bulunabilir. Yönetim Kurulu ise bu önerileri, yıllık raporları ve ajansın bütçesini inceledikten sonra DPT onayına gönderir. Bunun haricinde Yönetim Kurulu personelin işe alımına karar verir. Ajansın ihtiyacı olduğu taşınır ve taşınmaz malların alımını ve satımını yapar. Karar verme sürecinde etkilidir. Genel sekreter ise personel ihtiyacı, ajansın ihtiyacı olan mal alımı ve satımı, yeni proje ve faaliyetleri için yönetim kuruluna önerilerde bulunabilir. Bölge kalkınması için yapılan faaliyetlere genel sekreterlik adına katılabilir. Yatırım Ofisleri, bölgede yatırım yapmak isteyen yatırımcılara bölgeyi tanıtmak ve bilgi vermek sorumluluğuna sahiptir. Yapılmak istenen yatırım başvurularını Yatırım Ofisleri incelemektedir. Bölgeye yapılan yatırımları takip etmek ve genel sekreterliğe iletmekle yükümlüdür (5449 Sayılı Kanun, 2006).

AB uyum sürecine girilerek bölgesellik kavramı tam anlamıyla oluşmaya başlamıştır. Ulusal kalkınma planlarının yanında AB'ye uyum sürecinde bölgesellikte önem kazanmıştır. Bölgesel kalkınma ve kalkınma ajansları ile birlikte bölgelerdeki yatırımları çoğaltmak ve bölgelerdeki rekabeti artırmak ön plana çıkmıştır. Bölgedeki kaynakları etkin bir şekilde kullanmak ve bölgedeki potansiyeli ortaya çıkarmak temel görevleri arasındadır. Yurtiçi ve yurtdışı faaliyetlerinde bölgeye yatırımcı çekerek yeni iş olanaklarını artırmaktadır. Bölgedeki yatırımları, projeleri değerlendirip desteklemektedir.

2.7.TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARINA ÖRNEKLER

Türkiye'de 26 adet olan bölgesel kalkınma ajanslarından 4 örnek seçilerek değerlendirilmiştir. Herhangi kritere bakılmaksızın, Ege bölgesinde tek İzmir ilini kapsayan İzmir Kalkınma Ajansı-İZKA, Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Şanlıurfa ve Diyarbakır illerini kapsayan Karacadağ Kalkınma Ajansı-KARACADAĞ ve Orta Karadeniz bölgesinde yer alan Amasya, Çorum, Samsun Tokat illerini kapsayan Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı-OKA ve Balıkesir, Çanakkale illerini kapsayan Güney Marmara Kalkınma Ajansı-GMKA örnekleri seçilmiştir. Kalkınma ajanslarının hangi illeri kapsadığına, bölgede hangi faaliyetlerin gerçekleştiğine, ne gibi projeler ve destekler yürüttüğüne değinilmiştir.

2.7.1. İzmir Kalkınma Ajansı-İZKA

Bazı Düzey 2 bölgelerinde ajansların kurulmasını öngören, 2006/10550 sayılı kararname ile kurulmuştur. Sadece Düzey 2 olarak tek İzmir ilini kapsamaktadır. İZKA, çeşitli alanlarda destek ve yatırım teşviki vermektedir. İzmir, liman şehri olması nedeniyle hem ekonomik, tarihi ve doğal güzellikleri nedeniyle hem de turizm açısından yatırımlara olanak sağlar. İZKA, Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği-EURADA, Rekabetçilik Enstitüsü-TCI Network, Dünya Yatırım Tanıtım Ajansları Birliği-WAIPA gibi milletlerarası alanda üyelikleri bulunmaktadır.

İZKA'nın verdiği çeşitli destekler vardır. Bunlar; GÜDÜMLÜ Proje Desteği, Projem İzmir Teknik Yardım Masası ve Fizibilite Destekleridir. GÜDÜMLÜ Proje Desteği, konusu ajans tarafından belirlenen bir mali destektir. Proje fikrinin ortaya çıkması ve projenin hazırlık sürecini takip edilmesi ajans tarafından yapılır. Projem İzmir Teknik Yardım Masası, bu destek kapsamında hiçbir kuruluş ayırt edilmeksizin yardımcı olunmaktadır. Yatırım desteğine ihtiyacı olan kurumların yurtiçi, uluslararası ve AB fonları hakkında bilgilendirilmelerini sağlar. Proje yazma konusunda eğitimler vermektedir. Fizibilite desteğinden ise kamu kesimi, özel sektör, STK'lar, üniversiteler, organize sanayi bölgeleri gibi kuruluşlar yararlanabilir. Ajans bölgenin yatırımlarının artmasına yönelik girişimciliğin ve rekabetin artması için fizibilite çalışmalarını desteklemektedir (<https://www.izka.org.tr/>, 2018).

Bölgede çeşitli alanlarda projeler desteklenmekte ve yatırımlar yapılmaktadır. Endüstriyel, kimya, turizm gibi alanlar başlıca yatırım sektörleridir. Yenilenebilir enerji, bilgi teknolojileri, sağlık biyo-teknolojisi ve savunma sanayi sektörleri ise yatırımların gelişen sektörleridir. Bu sektörlerde başarılı örnekler içinde yer almaktadır.

Metropol Planlaması Programı raporuna göre İzmir en hızlı büyüyen metropol kategorisinde ikinci sırada yer almıştır. 2015 yılında Conway şirketinin hazırladığı Dünya'nın En Rekabetçi Şehirleri raporunda İzmir Havacılık ve Uzay sektöründe Doğu Avrupa ve Orta Asya'nın en rekabetçi şehri olarak yer almıştır. Kimya ve enerji kesiminde de ön sıralarda yer alarak üçüncü seçilmiştir. 2016 yılında düzenlenen Avrupa Girişimciliği Teşvik Ödülleri'nde, 31 ülkeden 343 proje katılmıştır. Türkiye'nin yarışmaya katılan iki projesinden biri olan Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı,

18 proje arasına girmiştir. İZKA'nın hazırladığı Yenilenebilir Enerji Programı, kaynak etkinliğinin ve çevre dostu pazarların gelişiminin desteklenmesi kategorisinde ikinci olmuştur. Başarılı faaliyetler sürdüren İZKA, çalışmalarına devam etmektedir (<https://www.izka.org.tr/>, 2018).

2.7.2.Karacadağ Kalkınma Ajansı-KARACADAĞ

2008 yılında çıkan karar ile kurulan 8 ajanstan biri Karacadağ Kalkınma Ajansıdır. Karacadağ Kalkınma Ajansı, Diyarbakır ve Şanlıurfa olmak üzere iki ili kapsamaktadır. Ajans, Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği-EURADA'ya üyedir.

KARACADAĞ'ın çeşitli alanlarda kurumlara sağladığı destekler vardır. Bu destekler; Proje Teklif Çağrısı, Fizibilite ve Teknik Destekleri, Sosyal Destek Programı, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı, Online Proje Hazırlama, Faiz Desteği ve Faizsiz Kredi Desteğidir. GÜDÜMLÜ Proje Desteği, saha çalışmaları sonucunda belirlenen ajans desteğidir.

KOBİ, sanayi, turizm, yenilenebilir enerji, cazibe merkezleri, güdümlü projeler ve AB destekli projelerde çeşitli yatırımları olmuştur. Turizm sektöründe, Diyarbakır başta olmak üzere birçok ili kapsayan tarihi yapıların ve müzelerde bulunan eserlerin korunmasını amaçlamaktadır. Örnek Güneş Pili Center Pivot Sulama Sisteminin Kurulumu Projesi ile Şanlıurfa'nın Akçakale ilçesine güneş santrali kurulmuştur. GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'nün-GAPTAEM desteği ile daha önce ekilmeyen 500 dönüm alanda ekim yapılmaya başlanmıştır (<https://www.karacadag.gov.tr/>, 2018).

2010-2013 yılları arasında KOBİ'lere destek kapsamında 1536 kişinin istihdamı sağlanmıştır.2010-2014 yılları arasında Karacadağ ajansı Diyarbakır ve Şanlıurfa'da Proje Teklif Çağrısı ile 303 projeye ve 86 adet faaliyete mali yardım da bulunmuştur. Bu faaliyetlerin mali desteği yaklaşık olarak 82 milyon tl'dir. Uzman desteği sayesinde de 97 kurum ve kuruluşa ücretsiz teknik destek verilmiştir. Proje geliştirme faaliyetlerinde bulunan ajans, proje hazırlama konusunda 4519 kişiye eğitim vermiştir. Diyarbakır yatırım destek ofisinde 1822 yatırımcı ve Şanlıurfa'da yatırım destek ofisinde 2140 yatırımcı çeşitli alanlarda bilgilendirilmiştir. Karacadağ ajansı, bölgenin

kalkınmasında birçok faaliyette bulunmuş ve bu faaliyetlerine devam etmektedir (<https://www.karacadag.gov.tr/>, (a), 2018).

2.7.3.Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı-OKA

2008 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur. Orta Karadeniz’de yer alan ajans, Amasya, Çorum, Samsun, Tokat illerini barındırmaktadır. Merkezi Samsun’da yer almaktadır. Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği-EURADA’ya üyedir.

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı da bölgede turizm ve kültürel birçok faaliyete ve projeye katkı sağlamıştır. Samsun’da bulunan 800 yıllık olan Çakallı Hanın onarım çalışmaları yapılmıştır. Amasya’da yer alan Taşhan’da restore edilerek otel, işyeri, el sanatları merkezi gibi faaliyet veren toplamda 90 adet bölüm bulunmaktadır. Çorum ili Mecitözü ilçesinde bulunan eski dönem Askerlik Şubesi’ne ait olan yapıda kültür ve kent müzesi olarak kullanıma uygun hale getirilmiştir (<https://www.oka.org.tr/>, 2018).

Ajansın bölge içinde ve uluslararası alanda bölgenin kalkınması için hazırladığı projeler vardır. OKA Yetişkin Eğitim Kadrosunu Güçlendiriyor projesi ile OKA personelinin yurt dışında eğitim alması sağlanmış ve bölgede öğrenilen bilgilerin uygulanması hedeflenmiştir. Bölgesel Kalkınma İçin Hareketlilik-MOB-RED projesi ile bölgedeki rekabeti artırmak için bölgedeki potansiyeli ön plana çıkarmak ve kullanmak, bölgede yatırım yapmak isteyen yeni girişimcileri bilgilendirmek, sektörlerle bölgeyi tanıtmak gibi kalkınmada yardımcı olacak faaliyetleri ön plana çıkarmışlardır. Ajans bölgede etkin bir şekilde projelerini yürütmekte ve uluslararası faaliyetlere katılmaktadır (<https://www.oka.org.tr/>, (a), 2018).

2.7.4.Güney Marmara Kalkınma Ajansı-GMKA

Güney Marmara Kalkınma Ajansı-GMKA, 2009 yılında kurulmuştur. Balıkesir ve Çanakkale illerini kapsamaktadır. Balıkesir ve Çanakkale’ye yatırım yapmak için turizm, coğrafi konum, yenilenebilir enerji, sanayi gibi birçok alanda faaliyetler vardır. Ajans, bu alanlarda çeşitli projeler yürütmektedir. Ayrıca kurum ve kuruluşlara çeşitli projelerde destek vermektedir.

Sektörel yatırım alanlarında genç istihdamının desteklenmesi hibe programı kapsamında ise Gençlik Enerjisi Rüzgar Enerjisiyle Buluşuyor projesi ile sertifikalı ve işbaşı eğitim programları verilmiştir. Ayrıca Balıkesir Üniversitesi ortaklığıyla

yürütülen projede 70 işsiz genç staj programına katılmıştır. Güney Marmara kalkınma ajansının güdümlü proje desteği kapsamında Çanakkale valiliğinin yürüttüğü Çardak Ticaret Merkezi projesi gerçekleştirilmiştir. Bu proje kapsamında Çanakkale'nin tarihi ve ticari özellikleri ön plana çıkarılmıştır. Böylece proje ile birlikte iç ve dış ticaretini artırmayı hedeflenmiştir (<https://www.gmka.gov.tr/>, 2018).

Ajans, geçmiş yıllarda proje teklif çağrısı ile 350 adet projeye, güdümlü proje desteğiyle 2 adet projeye, doğrudan faaliyet desteği ile 40 adet projeye, fizibilite desteği ile 4 adet projeye destek vermiştir. Teknik destek kapsamında ise 230 defa çeşitli kurum ve kuruluşa eğitim ve danışmanlık hizmeti vermiştir (<https://www.gmka.gov.tr/>, 2018).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

3.1.PANEL VERİ ANALİZİ

Panel veri, zaman serileri ve yatay kesitlerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Ekonometrik ve istatistiksel analizler de kullanılan üç farklı veri seti iktisadi değişkenlerin arasındaki nedenselliği vurgulamak için bu veri setlerinden yararlanılmaktadır (Greene, 2003: 612).

Zaman serisi verileri, parametrelerin değerlerinin ay, yıl, gün gibi birimlerine göre değişikliğini kapsayan verilerdir. Yatay kesit verileri zamanın belirgin bir sınırdaki değişik birimlerden alınan verilere denir. Başka bir deyişle birim; birey, firma, ülke gibi iktisadi birimler olarak ifade edilmektedir. Yıllık ihracat ve ithalat, günlük faiz oranları gibi verileri zaman serileri verisine örnek olarak verilebilir. 2008 dönemi kasım ayında Türkiye’de illere göre turist sayıları, Avrupa ülkelerine ait 2014 dönemi işsizlik oranı verileri veya ülkemize 2003 dönemi ikinci çeyreğinde gelen Avrupalı turist sayısı yatay kesit serisi verilerine örnek olarak verilebilir (Ayrıçay ve Türk, 2014: 60).

Panel verileri ise yatay kesit gözlemlerinin yani ülkeler, firmalar, sektörler, hane halkları vb. birimlerin belirgin bir zaman döneminde bir araya gelmelerini sağlamaktır (Baltagi, 2005: 1). 1999-2018 yılları arasındaki dönemde illere göre gayri safi yurtiçi hasıla oranları panel verilere örnek olarak verilebilir.

Panel verilerinin içinde hem zaman serisi hem de yatay kesit verilerini bir arada bulunduğu için hem zamanda hem de birimde meydana gelen değişimler gözlenebilmektedir. Panel veri için kesit boyutu herhangi bir zaman dönemine ilişkin gözlenen değerleri ve zaman boyutu ise zaman içerisinde gözlenen değerleri kapsamaktadır. Panel veri setinde her bir kesit için aynı düzeyde uzunluğu olan zaman serisi içeriyorsa dengeli panel olarak adlandırılmaktadır. Eğer panel veri setinde zaman serisi uzunlukları kesitten kesite farklılık gösteriyorsa dengesiz panel söz konusudur (Wooldridge, 2009: 488).

Genel olarak panel verilerin modeli aşağıdaki gibidir.

$$y_{it} = \alpha + \beta_{1it} X_{1it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + e_{it} \quad (3.1)$$

$i = 1, 2, \dots, N$ Kesit birimi

$t = 1, 2, \dots, T$ Zaman dönemi

y = Bağımlı değişken

X = Bağımsız değişken

α = Sabit katsayısı

$\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ = Eğim katsayıları

e = Hata terimi

Hata terimi olan e_{it} , sabit varyans ve sıfır ortalama ile tüm birimler ve zamanda bağımsız ve eş dağıldığı $e_{it} \sim iid(0, \sigma_e^2)$ varsayımı yapılmaktadır (Verbeek, 2004: 342).

3.2.PANEL VERİ ANALİZİNİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

Panel veriler, zaman serisi verisi ve yatay kesit verisi birleşiminden oluştuğu için zaman serisi ve yatay kesit analizlerine göre kıyaslama yapıldığında daha çok avantaja sahiptir.

- Yatay kesit verisi N sayıda gözlemden ve zaman serisi verisi T sayıda gözlemden oluşmaktadır. Panel veride ise yatay kesit verisi ve zaman serisi verisi birleşiminden oluştuğundan dolayı $N \times T$ sayıda gözlem bulunmaktadır. Panel veri hem kesit hem de zaman boyutunu göz önüne aldığından daha fazla gözlem sayısı sağlanmaktadır. Bu sayede serbestlik derecesini artırmakta ve çoklu doğrusal bağlantıyı azaltmaktadır (Hsiao, 2003: 3).

- Zaman serisi ve yatay kesit verileri heterojenlik etkilerini kontrol edemediğinden sonuçların doğrultusunu değiştirme ihtimali söz konusudur. Panel veri ise bireyler, firmalar, ülkeler gibi heterojenliği içeren kesitleri içermektedir. Panel veri tahmin yöntemleri kullanılarak kesite özgü oluşturulan modellerde heterojenlik etkilerini kontrol ederek sonuçların güvenilir çıkmasını sağlamaktadır (Baltagi, 2005: 4).

- Panel veri, hem zaman serisi hem de birim boyutu içeren karmaşık modeller kurulmasına ve bu modellerin test edilmesine imkan vermektedir.
- Panel veri ile birimler arasındaki heterojenlik etkileri kontrol edilebildiği gibi birimlerin dinamik değişimler izlenebilir (Frees, 2004: 1).
- Mikro ölçekli panel veriler, bireyler, firmalar, ülkeler gibi birimler üzerinden toplanarak ölçülebilen değişkenler makro ölçekte toplanan panel verilere göre daha doğru sonuçlar verebilmektedir (Baltagi, 2005: 7).
- Panel veri insanlardaki tutum ve eylemlerin karmaşıklığını göz önünde bulundurmada zaman serisi ve yatay kesit verilerine göre daha etkilidir (Hsiao, 2005: 146).
- Panel veri analizinde değinilen avantajların yanında bazı dezavantajları da mevcuttur.
- Panel veride birimler kapsamlı olsa da zaman boyutu kısadır. Yani, asimptotik niteliğin çok olan birim sayısına bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle doğrusal olmayan panel veri modellerinde ekonometrik problemlere neden olmaktadır (Tatoğlu, 2013: 14).
- Panel veri analizinde, verilerin toplanmasında ve düzenlenmesinde yaşanan sıkıntılar yüzünden panel veriler anakütleyi zayıflatmaktadır. Katılımcıların eksik cevapları, görüşmeyi yapan kişinin hatası ve hedeflenen kitleye ulaşılama gibi örnekler verilebilir (Baltagi, 2005: 7).
- Birimlerin göz ardı edildiğinde tahminler tutarsız ve olası yanlış çıkarımlar söz konusu olmaktadır (Matyas ve Sevestre, 1996: 307).

3.3.VERİ SETİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, işsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel veri analizi ile test edilmiştir. TÜİK'ten alınan 2005-2014 dönemini kapsayan Türkiye'de Düzey 2 bazında 26 farklı bölge için aralarındaki dinamik ilişkiye bakılmıştır. İşsizlik, istihdam, gayrisafi yurtiçi hasıla verileri aynı düzeyde eşit çıkmamıştır. Bu değişkenlerin aynı düzeye getirilmesi amacıyla hepsinin logaritması alınmıştır. Ayrıca gayrisafi yurtiçi hasıla verisi elde edilirken her yılın bir önceki yıla göre büyüme oranı

alınmıştır. Değişkenlerin isimleri işsizlik ; une, istihdam ; emp, gayrisafi yurtiçi hasıla ; gdp olarak tanımlanmıştır. Logaritmaları alınan serilerin başına “L” simgesi eklenerek gösterimi yapılmıştır (lunp, lemp, lgdp). Model kurma aşaması istihdam ve ekonomik büyümenin işsizlik üzerindeki etkisini incelemek üzerine kurulmuştur. Bu amaçla oluşturulan model aşağıdaki gibidir.

$$Lune_{it} = a + b_1lgdp_{it} + b_2lemp_{it} + u_{it} \quad (3.2)$$

Kurulan modelin analizini yaparken öncelikle serilerin durağanlıkları Im, Pesaran ve Shin W İstatistiği, Fisher ADF (Augmented Dickey Fuller) Ki-kare İstatistiği ve Fisher PP (Phillips Peron) Ki-kare İstatistiği testleriyle incelenmiştir. Serilerin durağanlık analizlerinden sonra işsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki Pesaran (2001) tarafından gelişimi sağlanan sınır testi yaklaşımıyla ve ardından seriler arasındaki uzun ve kısa dönemdeki dinamik ilişki ARDL (Autoregressive Distributed Lag) modeli ile açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak ilgili seriler arasında nedensellik ilişkisi Panel Dumitrescu-Hurlin Nedensellik Testi ile ortaya konmuştur.

3.4.DURAĞANLIK KAVRAMI VE PANEL BİRİM KÖK TESTLERİ

Zaman serisinin analizi gerçekleştirilmeden önce, serinin durağan olup olmadığı incelenmelidir. Ekonometrik modellerdeki değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olması gerekmektedir. Bu yüzden de değişkenler arasında anlamlı bağların olabilmesi için zaman serilerinin durağan olması şartına bağlıdır (Tarı, 2010: 374).

Model, durağan olmayan değişkene sahip ise sahte regresyon var demektir. Modelde sahte regresyona rastlandığında elde edilen sonuçların R^2 değerinin yüksek ve t istatistiği anlamsız çıkmasına neden olmaktadır (Oruç ve Turgut, 2014: 114). Rastlantısal ilerleyen bir zaman serisinin durağan olması için aşağıda verilen koşulları sağlamalıdır (Özmen ve Öksüzükaya, 2016: 72).

$$E(y_t) = \mu \quad \text{Sabit ortalama} \quad (3.3)$$

$$Var(y_t) = \sigma_y^2 = \gamma_0 \quad \text{Sabit varyans} \quad (3.4)$$

$$Cov(\gamma_t, \gamma_{t+k}) = \gamma_k \quad \text{Bütün } t\text{'ler için sabit ve } k \neq 0 \quad (3.5)$$

Bir serinin sabit bir ortalama ve varyansa sahip olması seriyi yaratan sürecin durağan olmasını sağlamaktadır. Ayrıca serinin kovaryansının zamana değil, zamanlar arası farka (s) bağlı olarak sabit olması gerekir. Bu üç temel özelliği taşıyan seriler zayıf durağan ya da kovaryans durağan seriler olarak ifade edilmektedir. Eğer seri normal dağılım özelliğine sahip ise serinin güçlü durağan olduğu söz konusu olacaktır (Şak, 2015: 203).

Zaman serilerinin yansıttığı gibi panel veri analizinde de model sonuçlarında birim kök olması o serinin durağan olmadığını yansıtmaktadır. Durağan olmayan değişkenler ile yapılan analizlerin neticesinde model çıktıları anlamsız bulunmaktadır. Bu yüzden ilk olarak serinin birim kökünün var olup olmadığı tespit edilerek durağanlığı kontrol edilir. Birim kökün olmadığı durumda durağan serilerde yaşanan etkileri zaman içinde yitirmektedir. Fakat durağan olmayan serilerde yaşanan etkiler, serinin yapısını değişime uğratmaktadır. Durağan olmayan seriler, durağan serilere göre daha uzun hafızaya barındırdığından dolayı serinin yapısında değişiklikler olmaktadır. Durağan olmayan serileri durağan serilere çevirmek için serilerin farkları, logaritmaları, logaritmalarının birinci farkları alınarak çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Bir seriyi durağan seriye çevirmek için d kere farkı alındıktan sonra durağan hale geliyorsa d mertebeden bütünleşmiş olmaktadır. Farkı alınan seri, I(d) şeklinde gösterilmektedir (Göktaş, 2006: 13-14).

Panel serilerin durağanlığının incelenmesi amacıyla panel birim kök testleri geliştirilmiştir. Dickey Fuller (1979) ve Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testlerinden geliştirilen panel birim kök testleri, hipotezlerin oluşturulması ve test istatistiklerinin hesap edilmesi için faydalanılmıştır. Zaman ve birim boyutu içeren panel serilerine uygulanan birim kök testlerinde zaman serisi birim kök testlerinden ayrımı, asimptotik davranışlar gösterebilmektedir. Panel serilerde asimptotik özelliklerin etkiye uğraması birimler arasında korelasyona bağlıdır. Buna bağlı olarak birimler arasındaki korelasyonun mevcudiyetine göre değişik birim kök testlerinin gelişmesine yol açmıştır (Şak, 2015: 204).

Panel verilerin durağanlığını sınamak maksadıyla geliştirilen birim kök testleri ikiye ayrılmıştır. Bu testler birinci kuşak ve ikinci kuşak birim kök testleri olarak adlandırılmıştır. Birinci nesil birim kök testleri, birimler arasında korelasyon olmadığı varsayımına ve ikinci kuşak birim kök testleri birimler arasında korelasyon olduğu düşüncesi üzerine kurulmuştur.

Birinci kuşak testlerine, Levin ve Lin (1992), Harris ve Tzavalis (1999), Breitung (2000), Hadri (2000), Levin, Lin ve Chu (2002), Im, Pesaran ve Shin (IPS,2003), Fisher ADF (Maddala ve Wu,1999), Fisher Phillips ve Perron (Choi,2001) testleri örnektir. İkinci kuşak testlerine ise Pesaran (2004), Bai ve Ng (2004), Phillips ve Sul (2003), Moon ve Perron (2004) örnek olarak gösterilebilir (Tatoğlu, 2012: 199). Bu bölümde sadece birinci kuşak birim kök testlerine kısaca değinilmiştir.

Levin, Lin ve Chu (2002) panel birim kök testine göre bütün bireylerin birinci dereceden kısmi otokorelasyonlu olduğu varsayılmıştır. Ancak modelin tüm diğer deterministik bileşenleri (yüksek dereceden otoregresif dinamikleri, hata teriminin varyansı gibi), yatay kesit boyutunun bireyler arasında değişken olma durumuna izin verildiğini varsaymaktadır (Herwartz ve Siedenburg, 2007: 145).

Levin, Lin ve Chu (2002), geliştirdikleri birim kök testini 3 değişik model oluşturmuşlardır;

$$\text{Model 1 : } \Delta y_{it} = \delta y_{it-1} + u_{it} \quad (3.6)$$

$$\text{Model 2 : } \Delta y_{it} = \alpha_{0i} + \delta y_{it-1} + u_{it} \quad (3.7)$$

$$\text{Model 3 : } \Delta y_{it} = \alpha_{0i} + \alpha_{1i}t + \delta y_{it-1} + u_{it} \quad (3.8)$$

Bu modellerden (3.6) olan model sabitsiz, (3.7) olan model sabitli ve (3.8) olan model sabitli trendli modeli göstermektedir. Modellerde gösterilen u_{it} hata terimidir. Hata terimi, durağan hale getirilebilen ARMA sürecini izlemekte ve birimler boyunca karşılıklı ilişki söz konusudur. Model 2 dikkate alındığında oluşturulan genelleştirilmiş model (3.10)'da kurulan model gibidir. (Tıraşoğlu, 2013: 96).

$$u_{it} = \sum_{j=1}^{\infty} \theta_{ij} u_{it-j} + \varepsilon_{it} \quad (3.9)$$

$$\Delta y_{it} = \delta y_{it-1} + \sum_{L=1}^{P_i} \theta_{iL} \Delta y_{it-L} + \alpha_{mi} d_{mi} + \varepsilon_{it} \quad (3.10)$$

(3.10)'da gösterilen modelde, d_m deterministik değişkenlerin vektörü, α_m ile parametreler ifade edilmektedir (Levin, Lin ve Chu, 2002: 4-6).

Levin, Lin ve Chu birim kök testi sadece dengeli panellerde kullanılabilir (Tatoğlu, 2012: 202). Bu birim kök testi asimptotik olarak $\sqrt{N_T}/T \rightarrow 0$ doğru yaklaşması gerekir. Yatay kesit boyutunu içeren N , zaman boyutunu içeren T 'nin isteğe bağlı olarak tek düze artan bir fonksiyonudur. Bu panel veri seti daha çok mikro ekonomik panel veri setleri için daha elverişlidir. Bunun nedeni ise zaman boyutu olan T , yatay kesit boyutu olan N 'nin daha yavaş olarak artmasına izin vermektedir. (Baltagi, 2005: 241).

Harris ve Tzavalis (1999) panel birim kök testinde Gölge Değişkenli En Küçük Kareler ve grup içi tahminciden yararlanılarak tahmin edilmektedir. Grup içi tahminci (3.11)'deki gibi gösterilmektedir (Keser ve Çetin, 2016: 212):

$$\hat{p} - 1 = \left(\sum_{i=1}^N Y'_{i-1} Q_T Y_{i-1} \right)^{-1} \left(\sum_{i=1}^N Y'_{i-1} Q_T Y_i \right) \quad (3.11)$$

Sıfır hipotezi grupların tahmincilerinin yanlı olma durumunu onarılmasına dayanır. Hata terimi $v_{it} \sim iid(N, \sigma_v^2)$ olmak üzere y_{it} ve v_{it} arasında korelasyon yani değişik olaylarda görülen karşılıklı ilişkinin oluşmadığını varsaymaktadır (Bond, Nauges ve Windmeijer, 2002: 12).

Levin, Lin ve Chu panel birim kök testi gibi Harris ve Tzavalis (1999) birim kök testini uygulanabilmesi için panel veri seri setinin dengeli olması gerekmektedir (Tatoğlu, 2012: 204). Zaman boyutu olan T 'nin, yatay kesit olan N 'den daha seri şekilde sonsuza ulaşma meyili olduğunu ortaya koymaktadır. Zaman boyutu T küçük

olan mikro panellerle tatbik edilirken testin gücünde azalma görülmektedir (Baltagi, 2005: 242).

Breitung (2000) panel birim kök testine göre regresyonlar hesaplanmadan önce veri dönüştürmesi yapıldığı zaman standart t istatistikleri kullanılabilir. Yoksa bireysel trendli modellerin kullanılmasının güç kaybına yol açacağından hareketle yeni bir t istatistiği geliştirmiştir (Breitung, 2000: 24). Sıfır hipotezi ortak birim kök vardır şeklinde oluşturulmuştur. Breitung birim kök testinde dışsal değişken kullanılmaz iken; bireysel sabit ve trend veya bireysel sabit etkiler kullanılabilir (Özkök ve Polat, 2017: 9).

Breitung (2000), Levin Lin Chu ve Im Pesaran Shin test istatistiklerine karşı yanlı düzeltme faktörleri barındırmayan bir havuzlandırılmış (pooled) panel birim kök testi geliştirmiştir (Hlouskova ve Wagner, 2005: 8). Bunu uygun bir değişken dönüştürme işlemi yaparak uygulamıştır. Verilerin dönüşümü aşağıdaki gibidir (Özmen ve Öksüz kaya, 2016: 75).

$$y_{it}^* = s_t \left(\Delta z_{it} - \frac{1}{T-t} (\Delta z_{it+1} + \dots + \Delta z_{iT}) \right) \quad (3.12)$$

$$x_{it}^* = z_{it-1} - z_{i0} - \frac{t-1}{T} (z_{iT} - z_{i0}) \quad (3.13)$$

y_{it}^* ile x_{it}^* tersi olmak üzere Breitung tarafından önerilen havuzlandırılmış (pooled) tahmin edicisi (3.14) numaralı eşitlik

$$\rho^* = 1 + \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{t=2}^{T-1} \sigma_i^{-2} y_{it}^* x_{it}^*}{\sum_{i=1}^n \sum_{t=2}^{T-1} \sigma_i^{-2} x_{it}^*} \quad (3.14)$$

tarafından tam olarak ortalanır ve yanlılık düzeltmesine ihtiyaç yoktur (Moon, 2005: 18).

Breitung panel birim kök testi de dengeli panellere uygulanmaktadır (Tatoğlu, 2012: 206). Breitung ve Das (2005) testin heterojenlik durumunda da kullanılabileceğini vurgulamışlardır. Test bütün birimlerin aynı otoregresif katsayıya sahip olması temeli

üzerine kurulmuştur. Buna karşılık her bir birimin kendi otoregresif parametreye sahip olmasına izin vermektedir (Tatoğlu, 2012: 237).

Hadri (2000) panel birim kök testi, kalıntı temelli ve Lagrange Çarpanı (LM)'ye dayanan bir testtir. Sıfır hipotezine göre her bir i için serilerin deterministik bir trend etrafında durağan olduğu varsayımı üzerine kurulmuştur. Alternatif hipotezde ise birim kök içerdiği belirtilmiştir. Hadri (2000) testi hipotezleri diğer testlerden ayrılmaktadır. Bu yönüyle zaman serisinde geliştirilen KPSS durağanlık testinin genişletilmiş halidir (Tıraşoğlu, 2013: 97).

Hadri (2000), iki farklı model olarak gösterilmiştir. Bunlar sabit etkili ile sabit etkili ve trendli olmak üzere aşağıdaki gibi gösterilmiştir (Baltagi, 2005: 246).

$$\text{Model 1 : } y_{it} = r_{it} + e_{it} \quad (\text{Sabit etkili ve trendsiz}) \quad (3.15)$$

$$\text{Model 2 : } y_{it} = r_{it} + \beta_i t + e_{it} \quad (\text{Sabit etkili ve trendli}) \quad (3.16)$$

Yukarıda gösterilen modellerde r_{it} , rassal yürüyüşe uymaktadır.

$$r_{it} = r_{it-1} + \mu_{it} \quad \text{ve} \quad \mu_{it} \sim (0, \sigma_\mu^2) \quad (3.17)$$

μ_{it} ve ε_{it} karşılıklı olarak bağımsız normal dağılımı içermektedir (Giulietti, Otero ve Smith, 2006: 195-196). y_{it} , Model 1 etrafında deterministik düzeyde, Model 2 etrafında deterministik trend durağan olduğunu ve $\varepsilon_{it} \sim i.i.d$ olduğunu varsayalım. Bu durumda Model 1 ve Model 2 yeniden yazılırsa;

$$y_{it} = r_{i0} + e_{it} \quad (3.18)$$

$$y_{it} = r_{i0} + \beta_i t + e_{it} \quad (3.19)$$

$$e_{it} = \sum_{j=1}^t \mu_{ij} + \varepsilon_{it} \quad (3.20)$$

şeklinde elde edilmekte olup r_{i0} heterojen sabitinin başlangıç değeridir. $\sigma_{\mu}^2 = 0$ ise $e_{it} \equiv it$ durağan olduğunu yani r_{it} bir sabit olduğu anlamına gelmektedir. Bununla birlikte $\sigma_{\mu}^2 \neq 0$ ise yani e_{it} durağan olmadığı yani r_{it} rassal bir yürüyüş içermektedir (Hurlin ve Mignon, 2006: 7).

Panel verinin güçlü biçimde dengede olduğu takdirde Hadri panel birim kök testi uygulanabilmektedir (Gomez ve Tamarit, 2011: 39). Bu birim kök testinde kalıntıların normal dağıldığı varsayılmaktadır (Hurlin ve Mignon, 2006: 7). Im Pesaran ve Shin W İstatistiği, Fisher-ADF Ki-kare İstatistiği ve Fisher-PP Ki-kare İstatistiği devamında ayrı başlık altında incelenmiştir.

3.4.1.Im, Pesaran ve Shin W İstatistiği-IPS

Im, Pesaran ve Shin (2003) panel birim kök testi, Im, Pesaran ve Shin (1997) panel birim kök testinin geliştirilmiş halidir. Hata teriminin korelasyonlu olup olmamasını dikkate almıştır. Buna göre T zaman serisi ve N yatay kesit boyutunun sonlu ve sonsuz olmasını hesaba katarak gelişmesi sağlanmıştır (Güriş, 2015: 219).

Sıfır hipotezinde her yatay kesitin birim kök içerdiğini ve durağan olmadığını varsaymıştır. $H_0 : \rho_i = 0$ şeklinde hipotezi kurulur. Alternatif hipotez ise yatay kesitlerin en az bir tanesinin birim kök içerdiğini durağan olduğunu belirtmiştir. Alternatif hipotez ise $H_1 : \rho_i < 0$ şeklinde oluşturulmaktadır. Eğer sıfır hipotezi reddedilirse serilerden en az bir ya da bir kaçının durağan olduğu yani birim kökünün olmadığı sonucuna varılmaktadır (Polat, 2014: 122).

Im, Pesaran ve Shin testinde kullanılan model aşağıdaki gibi oluşturulmaktadır.

$$\Delta Y_{it} = \rho_i Y_{it-1} + \sum_{L=1}^{Pi} \phi_{iL} Y_{it-L} + \mu_i' \gamma + u_{it} \quad (3.21)$$

Im, Pesaran ve Shin t-bar istatistiği, bireysel ADF istatistiklerin ortalamasıdır.

$$\bar{t} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N t_{\rho_i} \quad (3.22)$$

Burada; t_{ρ_i} bireysel t-istatistiğini göstermektedir.

$$t_{\rho i} = \frac{\int_0^1 w_{iZ} dw_{iZ}}{(\int_0^1 w_{iZ}^2)^{1/2}} = t_{iT} \quad (3.23)$$

Hipotezleri sınaama işlemleri yapılırken her bir grup için hesaplanan t değerlerinin aritmetik ortalamasının test edilmesiyle elde edilen t istatistiğini değerleri kullanılmaktadır. Standart normal dağılımlı t değerlerinden ziyade her bir grup için hesaplanan t değerlerinin aritmetik ortalaması kullanılır (Gül ve Kamacı, 2012: 85; Baltagi ve Kao, 2000: 12).

Diğer panel birim kök testlerinden farklı olarak bu panel birim kök testi dengeli olmayan panel verilerinde de kullanılabilir. Her yatay kesit boyutu için ayrı ayrı β katsayıları hesap edilebilmektedir. Yatay kesit birimleri için hesaplanan ADF testlerinde farklı gecikme değerlerine imkan sağlamaktadır (Aslan ve Kula, 2008: 5).

3.4.2. Fisher-ADF (Augmented Dickey Fuller) ve Fisher-PP (Phillips Perron) Ki-kare İstatistiği

Fisher-ADF panel birim testi, Fisher tarafından 1932 yılında oluşturulmuştur. Maddala ve Wu'nun (1999) çalışmasını esas almıştır. Her yatay kesit birimi için uygulanan ADF birim kök istatistiklerinin ρ olasılık değerinden faydalanarak hesaplanmaktadır (Şak, 2018: 293).

Testin ADF temelli olarak ilk kez panel veriye uyarlanması Maddala ve Wu (1999) tarafından ele alınan model aşağıdaki model gibidir.

$$y_{it} = d_{it} + X_{it} \quad (i=1, \dots, N; t=1, \dots, T) \quad (3.24)$$

Burada,

$$d_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}t + \dots + \beta_{im_i}t^{m_i} \quad (3.25)$$

$$X_{it} = \alpha_i X_{i(t-1)} + u_{it} \quad (3.26)$$

eşitliklerinden hareket edilmektedir. u_{it} 'nin durağan olduğu $u_{it} = I(0)$ varsayılmaktadır. Fakat heteroskedastik olabilmektedir. Y_{it} , stokastik olmayan d_{it} ve stokastik X_{it} süreçlerinin birleşiminden oluşmaktadır (Tatoğlu, 2013: 45).

Maddala ve Wu (1999) panel birim kök test istatistiği;

$$P = -2 \sum_{i=1}^N \ln(p_i) \rightarrow \chi^2_{2N} \quad (3.27)$$

olarak elde edilmektedir. Burada p_i , i birimi için birim kök testinin olasılık değeridir. $p_i = F(G_{iT})$. $F(\cdot)$, G_i 'nin dağılım fonksiyonudur. G_{iT} , (3.24) modelinde i birim için tek yönlü birim test istatistiğidir. T sonsuza giderken ve sonlu N durumunda χ^2 dağılmaktadır (Tatoğlu, 2013: 46).

Fisher-PP panel birim kök testi ise Choi (2001) testi olarak bilinmektedir. Her kesit için uygulanan ADF birim kök istatistiklerinin ρ olasılık değerinden faydalanarak test istatistiği hesaplanmaktadır. Bu yönüyle Fisher-ADF panel birim kök testine benzerlik göstermektedir. Diğer panel birim kök testlerinden farkı vardır. Fisher-PP çeşitli varsayımlara sahiptir. Panel verilerinin grup sayısının sonlu ve sonsuz olabilmesi, gruplardaki zaman serisi uzunluklarının farklı olabilmesi, alternatif hipotezde bazı grupların birim köke sahip olması, her grubun farklı stokastik ve deterministik bileşen barındırması gibi varsayımları vardır (Şak, 2018: 297).

Choi'nin (2001) önerdiği panel birim kök test istatistiklerinde ise,

$$Z = \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{i=1}^N \phi^{-1}(p_i) \rightarrow N(0,1) \quad \text{ve} \quad (3.28)$$

$$L = \sum_{i=1}^N \ln\left(\frac{p_i}{1-p_i}\right)$$

$$L^* = \frac{1}{\sqrt{\pi^2 N / 3}} \sum_{i=1}^N \ln\left(\frac{p_i}{1-p_i}\right) \quad L^* = \sqrt{kL} \rightarrow t_{5N+4} \quad (3.29)$$

şeklindedir. Burada,

$$k = \frac{3(5N + 4)}{\pi^2 N(5N + 2)} \quad (3.30)$$

İken ϕ , standart normal kümülatif dağılım fonksiyonudur. Dağılımlarına uygun olarak (3.27)'deki P istatistiği, ters χ^2 (3.28)'daki Z istatistiği, ters normal ve

$$P_m = \frac{1}{2\sqrt{N}} \sum_{i=1}^N -2\ln(p_i) - 2) = \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{i=1}^N (\ln(p_i) + 1) \rightarrow N(0,1) \quad (3.31)$$

şeklinde ifade edilmektedir. Z ve L istatistikleri için ise, herhangi bir düzeltmeye gerek duyulmamakta, normal dağılmakta ve sonsuz örnekler için de kullanılabilir. Bu durumda tüm testlerin normal dağılıma sahip oldukları ifade edilebilmektedir. Fisher testlerinde veri setinin dengeli panel olma şartı bulunmamakta ve her birime ait zaman serilerinde boşluklar olmasına izin vermektedir. Tüm testler (P, Z, L* ve P_m), T'nin sonsuza gittiği durumda asimptotik olarak geçerlidir. Birim sayısı N'in sonlu ya da sonsuz olduğu durumlarda testler en az bir birim durağandır şeklindeki alternatif hipoteze karşı tutarlıdır. Fakat P testinde, N sonsuza giderse tutarlılığın sağlanabilmesi için birim kök içermeyen birim sayısı N ile aynı oranda artmalıdır. Dolayısıyla bu testte N'in sonlu olması gerekmektedir (Tatoğlu, 2013: 47).

3.4.3. Panel Birim Kök Testi Analiz Sonucu

Uygulanan test yöntemi öncesinde, modele öncelikle panel birim kök testleri uygulanmıştır. Logaritmaları alınan une ; işsizlik, emp ; istihdam ve gdp ; gayri safi yurtiçi hasıla değişkenlerinin durağan olup olmadığına bakılmıştır. Birim kök testlerinden Im, Pesaran ve Shin W İstatistiği, Fisher-ADF Ki-kare İstatistiği ve PP-Fisher Ki-kare İstatistiği kullanılmıştır. Tablo 14'te modelde kullanılan değişkenlerin birim kök testi sonuçları yansıtılmıştır.

Tablo 14. Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Yöntem	Değişken Adı	Test İstatistiği	Olasılık	Kesit Sayısı	Gözlem Sayısı
Im, Pesaran ve Shin W istatistiği	Lune	-1.533	0.0626	26	208
	Δ lune	-3.634	0.000***	26	182
	Lemp	0.068	0.527	26	208
	Δ lemp	-3.433	0.000***	26	182
	Lgdp	-3.075	0.001***	26	208
	Lune	51.246	0.506	26	208

ADF-Fisher Ki-kare İstatistiği	Δlune	102.496	0.000***	26	182
	Lemp	51.163	0.539	26	208
	Δlemp	98.954	0.000***	26	182
	Lgdp	88.840	0.001***	26	208
PP-Fisher Ki-kare İstatistiği	Lune	50.023	0.552	26	234
	Δlune	115.496	0.000***	26	208
	Lemp	67.773	0.060	26	234
	Δlemp	167.083	0.000***	26	208
	Lgdp	208.443	0.000***	26	234

Not: ADF-Fisher ve PP-Fisher istatistikleri için Ki-kare dağılımı, Im-Pesaran-Shin W İstatistiği için asimptotik normallik varsayımı geçerlidir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir. *** ve ** ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Panel birim kök testi sonuçlarına göre logaritmik işsizlik ve logaritmik istihdam oranları birinci farkı alınmış değerlerinde durağan çıkarken, logaritmik ekonomik büyüme oranı seviye değerinde durağan çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, logaritmik işsizlik ve logaritmik istihdam oranları birinci fark değerlerinde birim köke sahip olmadığı ve %1 önem seviyesine göre istatistiksel olarak anlamlıdır. Logaritmik ekonomik büyüme oranı seviye değerinde birim köke sahip olmadığı ve %1 önem seviyesine göre istatistiksel olarak anlamlıdır. Sonuçlara göre bu üç değişken için uzun dönemli ilişkilerin araştırılmasında Panel ARDL Sınır testi (PARDL) yaklaşımından yararlanılması uygun olacağı tespit edilmiştir.

3.5.PANEL ARDL SINIR TESTİ (AUTOREGRESSİVE DİSTRİBÜTED LAG)

Zaman serisi analizlerinde ilk önce serilerin durağanlığının araştırılması ve ayrıca durağanlığın derecesi bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Daha sonra değişkenlerin aynı mertebeden durağan oldukları biliniyorsa bunlar arasında uzun dönem ilişkisinin olup olmadığını öğrenmek için eş-bütünleşme analizi ile bakılır (Özdamar, 2015: 84).

Eş-bütünleşmenin panel verilerde varlığını öğrenmek için ise genellikle Kao (1999) ile Pedroni (1999) panel eş-bütünleşme testleri kullanılarak sınama yapılır. Pedroni (1995, 1997a) eş-bütünleşme analizine dair sadece iki değişkenli bir model kullanmıştır. Fakat Pedroni (1999) testinde ise bu iki değişkenli olma sınırı kaldırılarak çok değişkenli modelleri analiz edebilme olanağı elde edilmiştir. Bununla beraber eş-bütünleşme vektörlerinin farklı olmasını alternatif hipotezde de mümkün kılar. Gruplar arasında veya grupların içindeki etkileri araştırabilmek amacıyla Pedroni iki başlığı da

dikkate almış ve böylece grup içi istatistiklerin N birime oranını dikkate alırken gruplar arası istatistikte ise N, gruba olan oranı göz önünde bulundurmuştur (Pedroni, 1999: 653-657).

Fakat seriler aynı mertebeden durağan olmadığı durumda yukarıda belirtilen testler kullanılamamaktadır. Buna karşılık Perasan ve Shin (1995,1999), Perasan ve Smith (1998) ve Perasan vd. (2001) tarafından geliştirilmiş olan Panel ARDL yöntemi bu durumlarda geçerlidir. Gecikmesi dağıtılmış otoregresif model (ARDL) yaklaşımı, değişkenlerin mertebeleri $I(0)$ ve birinci fark $I(1)$ gibi farklı derecelerden durağan olmaları durumunda eş-bütünleşme ilişkilerinin incelenmesini uygun bulmaktadır (Özdamar, 2015: 84).

Pesaran, Shin ve Smith (2001)'in geliştirdiği yaklaşım üzerine, $I(0)$ ve $I(1)$ mertebeden oluşan değişkenlerinin her ikisinin de modelde bulunmasına izin vermektedir. Bunun yanında ise bağımlı değişkenin $I(1)$ mertebeden olması ve bağımsız değişkenlerinde $I(2)$ mertebeden daha yüksek dereceye sahip olmaması şartı bulunmaktadır (Şimşek, 2004: 8).

Diğer eş-bütünleşme testleri haricinde tutularak serilerin $I(0)$ ve $I(1)$ gibi mertebelerden eşit olmasına bakılmadan seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olup olmadığına bakılmaktadır. Öncelikle kısıtlanmamış hata düzeltme modeli (unrestricted error correction model- UECM) oluşturulmaktadır (Karagöl, Erbaykal ve Ertuğrul, 2007: 75). Eş-bütünleşme ilişkisinin varlığının test edilmesi için bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmelerine F testi uygulanır. Bu yöntemde kullanılan test istatistiği, ortak anlamlılığı ifade eden Wald veya F testine dayanmaktadır. Kullanılan kritik değerler $I(1)$ ve $I(0)$ değişkenlerinin her ikisini de bağdaştırmaktadır (Şimşek, 2004: 11).

Hesaplanan F istatistiği ile Pesaran tablo değerleri karşılaştırılır. Hesaplanan F istatistiği değeri, Pesaran alt değerinden küçükse eş-bütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır. Hesaplanan F istatistiği değeri, alt ve üst kritik değerleri arasındaysa kesin yorumlanamamaktadır. Öteki eş-bütünleşme testlerini kullanmak gerekmektedir. Eğer hesaplanan F istatistiği değeri, üst kritik değer üzerindeyse seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. Seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisini kontrol

ettikten sonra, uzun ve kısa dönem ilişkileri belirlemek için ARDL modelleri oluşturulmaktadır. Gecikme sayısını tanımlamak için Akaike, Schwartz ve Hannan Quinn gibi bilgi kriterlerinden faydalanılmaktadır. En küçük kritik değeri sağlayan gecikme uzunluğu modelin gecikme uzunluğu olarak tanımlanmaktadır (Karagöl ve diğerleri, 2007: 76).

3.5.1. Panel ARDL Sınır Testinin Sonucu

Tablo 15. ARDL Sınır Testi İçin Uygun Gecikme Uzunluklarının Belirlenmesi

Gecikme Uzunluğu(m)	AIC	SIC
1	-11.224	-10.600
2	-11.207	-10.336
3	-11.050	-10.081
4	-11.036	-9.899
5	-11.007	-9.966

Tablo 15'e göre, sınır testinde kullanılmak üzere Akaike Bilgi Kriteri-AIC ve Schwartz Bilgi Kriteri-SIC kullanılarak gecikme uzunlukları hesaplanmıştır. Tablo 15'de gösterilen uygun gecikme uzunluklarından hem AIC hem de SIC'ye göre uygun gecikme uzunluğu 1 olarak bulunmuştur. Uygun gecikme uzunluğu belirlendikten sonra Panel Sınır testi yaklaşımıyla seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin araştırılmasına geçilmiştir. Tablo 16, Panel Sınır testi alt ve üst kritik değerlerini ve hesaplanan F istatistiği sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 16. Sınır Testi Alt ve Üst Kritik Değerleri

	%10 Anlam Düzeyi		%5 Anlam Düzeyi		%1 Anlam Düzeyi	
	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
k:2						
n:234	2.713	3.453	3.235	4.053	4.358	5.393
F İstatistiği: 12.876						

k, modeldeki bağımsız değişken sayısını; N, gözlem sayısını belirtmektedir. Kritik değerler Narayan (2005)'den alınmıştır.

F istatistiğinin sonucuna göre (12.876), %1 önem düzeyinde gösterilen üst sınırdan (5.393) büyük olması sebebiyle değişkenler arasında eş-bütünleşmenin olduğunu söylenebilmektedir. Çıkan sonuçlar göre seriler arasındaki uzun ve kısa

dönem ilişkilerinin incelenmesi için PARDL modeli kurularak değerlendirilebilmektedir.

Tablo 17. Uzun ve Kısa Dönem PARDL Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluklarının Belirlenmesi

Bağımlı Değişken İçin			Bağımsız Değişkenler İçin		
Gecikme Uzunluğu(m)	AIC	SIC	Gecikme Uzunluğu(m)	AIC	SIC
1	-2.859	-2.746	1	-2.705	-2.728
2	-2.814	-2.623	2	-2.619	-2.703
3	-2.787	-2.598	3	-2.547	-2.534
4	-2.625	-2.405	4	-2.461	-2.285
5	-2.513	-2.371	5	-2.406	-2.067

Tablo 17’te çalışmada kullanılan değişkenler arasında ARDL modeli için gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriteri-AIC ve Schwartz Bilgi Kriteri-SIC ile tespit edilmiştir. Uzun ve kısa dönem ilişkisinin incelenmesi amacıyla belirlenmesi gerekmektedir. Bu bilgi kriterlerine göre en küçük değeri alınan gecikme uzunluğu olarak kabul edilmektedir. Tablo 17 sonucuna göre maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak alınmıştır. Bağımlı değişken ve bağımsız değişkenler için 1 gecikme uzunluğunun uygun olacağı görülmüştür. Böylece PARDL (1,1,1) modelinin tahmin edilmesine karar verilmiştir.

Tablo 18. Uzun Dönem Modeli Tahmin Sonucu

PARDL ile Hesaplanan Uzun Dönem Denklemi (bağımlı değişken: $\Delta lune$)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	6.847	4.428	0.000***
$\Delta lgdp$	-1.994	-7.440	0.000***
$\Delta lemp$	-2.224	-10.893	0.000***

AIC: -2.352, **SIC:** -0.901, **LLR:** 411.870, **SSR:** 0.615

Not: *** ve ** ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Uzun dönem modeli (3.32) denkleminde gösterilmiştir.

$$lune_t = a + \sum_{t=1}^k b_1 lune_{t-i} + \sum_{t=0}^n b_2 lg dp_{t-i} + \sum_{t=0}^m b_3 lemp_{t-i} + u_t \quad (3.32)$$

Tablo 18, PARDL (1,1,1) modelinin tahmin sonuçlarını göstermektedir. Tablo 18’deki uzun dönem denklemi sonuçları, ekonomik büyümedeki yüzdeler artışın işsizlik oranını %1.994 azalttığı şeklindedir. Benzer bir sonuç olarak istihdam oranındaki

yüzelik artışın işsizlik oranını %2.224 azalttığı yönündedir. Her iki değişkene ait katsayıda %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 19. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	2.102	9.849	0.000***
Δ lgdp	-0.253	-5.395	0.000***
Δ lgdp(-1)	-0.117	-4.738	0.000***
Δ lemp	-0.097	-0.365	0.715
Δ lemp(-1)	-0.074	-2.710	0.046**
ect(-1)	-0.432	-9.731	0.000***

Not: *** ve ** ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Tablo 19’da kısa dönem modeli tahmin sonuçlarını göstermektedir. Sonuçlar, ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değeri ile işsizlik oranı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. İstihdam oranının bir ve iki dönem gecikmeli değerlerinin işsizlik oranını negatif bir şekilde etkilediği görülmüştür. Ancak bu negatif etki, bir dönemde istatistiksel olarak anlamsız iken iki dönem gecikmeli değerinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Tablo 19’daki kısa dönem modeli sonuçlarının, Tablo 18’deki sonuçlarla paralellik gösterdiği söylenebilir. Tabloda kısa döneme ilişkin hata düzeltme değişkeninin katsayısı, beklentiler doğrultusunda, negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Yani hata düzeltme değişkeninin katsayısı -1 ile 0 arasında olması gerekir. Bu sonuca göre hata düzeltme terimi, kısa dönemdeki dengesizliğin yaklaşık %43.2’sinin uzun dönemde düzeltileceğini göstermektedir.

Paneli oluşturan yatay kesitler için kısa dönem sonuçları dikkate alındığında TR10, TR42, TR90 ve TRA1 bölgeleri için ekonomik büyümenin işsizlik oranı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisi vardır. TR21, TR22, TR32, TR61, TR62, TR63, TR72, TR81, TR83, TRB1, TRB2 ve TRC2 bölgeleri için ise ekonomik büyümenin işsizlik oranı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olmuştur. Kısa dönemde Türkiye geneli için ekonomik büyümenin işsizlik oranı üzerinde oluşturduğu azaltıcı etkisi dar bir bölge üzerinde gerçekleşmiştir. Buna karşılık, TR22, TR90, TRC1 ve TRC2 bölgeleri için kısa dönemde istihdam oranının işsizlik oranı üzerinde negatif ve anlamlı etkisi tespit

edilirken, TR71, TRA1, TRB1 ve TRC2 bölgelerinde istihdam oranındaki artış işsizlik oranında anlamlı bir yönde arttırıcı etki meydana getirmiştir. Kısa dönemde Türkiye geneli için istihdamın işsizliği azaltıcı etkisi sadece 4 bölgede meydana gelmiştir. Her bir yatay kesit için kısa dönem modeli tahmin sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 20. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR10 İçin-İstanbul)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	1.141	2.305	0.104
Δ lgdp	-0.098	-2.647	0.077*
Δ lgdp(-1)	-0.114	-3.548	0.030**
Δ lemp	-1.374	-0.571	0.607
Δ lemp(-1)	-1.249	-0.993	0.309
ect(-1)	-0.227	-11.098	0.000***

Not: ***, ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR10 (İstanbul) için gecikmeli bir dönemde ekonomik büyüme ile işsizlik oranı arasında negatif ilişki bulunmakta ve %10 önem düzeyine göre anlamlıdır. Ekonomik büyümede gecikmeli bir dönemde gerçekleşen yüzdelik artışın işsizlik oranını %0.098 azaltmaktadır. Ekonomik büyümenin gecikmeli iki dönem değerleri ile işsizlik oranı arasında da negatif ilişki bulunmakta ve %5 önem düzeyine göre anlamlı bulunmuştur. Ekonomik büyümede gecikmeli iki dönemde gerçekleşen yüzdelik artışın işsizlik oranını %0.114 azaltmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre işsizlikte meydana gelen azalmalara ilave olarak bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.227 azalacağını göstermektedir.

Tablo 21. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR21 İçin-Tekirdağ, Edirne)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	2.988	1.924	0.150
Δ lgdp	0.364	3.434	0.041**
Δ lgdp(-1)	0.468	3.947	0.023**
Δ lemp	0.677	0.124	0.908

$\Delta lemp(-1)$	0.843	0.148	0.886
$ect(-1)$	-0.599	-9.708	0.002***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR21 (Tekirdağ, Edirne) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değeri ile işsizlik arasında pozitif ilişki bulunmakta ve %5 önem düzeyine göre anlamlıdır. Ekonomik büyümede gecikmeli bir dönem değerinde gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %0.364 artırmaktadır ve ekonomik büyümede iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %0.468 artırmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre işsizlik oranında meydana gelen yükselişe karşılık bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.599 azalacağını göstermektedir.

Tablo 22. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR22 İçin-Balıkesir, Çanakkale)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: $\Delta lune$)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	2.748	5.876	0.009***
$\Delta l g d p$	0.406	7.460	0.005***
$\Delta l g d p(-1)$	0.873	9.438	0.002***
$\Delta lemp$	-1.841	-3.289	0.046**
$\Delta lemp(-1)$	-2.017	-3.572	0.038**
$ect(-1)$	-0.583	-29.830	0.000***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR22 (Balıkesir, Çanakkale) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik oranı arasında pozitif ilişki bulunmakta ve %1 önem düzeyine göre anlamlıdır. Ekonomik büyüme gecikmeli bir dönem değerinde gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %0.406 artırmaktadır. Ekonomik büyüme iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %0.873 artırmaktadır. İstihdam oranı bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik oranı arasında negatif ilişki bulunmakta ve %5 önem düzeyine göre anlamlıdır. İstihdam oranı gecikmeli bir dönem değerinde gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %1.841 azaltmaktadır. İstihdam oranı iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler

artışın işsizlik oranını %2.017 azaltmaktadır. İşsizlik oranında meydana gelen bir ve iki dönem gecikmeli değerlerinde meydana gelen artış ve azalışların, hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.583 azalacağını göstermektedir.

Tablo 23. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR31 İçin-İzmir)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δl_{une})			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	0.796	3.867	0.030**
Δl_{gdp}	0.064	1.292	0.286
$\Delta l_{gdp}(-1)$	0.479	2.057	0.097*
Δl_{emp}	-0.775	-0.757	0.504
$\Delta l_{emp}(-1)$	-0.996	-0.899	0.472
$ect(-1)$	-0.157	-19.032	0.000***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunun göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR31 (İzmir) için ekonomik büyümenin iki dönem gecikmeli değeri ile işsizlik arasında pozitif ve %10 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %0.479 artırmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.157 azalacağını göstermektedir.

Tablo 24. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR32 İçin-Aydın, Denizli, Muğla)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δl_{une})			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	2.776	16.243	0.000**
Δl_{gdp}	0.351	28.114	0.001***
$\Delta l_{gdp}(-1)$	0.438	30.435	0.000***
Δl_{emp}	0.670	1.739	0.180
$\Delta l_{emp}(-1)$	0.862	1.974	0.099*
$ect(-1)$	-0.560	-78.213	0.000***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzey-2 bölgesi TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değeri ile işsizlik oranları arasında pozitif ve %1 önem düzeyine göre anlamlıdır. Ekonomik büyüme gecikmeli bir dönem değerinde gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %0.351 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %0.438 artırmaktadır. İstihdam oranı iki dönem gecikmeli değeri ile işsizlik oranları arasında pozitif ve %10 önem düzeyine göre anlamlıdır. İstihdam oranı iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %0.862 artırmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre işsizlik oranında meydana gelen artışlara rağmen bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.560 azalacağını göstermektedir.

Tablo 25. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR33 İçin-Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	4.044	1.138	0.337
Δ lgdp	0.339	1.357	0.267
Δ lgdp(-1)	0.464	1.446	0.208
Δ lemp	0.663	0.251	0.817
Δ lemp(-1)	0.718	0.481	0.752
ect(-1)	-0.854	-5.169	0.014**

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzey 2 bölgesi TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak) için işsizlik oranı, istihdam oranı ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Fakat hata düzeltme katsayısına göre %5 önem düzeyinde bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.854 azalacağını göstermektedir.

Tablo 26. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR41 İçin-Bursa, Eskişehir, Bilecik)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık

C	2.150	2.383	0.097*
Δlgdp	0.023	0.285	0.794
Δlgdp(-1)	0.137	0.418	0.680
Δlemp	-0.839	-0.444	0.686
Δlemp(-1)	-0.932	-0.657	0.549
ect(-1)	-0.444	-11.863	0.001***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey 2 bölgesi TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) için işsizlik oranı, istihdam oranı ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Fakat hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.444 azalacağını göstermektedir.

Tablo 27. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR42 İçin-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δlune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	1.258	8.262	0.003*
Δlgdp	-0.080	-4.368	0.022**
Δlgdp(-1)	-0.127	-4.987	0.013**
Δlemp	1.073	0.968	0.404
Δlemp(-1)	1.736	1.372	0.295
ect(-1)	-0.254	-40.534	0.000***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında negatif ve %5 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %0.080 azaltmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.127 azaltmaktadır. Azalan işsizlik oranına ilave olarak hata düzeltme katsayısına göre bir

sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.254 azalacağını göstermektedir.

Tablo 28. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR51 İçin-Ankara)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δl_{tune})			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	1.058	2.069	0.130
Δl_{gdp}	0.060	0.746	0.509
$\Delta l_{gdp}(-1)$	0.152	0.995	0.384
Δl_{emp}	-2.242	-0.583	0.600
$\Delta l_{emp}(-1)$	-2.489	-0.738	0.466
$ect(-1)$	-0.213	-9.984	0.002***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzen 2 bölgesi TR51 (Ankara) için işsizlik oranı, istihdam oranı ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Fakat hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.213 azalacağını göstermektedir.

Tablo 29. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR52 İçin-Konya, Karaman)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δl_{tune})			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	2.223	1.866	0.158
Δl_{gdp}	0.100	0.807	0.478
$\Delta l_{gdp}(-1)$	0.436	1.025	0.297
Δl_{emp}	0.772	1.409	0.253
$\Delta l_{emp}(-1)$	0.906	1.677	0.214
$ect(-1)$	-0.464	-9.088	0.002***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzen 2 bölgesi TR52 (Konya, Karaman) için işsizlik oranı, istihdam oranı ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Fakat hata düzeltme

katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.464 azalacağını göstermektedir.

Tablo 30. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR61 İçin-Antalya, Isparta, Burdur)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δl_{tune})			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	2.444	6.182	0.008***
Δl_{gdp}	0.478	11.456	0.014**
$\Delta l_{gdp}(-1)$	0.847	13.087	0.009***
Δl_{emp}	0.676	0.461	0.675
$\Delta l_{emp}(-1)$	0.919	0.615	0.772
$ect(-1)$	-0.487	-32.233	0.000***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değeri ile işsizlik arasında pozitif ilişki bulunmaktadır. Bir gecikmeli dönem değerlerine göre %5 anlamlı iken iki dönem gecikmeli değerlerine göre %1 anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.478 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.847 artırmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.487 azalacağını göstermektedir.

Tablo 31. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR62 İçin-Adana, Mersin)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δl_{tune})			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	4.550	7.098	0.005***
Δl_{gdp}	0.723	13.156	0.000***
$\Delta l_{gdp}(-1)$	0.947	15.439	0.000***
Δl_{emp}	1.583	1.831	0.164
$\Delta l_{emp}(-1)$	1.843	2.079	0.087*
$ect(-1)$	-0.906	-33.506	0.000***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR62 (Adana, Mersin) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında pozitif ve %1 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.723 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.947 artırmaktadır. İstihdam oranı iki dönem gecikmeli değeri ile işsizlik oranı arasında pozitif ve %10 önem düzeyine göre anlamlıdır. İstihdam oranı iki dönem gecikmeli değerinde meydana gelen yüzdeler artışın işsizlik oranını %1.843 artırmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.906 azalacağını göstermektedir.

Tablo 32. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR63 İçin-Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δl_{une})			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	2.039	2.058	0.131
Δl_{gdp}	0.420	6.963	0.006***
$\Delta l_{gdp}(-1)$	0.839	8.439	0.000***
Δl_{emp}	-0.698	-0.484	0.660
$\Delta l_{emp}(-1)$	-0.883	-0.647	0.487
$ect(-1)$	-0.411	-10.233	0.002***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında pozitif ve %1 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.420 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.839 artırmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.411 azalacağını göstermektedir.

Tablo 33. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR71 İçin-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	2.968	5.342	0.012**
Δ lgdp	0.244	1.976	0.142
Δ lgdp(-1)	0.466	2.632	0.082*
Δ lemp	1.089	3.238	0.047**
Δ lemp(-1)	1.264	3.583	0.026**
ect(-1)	-0.625	-26.240	0.000***

Not: ***, ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir) için ekonomik büyüme iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik oranı arasında pozitif ve %10 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %0.466 artırmaktadır. İstihdam bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik oranı arasında pozitif ve %5 önem düzeyine anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İstihdam oranı bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %1.089 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %1.264 artırmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.625 azalacağını göstermektedir.

Tablo 34. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR72 İçin-Kayseri, Sivas, Yozgat)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	1.282	9.080	0.002***
Δ lgdp	0.459	21.278	0.002***
Δ lgdp(-1)	0.547	23.572	0.000***
Δ lemp	-0.406	-2.253	0.109
Δ lemp(-1)	-0.583	-2.937	0.076*

ect(-1)	-0.264	-41.613	0.000***
----------------	--------	---------	----------

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında pozitif ve %1 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.459 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.547 artırmaktadır. İstihdam oranı iki dönem gecikmeli değeri ile işsizlik oranı arasında negatif ve %10 önem düzeyine göre anlamlı bulunmaktadır. İstihdam oranı iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.264 azaltmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.264 azalacağını göstermektedir.

Tablo 35. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR81 İçin-Zonguldak, Karabük, Bartın)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δlune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	1.621	2.503	0.087*
Δlgdp	0.426	4.557	0.019**
Δlgdp(-1)	0.628	5.964	0.011**
Δlemp	-1.194	-1.228	0.306
Δlemp(-1)	-1.307	-1.357	0.294
ect(-1)	-0.330	-12.426	0.001***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında pozitif ve %5 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.426 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.628 artırmaktadır.

Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.330 azalacağını göstermektedir.

Tablo 36. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR82 İçin-Kastamonu, Çankırı, Sinop)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	1.937	1.870	0.158
Δ lgdp	0.164	0.511	0.646
Δ lgdp(-1)	0.368	0.774	0.582
Δ lemp	-0.482	-1.857	0.160
Δ lemp(-1)	-0.582	-2.049	0.119
ect(-1)	-0.403	-8.963	0.002***

Not: ***, ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzey 2 bölgesi TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) için işsizlik oranı, istihdam oranı ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Fakat hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.403 azalacağını göstermektedir.

Tablo 37. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR83 İçin-Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	2.188	1.490	0.232
Δ lgdp	0.399	2.739	0.071*
Δ lgdp(-1)	0.466	2.831	0.065*
Δ lemp	0.269	0.184	0.865
Δ lemp(-1)	0.372	0.292	0.781
ect(-1)	-0.453	-7.234	0.005***

Not: ***, ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında pozitif ve %10 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdelerik artış işsizlik oranını %0.399 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdelerik artış işsizlik oranını %0.466 artırmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.453 azalacağını göstermektedir.

Tablo 38. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TR90 İçin-Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	0.300	1.577	0.212
Δ lgdp	-0.095	-7.134	0.005***
Δ lgdp(-1)	-0.112	-7.478	0.003***
Δ lemp	-1.476	-9.106	0.002***
Δ lemp(-1)	-1.881	-10.849	0.001***
ect(-1)	-0.063	-7.995	0.004***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında negatif ve %1 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdelerik artış işsizlik oranını %0.095 azaltmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdelerik artış işsizlik oranını %0.112 azaltmaktadır. İstihdam oranı bir ve iki dönem gecikmeli dönem değerleri için işsizlik arasında negatif ve %1 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İstihdam oranı bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdelerik artış işsizlik oranını %1.476 azaltmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdelerik artış işsizlik oranını %1.881 azaltmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.063 azalacağını göstermektedir.

Tablo 39. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRA1 İçin-Erzurum, Erzincan, Bayburt)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	1.498	11.425	0.001***
Δ lgdp	-0.224	-7.578	0.004***
Δ lgdp(-1)	-0.356	-7.965	0.002***
Δ lemp	0.353	5.867	0.009***
Δ lemp(-1)	0.437	6.274	0.007***
ect(-1)	-0.309	-55.337	0.000***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında negatif ve %1 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.224 azaltmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.356 azaltmaktadır. İstihdam oranı bir ve iki dönem gecikmeli dönem değerleri için işsizlik arasında pozitif ve %1 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İstihdam oranı bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.353 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.437 artırmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.309 azalacağını göstermektedir.

Tablo 40. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRA2 İçin-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	2.039	1.592	0.209
Δ lgdp	0.365	1.125	0.342
Δ lgdp(-1)	0.461	1.209	0.328
Δ lemp	1.011	0.120	0.911
Δ lemp(-1)	1.218	0.205	0.886

ect(-1)	-0.442	-7.730	0.004***
----------------	--------	--------	----------

Not: ***, ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzy 2 bölgesi TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) için işsizlik oranı, istihdam oranı ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Fakat hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.442 azalacağını göstermektedir.

Tablo 41. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRB1 İçin-Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δlune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	3.246	5.392	0.012**
Δlgdp	0.406	7.638	0.004***
Δlgdp(-1)	0.774	8.543	0.002***
Δlemp	1.018	2.967	0.059*
Δlemp(-1)	1.124	3.012	0.048**
ect(-1)	-0.668	-26.998	0.000***

Not: ***, ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzy-2 bölgesi TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında pozitif ve %1 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.406 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.774 artırmaktadır. İstihdam oranı bir ve iki dönem gecikmeli dönem değerleri için işsizlik arasında pozitif ve bir dönem değerlerine göre %10 ve iki dönem gecikmeli değerlerine göre %5 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İstihdam oranı bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %1.018 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %1.124 artırmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.668 azalacağı görülmektedir.

Tablo 42. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRB2 İçin-Van, Muş, Hakkari, Bitlis)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	2.330	4.419	0.021**
Δ lgdp	0.414	3.666	0.035**
Δ lgdp(-1)	0.743	3.859	0.027**
Δ lemp	-0.344	-0.358	0.742
Δ lemp(-1)	-0.573	-0.463	0.638
ect(-1)	-0.472	-20.819	0.000***

Not: ***, ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TRB2 (Van, Muş, Hakkari, Bitlis) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında pozitif ve %5 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.414 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.743 artırmaktadır. Hata düzeltme modeline göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.472 azalacağını göstermektedir.

Tablo 43. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRC1 İçin-Gaziantep, Adıyaman, Kilis)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δ lune)			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	1.470	1.233	0.305
Δ lgdp	0.191	1.551	0.218
Δ lgdp(-1)	0.347	1.836	0.194
Δ lemp	-1.858	-4.014	0.027**
Δ lemp(-1)	-1.943	-4.582	0.016**
ect(-1)	-0.302	-6.074	0.009***

Not: ***, ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) için istihdamın bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında negatif ve %5 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İstihdamın bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %1.858 azaltmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %1.943 azaltmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.302 azalacağını göstermektedir.

Tablo 44. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRC2 İçin-Şanlıurfa, Diyarbakır)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δl_{une})			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	3.554	6.096	0.001***
Δl_{gdp}	0.630	3.768	0.032**
$\Delta l_{gdp}(-1)$	0.748	3.902	0.029**
Δl_{emp}	3.449	5.641	0.011**
$\Delta l_{emp}(-1)$	4.548	6.542	0.009***
$ect(-1)$	-0.769	-28.774	0.000***

Not: ***, ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) için ekonomik büyümenin bir ve iki dönem gecikmeli değerleri ile işsizlik arasında pozitif ve %5 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.630 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %0.748 artırmaktadır. İstihdam oranı bir ve iki dönem gecikmeli dönem değerleri için işsizlik arasında pozitif ve bir dönem değerine göre %5 ve iki dönem gecikmeli değerine göre %1 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İstihdam oranı bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %3.449 artırmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %4.548 artırmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısında işsizlik oranının %0.709 azalacağını göstermektedir.

Tablo 45. Kısa Dönem Modeli Tahmin Sonucu (TRC3 İçin-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)

PARDL ile Hesaplanan Kısa Dönem Denklemi (bağımlı değişken: Δl_{une})			
Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
C	-0.005	-0.009	0.993
Δl_{gdp}	0.053	0.551	0.619
$\Delta l_{gdp}(-1)$	0.147	0.627	0.588
Δl_{emp}	-2.305	-6.399	0.007***
$\Delta l_{emp}(-1)$	-2.485	-6.832	0.005***
$ect(-1)$	0.008	0.313	0.774

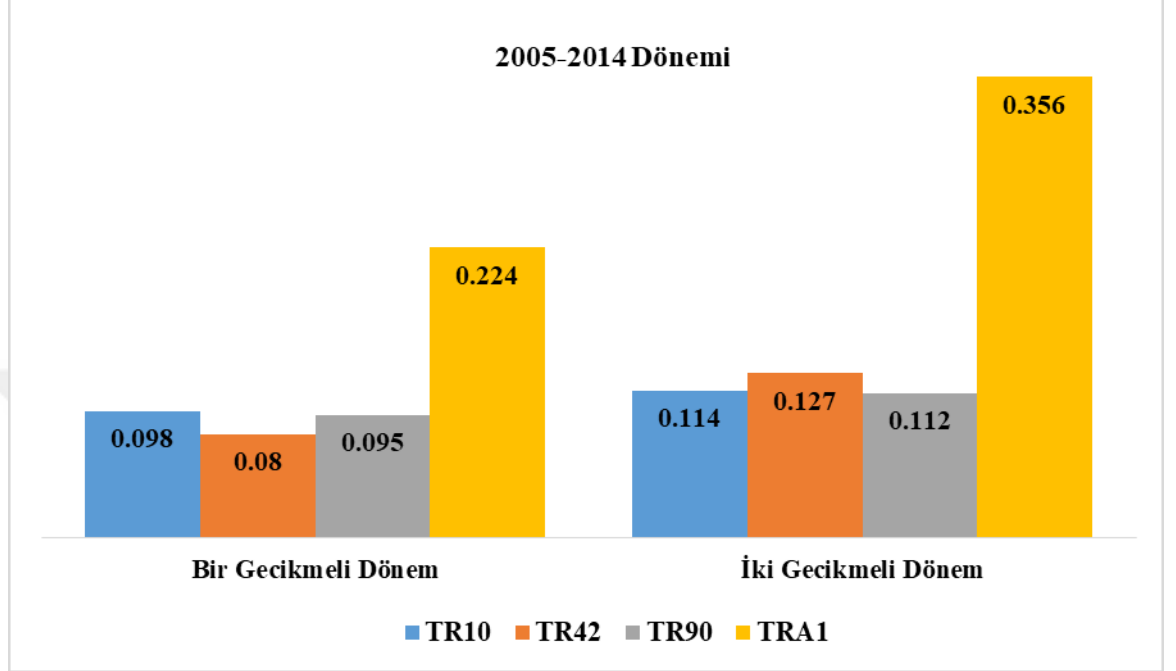
Not: ***, ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. Δ işlemcisi değişkenin birinci farkının alındığını göstermektedir.

Düzyey-2 bölgesi TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) için istihdam oranı bir ve iki dönem gecikmeli dönem değerleri için işsizlik arasında negatif ve %1 önem düzeyine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İstihdam oranı bir dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %2.305 azaltmakta ve iki dönem gecikmeli değerinde gerçekleşen yüzdeler artış işsizlik oranını %2.485 azaltmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısı anlamsız çıkmıştır.

3.5.2. Düzyey 2 Bölgelerine Göre Kısa Dönem Sonuçları Grafik Gösterimi

Panel ARDL Sınır testi kısa dönem analiz sonuçları grafik ile gösterilmiştir. Düzyey 2 bölgelerine göre ekonomik büyüme ve istihdam oranlarında meydana gelen yüzdeler artışların işsizlik oranlarını yüzdeler olarak ne kadar azalttığı grafiklerde yansıtılmıştır. Şekil 1’de ekonomik büyümede meydana gelen yüzdeler artışların işsizlik oranlarını yüzdeler olarak ne kadar azalttığı ve Şekil 2’de ise istihdam oranlarında meydana gelen yüzdeler artışların işsizlik oranlarını yüzdeler olarak ne kadar azalttığı gösterilmiştir. Şekil 3’te ise kısa dönem sonuçlarına göre Düzyey 2 bölgelerinde işsizlik oranlarında meydana gelen yüzdeler olarak düzeltilmeleri göstermektedir.

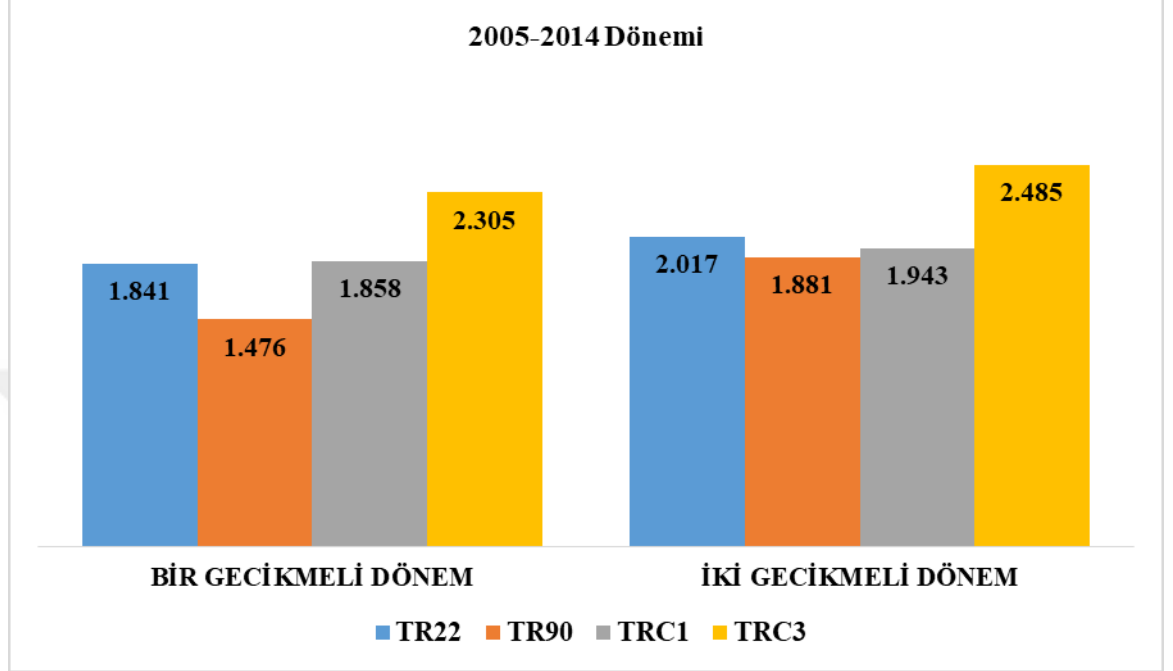
Şekil 1. Düzey 2 Bölgelerinde Ekonomik Büyümede Meydana Gelen Yüzdellik Artışa Göre İşsizlik Oranlarındaki Yüzdellik Azalış

Şekil 1’de gösterilen sonuçlara göre Düzey 2 bölgelerinde ekonomik büyüme ile işsizlik oranları arasında negatif ve anlamlı ilişki 4 bölgede gerçekleşmiştir. Bu bölgeler TR10 (İstanbul), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) ve TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)’dir. Ekonomik büyümede gerçekleşen yüzdellik artışın işsizlik oranlarını ne kadar azalttığını yansıtmaktadır.

Bir gecikmeli döneme göre işsizlik oranı; TR10 (İstanbul)’da %0.098, TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu Yalova)’da %0.08, TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)’de %0.095, TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)’da %0.224 azalmaktadır. İki gecikmeli döneme göre işsizlik oranı; TR10 (İstanbul)’da %0.114, TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu Yalova)’da %0.127, TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) %0.112, TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) %0.356 azalmaktadır.

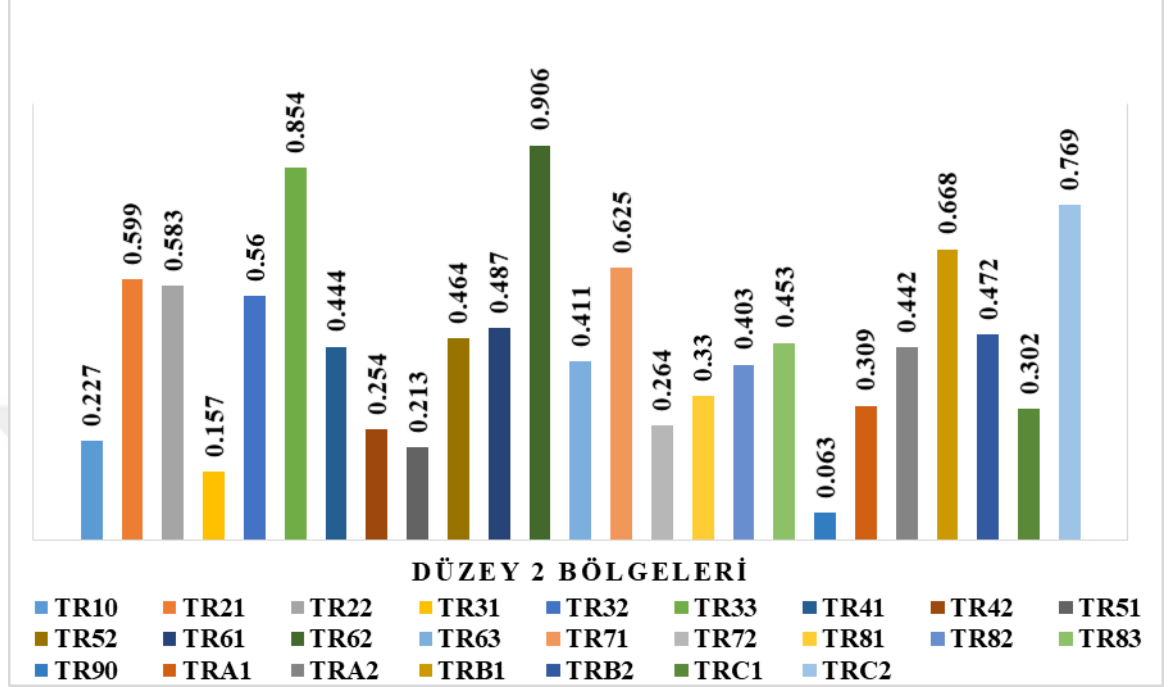
Şekil 2. Düzey 2 Bölgelerinde İstihdamda Meydana Gelen Yüzdellik Artışa Göre İşsizlik Oranlarındaki Yüzdellik Azalış

Şekil 2’de gösterilen sonuçlara göre Düzey 2 bölgelerinde istihdam ile işsizlik oranları arasında 4 bölgede negatif ve anlamlı ilişki gerçekleşmiştir. Bu bölgeler TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)’dir. İstihdamda gerçekleşen yüzdellik artışın işsizlik oranlarını ne kadar azalttığını yansıtmaktadır.

Bir gecikmeli döneme göre işsizlik oranı; TR22 (Balıkesir, Çanakkale)’de %1.841, TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)’de %1.476, TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)’de %1.858 ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)’de %2.305 azalmaktadır. İki gecikmeli döneme göre işsizlik oranı; TR22 (Balıkesir, Çanakkale)’de %2.017, TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)’de %1.881, TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)’de %1.943 ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)’de %2.485 azalmaktadır.

Şekil 3. Düzey 2 Bölgelerinde Hata Düzeltme Katsayısına Göre Bir Sonraki Dönemde İşsizlik Oranlarındaki Yüzelik Azalmalar

Şekil 1 ve Şekil 2’de gösterilen bölgelerin dışında ekonomik büyüme ve istihdam oranları artışlarına rağmen diğer bölgelerde işsizlik oranlarında artış görülmüş ya da önem düzeyine göre anlamsız çıkmıştır. Kısa dönem modeline eklenen hata terimi katsayısında bir sonraki dönemde meydana gelen dengesizlikleri düzeltmektedir. Şekil 3’de Düzey 2 bölgelerinde hata terimi sayesinde meydana gelen dengesizlikleri düzelterek bir sonraki dönemde işsizlik oranlarının ne kadar azaldığı belirtilmiştir. Ekonomik büyüme ve istihdamda meydana gelen değişimler ile bölgelerdeki işsizlik oranlarındaki artış ya da azalışa rağmen hata düzeltme terimi sayesinde bir sonraki dönemdeki düzelmeleri göstermektedir. TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgesinde hata düzeltme katsayısına göre bir sonraki gecikmeli dönem katsayısı anlamsız çıkmıştır.

3.6. DUMİTRESCU-HURLİN PANEL NEDENSELLİK TESTİ

Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi, heterojen panel veri modelleri için basit bir Granger (1969) nedensellik testi geliştirmişlerdir. Geliştirdikleri test istatistiği, yatay kesit birimleri arasındaki Granger nedensellik testinin ortalama bireysel Wald istatistiğine bağlıdır. Yatay kesitlere ait bilgilerin kullanılması bir

değişkenden diğerine olan nedensellik ile ilgili daha fazla bilgi sağlayabileceğinden, bu nedensellik testinde yatay kesit bağımlılığı da göz önünde bulundurulmaktadır. Ayrıca yatay kesitlere ait bilgilerin kullanımı, nedensellik ilişkisinin tanımlanmasında birimler arasındaki eğim katsayılarının heterojenliğinin de göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Yani Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen nedensellik testinde yatay kesit bağımlılığı ve eğim katsayılarının heterojenliği dikkate alınmaktadır (Sandalcılar, Altın ve Çolak, 2019: 270).

Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testinde N sayıda yatay kesit birimi için T dönem süresince incelenen iki durağan süreci yansıtmaktadır. X ve Y durağan süreci ifade etmektedir. (3.32) modelinde gösterilen t zamanda her birim i için doğrusal heterojen modeli oluşturulmuştur.

$$y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^k y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^k X_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t} \quad (3.33)$$

Modelde gösterilen K; optimal gecikme uzunluğudur. Kurulan hipotezlerde sıfır hipotezine göre “X’ten Y’ye nedensellik ilişkisi yoktur” şeklinde oluşturulmaktadır (Alper ve Oransay, 2015: 80).

Ferdi etkiler α_i , zaman boyunca değişime uğramamaktadır. Gecikme uzunluğu K’nın tüm yatay kesit birimleri için aynı olduğu göz önünde bulundurulmaktadır. Panelin, dengeli panel olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca otoregresif parametre $\gamma_i^{(k)}$ ve regresyon katsayı eğimi $\beta_i^{(k)}$,’nin kümeler arasında değiştiği belirtilmiştir (Altın ve Toktaş, 2017: 491).

Kurulan hipotezleri sınamak için bireysel Wald istatistikleri ($W_{i,T}$) ile hesaplanmaktadır. Wald istatistikleri, yatay kesitler için ayrı ayrı tespit edilmektedir. Hesaplanan istatistiklerden sonra aritmetik ortalamasını alarak panelin sahip olduğu Wald istatistiğine ($W_{N,T}^{HNC}$) ulaşmaktadır (Göçer, 2013: 230).

$$W_N^{HNC} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N W_{i,T} \quad (3.34)$$

Dumitrescu ve Hurlin (2012), $T > N$ olduğunda asimptotik dağılıma sahip $Z_{N,T}^{HNC}$ test istatistiğinden yararlanılmasını belirtmiştir. $T < N$ durumunda ise yarı asimptotik dağılıma sahip olan Z_N^{HNC} test istatistiğinin kullanılmasını tavsiye etmektedir (Göçer, 2013: 230).

$$Z_{N,T}^{HNC} = \sqrt{\frac{N}{2K}} (W_{N,T}^{HNC} - K) \quad (3.35)$$

$$Z_N^{HNC} = \frac{\sqrt{N} (W_{N,T}^{HNC} - N^{-1} \sum_{i=1}^N E(W_{i,T}))}{\sqrt{N^{-1} \sum_{i=1}^N Var(W_{i,T})}} \quad (3.36)$$

Paneli oluşturan birimlerin yatay kesite karşı bağımlı olma durumunu hesaba katmaktadır. Zaman boyutu (T), yatay kesit boyutundan (N) büyük veya küçük olma durumlarından her iki durumda da kullanılabilir. Dengesiz panel veri setlerinde de etkin sonuçlara ulaşılabilir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 1457).

3.6.1. Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi Analiz Sonucu

Tablo 46. Dumitrescu- Hurlin Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi	Testin Adı	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
lune lgdp'nin Granger nedeni değildir	<i>Whnc</i>	6.288	0.001***
	<i>Zhnc</i>	3.254	0.005***
	<i>Ztild</i>	-3.145	0.008***
lgdp lune'nin Granger nedeni değildir	<i>Whnc</i>	2.896	0.048**
	<i>Zhnc</i>	2.721	0.057*
	<i>Ztild</i>	-2.632	0.072*
lemp lgdp'nin Granger nedeni değildir	<i>Whnc</i>	1.874	0.341
	<i>Zhnc</i>	1.709	0.477
	<i>Ztild</i>	-1.438	0.526
lgdp lemp'in Granger nedeni değildir	<i>Whnc</i>	2.943	0.035**
	<i>Zhnc</i>	3.017	0.026**
	<i>Ztild</i>	-2.956	0.032**
lune lemp'in Granger nedeni	<i>Whnc</i>	12.543	0.000***

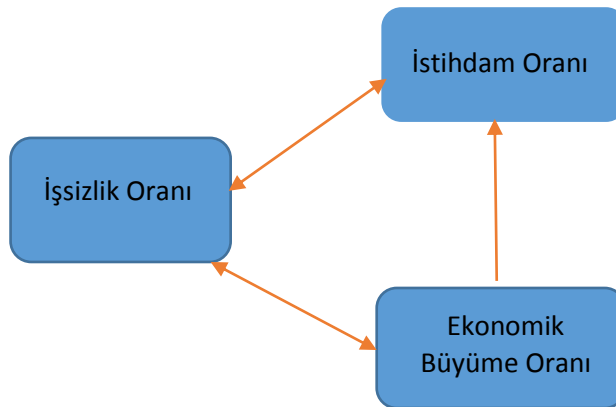
değildir	<i>Zhnc</i>	15.569	0.000***
	<i>Ztild</i>	-10.382	0.000***
lemp lune'nin Granger nedeni değildir	<i>Whnc</i>	5.667	0.002***
	<i>Zhnc</i>	4.438	0.003***
	<i>Ztild</i>	-6.348	0.001***

Not: *** , ** ve * ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 ve %10 önem düzeyinde ilgili değişkenin anlamlı olduğunu göstermektedir. İşsizlik ; une, istihdam ; emp, gayrisafi yurtiçi hasıla ; gdp olarak tanımlanmıştır. Logaritmaları alınan serilerin başına "L" simgesi eklenerek gösterimi yapılmıştır (lunp, lemp, lgdp).

Analizin son aşamasında Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testi sonuçlarına yer verilmiştir. Tablo 46'da belirtilen sonuçlara göre işsizlik oranı ile istihdam oranı ve işsizlik oranı ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü; istihdam oranı ile ekonomik büyüme arasında ise ekonomik büyümeden istihdam oranına doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. İşsizlik oranı ile istihdam oranı arasındaki çift yönlü ilişkiyle anlatılmak istenen işsizlik oranında ya da istihdam oranında meydana gelen değişim birbirini etkilemektedir. Aynı şekilde işsizlik oranında ya da ekonomik büyümede meydana gelen değişim birbirini etkilemektedir. İstihdam oranı ile ekonomik büyüme arasında ekonomik büyümeden istihdam oranına doğru tek yönlü ilişkiyle anlatılmak istenen ekonomik büyümede meydana gelen değişimlerden istihdam oranı etkilenmektedir. Fakat istihdam oranında meydana gelen değişiklik, ekonomik büyüme de herhangi bir etkiye neden olmamaktadır.

Yukarıdaki nedensellik tespiti aşağıda şekil yardımı ile de gösterilmiştir.

Şekil 4. Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkisi

SONUÇ

Bu çalışmanın amacında işsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi bölgesel bazda incelemektir. Bu amaca yönelik, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması ile kullanılarak bölgesel farkları azaltmadaki önemi vurgulanmıştır. İşsizliği azaltmada, istihdam ve ekonomik büyümeyi artırmada bölgesel farkların azaltılmasına dikkat çekilmiştir. Bölgesel farklılıkları en aza indirme hususunda Bölgesel Kalkınma Ajanslarının katkı sağlayabileceği belirtilmiştir. Uygulama kısmında ise TÜİK'ten alınan 2005-2014 dönemini kapsayan veriler kullanılmıştır. Kavramsal olarak anlatılan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasında Düzey 2 bölgeleri dikkate alınarak Panel veri analizi ile sonuçlandırılmıştır.

Ülkemizde kırdan kente göçün fazlalığı, kayıtdışı istihdam, hızlı nüfus artışı, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte çeşitli bölgelerde yeterli istihdam açılmaması gibi sebeplerden yüzünden işsizlik artmaktadır. Ülkemizdeki bölgelerin işsizlik oranları arasındaki fark fazla görülmektedir. Bu yüzden öncelikle bölgelerde işsizliğin türlerinin belirlenmesi önemli konulardan biridir. Bölgelerin işsizlik türleri tespit edilip bölgenin sorunlarına göre çözümler aranmalıdır. Alınacak bölgesel ve ulusal tedbirlere yardımcı olabilir.

İstihdam teorilerine değinildiğinde, Klasik istihdam teorisi tam istihdam da olan ve müdahale bulunmayan piyasada cari ücretle çalışmak isteyenlerin iş bulabileceğini öne sürmekte ve gayri iradi işsizliğin mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Keynes'in Modern istihdam teorisinde ise eksik istihdam söz konusu olan piyasa da işçilerin belirlenen ücreti kabul etmelerine karşılık işsiz kaldığını ve devletin piyasaya müdahale etmesi gerektiğini belirtmiştir. Günümüz koşullarında ülkemizde tam istihdam koşulları bulunmamakla birlikte gayri iradi işsizlik söz konusudur diyebiliriz. Bundan dolayı Klasik istihdam teorisi geçerli sayılmamaktadır. Keynes'in Modern İstihdam teorisi günümüzde eksik istihdamın varlığını kabul etmiştir. Ayrıca krizlerin yaşandığı dönemlerde devletin piyasaya çeşitli politikalar ile müdahalesi söz konusudur. Aydın (2013)'e göre sorunların açıklanmasından ziyade modelin kendi içinde tutarlılığına dikkat çekmiştir. Ayrıca Keynes'in dinamik analizi, statik denge tahlilleri ile çelişkisiz sonuçlar üretebilmesini sağlamakta olduğunu ve bu yönüyle de eleştirildiğini vurgulamıştır.

Büyüme teorilerinde ön plana çıkan tasarruf, yatırım, emek, teknoloji, sermaye gibi konular olmuştur. Ülkemizde teknolojinin gelişmesiyle birlikte tarımda emek gücünün yerini makineler almaya başlamıştır. Emek gücü azalmış ve sermaye yoğun üretim ön plana çıkmaya başlamıştır. Bundan dolayı ülkemizde Batı bölgelerinde sanayi yatırımlarının yoğunluğundan dolayı Doğu bölgelerinden Batı bölgelerine doğru göçler çoğalmıştır. Sanayi sektöründe de artan teknolojiyle makinelerin kullanılmasında nitelikli işgününe olan talepten dolayı kırdan kente göç eden insanların sanayi sektöründe işsiz kalmasına sebep olmuştur. Bölgelerdeki yatırımlar çoğaltılarak bölge farklarının ve göçün azalmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca teknolojinin gelişiminin artmasıyla birlikte nitelikli işgücü yetiştirilirse uzun dönemde olumlu etkisini daha da gösterebilir. Özellikle Doğu ve Batı bölgelerinde olan sanayi yatırımları, eğitim seviyesi, nüfus artış hızının farklılıkları azaltılmaya çalışılmalıdır.

Bölgeler arası farklılıkları azaltmayı amaçlayan politikaları incelendiğinde ise özellikle Avrupa Birliği'nin hazırlamış olduğu bölge sınıflandırmasıyla birlikte bölgesel çalışmalara hız kazandırmış ve önemini artırmıştır. Bölgeler arası karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturarak, bölgenin durumunu ortaya çıkarmak ve bölgenin durumuna göre politikalar hazırlanması doğrultusunda kurulan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması, 2018 yılı itibariyle 28 ülkede etkin olarak kullanılmaktadır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması kapsamında, bölgede ki rekabeti artırarak yabancı yatırımcılara bölgeleri tanıtmak ve yatırımları artırmak için Düzey 2 bölgelerinde oluşturulan Bölgesel Kalkınma Ajansları, bölgedeki kaynakların neler olduğunu ve bölgedeki eksiklikleri tespit ederek kaynakların etkin kullanımı sağlamaktadır.

Türkiye'de ise 2002 yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması ile 2006 yılında ise Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kullanılmaya başlanmasıyla resmi ve özel kurumlar ile etkileşim içinde olan yönetim anlayışı benimsemiştir. Yerel ve bölgesel kaynakların yerinde tespiti ile etkin kullanımını sağlamak amacı taşımaktadır. Bölgede STK'lar, üniversiteler, resmi ve özel kurumlarla iş birliği sağlamak, KOBİ'lere ve yeni girişimcilere birçok alanda hizmet vermektedir.

Ülkemizde faaliyette olan ajanslardan seçilen İzmir Kalkınma Ajansı, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Orta Karadeniz Kalkınma ajansı ve Güney Marmara Kalkınma Ajansı incelendiğinde bölgelerinde önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. İzmir Kalkınma

Ajansı, yenilenebilir enerji ve kimya sanayi sektörlerinde yurt dışı proje kapsamında birçok ödül almış ve bölgelerine yeni yatırımlar kazandırmıştır. Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2010-2013 yılları arasında KOBİ'lere destek kapsamında 1536 kişinin istihdamını sağlamış ve 303 proje ile 86 adet faaliyete mali yardımda bulunmuştur. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, Bölgesel Kalkınma İçin Hareketlilik projesi ile daha birçok sosyokültürel ve ekonomik anlamda faaliyette bulunmuştur. Güney Marmara Kalkınma Ajansı ise geçmişte teklif çağrısı ile 350 adet proje, doğrudan faaliyet desteği ile 40 adet projeye ve çok sayıda projeye destek sağlamıştır.

Türkiye'de çok geçmişi bulunmayan, 2006 yılından beri etkinlik gösteren Bölgesel Kalkınma Ajanslarının faaliyetleri incelendiğinde, bölgelere sağladıkları katkılar açıkça görülmektedir. Faaliyette buldukları bölgelerde sosyokültürel ve ekonomik anlamda bölgesel kalkınmaya orta ve uzun vadede daha çok yardımcı olacaklardır. Bölgesel Kalkınma Ajanslarına sağlanan çeşitli yurtiçi ve yurtdışı fon yardımları ile etkinliklerinin daha da artması söz konusudur. Faaliyette buldukları bölgelerde yatırımların çoğalmasına böylece istihdam ortamının oluşmasına, ekonomik büyümenin artmasına ve zamanla işsizliğin azalmasına katkı sağlayacaklardır.

Analiz kısmında ise öncelikle serilerin logaritmaları alınmıştır. Değişkenlerin aynı mertebeden durağan olup olmadıkları yani birim köke sahip olup olmadıkları incelenmiştir. Birim kök testlerinden Im, Pesaran ve Shin W İstatistiği, Fisher-ADF ve Fisher-PP Ki-kare İstatistikleri kullanılmıştır. Sonuçlara bakıldığında aynı dereceden bütünleşik olmadığı ortaya çıkmıştır. Logaritmik işsizlik ve logaritmik istihdam oranları birinci fark düzeyinde ve logaritmik ekonomik büyüme ise seviye düzeyinde çıktığından dolayı uzun ve kısa dönem ilişkisini incelemek için Panel ARDL Sınır testi uygulamaya karar verilmiştir.

Panel ARDL Sınır testine göre öncelikle uygun gecikme uzunluğu bulunmuş ve eş-bütünleşme ilişkisinin var olup olmadığına bakmak için sınır alt ve üst kritik değerleri hesaplanmıştır. F istatistiğinin (12.876) sonucuna göre üst kritik (5.393) değerinden büyük olduğu için eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Uzun dönem gecikme uzunluğu belirlendikten sonra elde edilen sonuçlara göre ekonomik büyümede gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını %1.994 azalttığı ve istihdam oranında gerçekleşen yüzdeler artışın işsizlik oranını % 2.224 azalttığı yönünde sonuç

bulunmuştur. Her iki değişkene göre de %1 önem düzeyine göre anlamlı bulunmuştur. Kısa dönem sonuçlarına göre ekonomik büyüme bir ve iki gecikmeli değeri ile işsizlik oranı arasında pozitif ve anlamlı, istihdam oranının bir ve iki dönem gecikmeli değeri ile işsizlik oranı arasında negatif ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Fakat negatif etkinin gecikmeli bir dönemde anlamsız, gecikmeli iki dönem değerinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Hata düzeltme terimi sayesinde kısa dönemdeki dengesizliklerin yaklaşık %43.2'sinin uzun dönemde kaybolacağını göstermektedir.

Bölgesel sonuçlara bakıldığında işsizlik oranları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkide 4 bölge negatif ve anlamlı bulunmuştur. Bunlar; TR10 (İstanbul), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) ve TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)'dir. İşsizlik oranları ve istihdam oranları arasındaki ilişkide ise 4 bölge negatif ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Bunlar; TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)'dir.

Düzyey 2 bölgelerinde işsizlik oranları, ekonomik büyümedeki artışlardan 4 bölgede; istihdam oranlarındaki artışlardan ise yine 4 bölgede negatif ve anlamlı şekilde etkilenmiştir. Düzyey 2 bölgelerinin sonuçlarına göre 2005-2014 döneminde uygulanan politikalar 26 bölgede tam anlamıyla etkin olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Bölgelerin coğrafi, sosyal ve ekonomik yönden farklı özellikleri bulunmaktadır. Bu nedenle politika yapıcılarının her bölgenin kendine göre kaynaklarını tespit edip, eksikliklerini gidererek işsizlik oranlarını azaltabileceği düşünülmektedir.

Dumitrescu-Hurlin nedensellik testi sonuçlarına göre işsizlik oranı ve istihdam oranında meydana gelen değişimlerin birbirini etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca işsizlik oranı ve ekonomik büyümede meydana gelen değişimlerin birbirini etkilediği sonucuna varılmıştır. Ekonomik büyümede meydana gelen değişimlerin istihdam oranını tek yönlü etkilediği sonucu bulunmuştur.

Bu sonuçlara göre Türkiye'de işsizlik oranlarını azaltmada, bölgesel istihdam oranlarını ve bölgesel ekonomik büyüme oranlarını artırmanın gerekli olduğu görülmektedir. Fakat bölgesel çalışmalarda kullanılan verilerin sürekli güncellenmesi ve

yayınlanması gerekmektedir. Bu çalışmanın, literatür de incelenen çalışmalar ile benzerlik gösterdiği ve bu çalışmayı desteklediği görülmektedir. Fakat farklı sonuçlara ulaşılan çalışmalarda, AB ülkeleri, OECD ülkeleri, Türkiye’de yıllara, bölgelere ve illere göre kullanılan verilerden dolayı sonuçlarda farklılıklar oluşmaktadır.

Bu çalışma sadece Türkiye’deki bölgeleri, Düzey 2’de inceleyebilmiş olmasıdır. Bu da veriye erişimdeki kısıttan kaynaklanmaktadır. İşsizliği konu edinecek olan çalışmalarda İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre Düzey 2 sınıfı dışındaki Düzey 1 ve Düzey 3 ele alınarak çalışmalar daha da genişletilebilir. Farklı ülkelerdeki bölgeler için uygulanabilir. İlave olarak, işsizliği etkileyen diğer faktörlerin İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre veri setleri kullanılarak bölgesel işsizlik oranlarını azaltmada etkili olup olmadığı çeşitli analizler yapılarak tespit edilebilir.

KAYNAKÇA

ACAR, Y. (2002) **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, 4. Bs., Bursa, A.Ş.Yayınevi.

AKSU, L. (2013) “Türkiye’de İktisadi Büyüme Kaynakları”, Doktora Tezi, **Balıkesir Üniversitesi, S.B.E.**, Balıkesir.

ALLEN, G. (2002) “Regional Development Agencies (RDAs)”, **House of Commons Library**, Research Paper 02/50, pp.9-48.

ALPER, A.E.; G. ORANSOY (2015) “Cari Açık ve Finansal Gelişmişlik İlişkisinin Panel Nedensellik Analizi Ekseninde Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, ss.73-85.

ALPTEKİN, E. (2007) “Türkiye’nin Bitmeyen Derdi, Kayıt Dışı,” **AR&GE Bülten**, Mayıs-Ekonomi, ss.4-12.

ALTINER, A.; Y. TOKTAŞ (2017) “Yükselen Piyasa Ekonomilerinde İnovasyonun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi; Panel Veri Analizi”, **Journal of Current Researches on Business and Economics**, Cilt 7, Sayı 2, ss.149-169.

APALI, A.; R. YILDIZ (2014) “Bölgesel Kalkınma Ajansları; Fransa ve İngiltere Örnekleri”, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi**, Cilt 1, Sayı 23, ss.66-88.

ARDIÇ, O. (2010) **Makro İktisat**, 6. Bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık.

AREN, S. (1989) **İstihdam, Para ve İktisadi Politika**, 9. Bs., Ankara, Savaş Yayınevi.

AREN, S. (2005) **İstihdam, Para ve İktisadi Politika**, Ankara, Savaş Yayınevi.

ASLAN, A.; F. KULA (2008) “Türkiye İmalat Sanayinde Fiyat- Maliyet Marjları; Dönemler ve Sektörler İtibariyle Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **2. Ulusal İktisat Kongresi**, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

ASLAN, N. (2010) **Makro İktisat**, İstanbul, İkinci Sayfa Yayınevi.

ATAY, P. M. (2014) “Sürdürülebilir Kalkınmada Elektrik Tüketimi ve Büyüme”, Doktora Tezi, **İnönü Üniversitesi, S.B.E.**, Malatya.

AY, S. (2012) “Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, ss.321-341.

AYRIÇAY, Y.; V.E. TÜRK (2014) “Finansal Oranlar ve Firma Değeri İlişkisi BİST’de Bir Uygulama, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı 64, Ekim, ss.53-70.

AYVAZ, K.S.; Z. ÖZTÜRK (2018) “Türkiye’de İstihdam Yaratmayan Büyüme Sorunu”, **Conference: IV. European Congress on Economic Issues**, Proceeding Book, İzmit/Kocaeli, 15-17 Kasım, ss.191-202.

BAKIR, H.; B.K. ÖNGEN (2013) “Yönetimden Yönetişime Geçiş Sürecinde Bölgesel Politikalarda Yaşanan Değişim: Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları Örneği” **İktisat, İşletme ve Finans**, Cilt 28, Sayı 325, ss.85-112.

BALTAGI, B.; C. KAO (2000) “Nonstationary Panels Cointegration in Panels and Dynamic Panels; A Survey”, **Center for Policy Research Working Paper**, Syracuse University, No. 16, pp.1-64.

BALTAGI, B. (2005) **Econometric Analysis of Panel Data**, 3. Bs., John Wiley & Sons.

BAYRAKTAROĞLU, A. (2018) “Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, **Cumhuriyet Üniversitesi, S.B.E.**, Sivas.

BERBER, M.; E. ÇELEPÇİ (2005) “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Davranışlar; Kalkınma Ajansları ve Türkiyede Uygulanabilirliği”, **Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Trabzon, ss.145-156.

BERBER, M. (2015) **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Trabzon, Derya Kitabevi.

BEKİROĞLU, C. (2010) “Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, **Kadir Has Üniversitesi, S.B.E.**, İstanbul.

BİÇERLİ, M.K. (2009) **Çalışma Ekonomisi**, 5 Bs., İstanbul, Beta Basım.

BİLGİN, M. H. (2003) “Türkiye’de İşsizliğin Yapısal Analizi”, **Öneri Dergisi**, İstanbul, Ocak, Yıl 9, Cilt 5, Sayı 19.

BOCUTOĞLU, E. (2009) **Makro İktisat**, Trabzon, Murathan Yayınevi.

BOCUTOĞLU, E. (2012) **İktisadi Düşünceler Tarihi**, Trabzon, Murathan Yayınevi.

BOND, S.; C. NAUGES, F. WİNDMEIJER (2002) “ Unit Roots and Identification in Autoregressive Panel Data Models; A Comparison of Alternative Tests”, **10th International Conference on Panel Data**, No C5-4, pp.1-23.

BOZDAĞLIOĞLU U, Y. (2008) “Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aydın, Sayı:20, ss.45-65.

BREITUNG, J. (2000) “The Local Power of Some Unit Root Tests for Panel Data”,
<https://pdfs.semanticscholar.org/1258/f1b10115655e14a9baf7dd20e4d829f2a7f4.pdf>,
Erişim Tarihi: 06/04/2019.

CANZENELLİ, G. (2011) “Models of Territorial Development Agencies in Europe and in the World”, **International Link and Services for Local Economic Development Agencies**, October, No 13, pp.3-17.

CEYLAN, M. (2012) **Mikro- Makro Ekonomi**, 1.Bs., Ankara, Detay Yayıncılık.

ÇAMUR, C. K.; Ö. GÜMÜŞ (2005) “İstatistikî Bölge Birimleri (NUTS) Sistemi”, **Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, Der: Menaf Turan, Ankara, Paragraf Yayınevi, ss.147-156.

ÇELİK, K. (2011) **Makro İktisada Giriş**, Trabzon, Murathan Yayınevi.

ÇOBAN, O. (2009) **Makro İktisat**, Ankara, Gazi Kitabevi Yayınları.

DEMİRCİ, G. A. (2005) “Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları”, **Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, Der: Menaf Turan, Ankara, Paragraf Yayınevi, ss.181-195.

DEMİREL, D. (2014) “İngiltere’de 1990 Sonrası Bölgeselleşme Politikaları”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İBBF Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, ss.85-94.

DİE, (1999) “Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları”, **T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü**, Nisan.

DİNLER, Z. (1998) **Bölgesel İktisat**, 5. Bs., Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları.

DİNLER, Z. (2003) **İktisada Giriş**, 9. Bs., Bursa, Ekin Kitabevi.

DİNLER, Z. (2008) **İktisat**, 2. Bs., Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları.

DİNLER, Z. (2014) **İktisada Giriş**, 20. Bs., Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları.

DİRİMTEKİN, H. (1981) **Makro İktisat**, Eskişehir, Bizim Kitabevi.

DORNBUCH, R.; S. FİSCHER, R. STARTZ (2007) **Makro Ekonomi**, Çeviren: Salih Ak, Ankara, Gazi Kitabevi.

DUMITRESCU, E.; C. HURLIN (2012) “Testing For Granger Non Causality in Heterogeneous Panels”, **Economic Modelling**, Vol. 29, Issue 4, ss.1450-1460.

DÜĞER, İ.H.; M.A. DULUPÇU (2000) **İktisata Giriş**, İstanbul, Graphis Yayınları.

EKİN, N. (1995) **Kayıt dışı Ekonomi Enformel İstihdam**, İstanbul, İTO Yayınları, Yayın No: 1995-17.

EFE, H. (2017) “Avrupa Birliğinin Türkiye’ye Yönelik Mali Yardımlarının Türkiye Açısından Önemi”, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, Özel Sayı, ICOMEP, ss.222-241.

EREN, H.; A. CİDECİGİLLER (2011) “Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 69, Sayı 1-2, ss.391-409.

ERTUĞRUL, Y. (2012) “Türkiye’de İşsizlik Sigortasından Yararlananların İşe Giriş Süreçlerini Etkileyen Faktörler: Yalova İli Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, **Yalova Üniversitesi, S.B.E.**, Yalova.

ESER, B. (2012) “Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi”, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi, S.B.E.**, İstanbul.

ERYILMAZ, B.; A. TUNCER (2013) “AB Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları; Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, ss.165-189.

EUROSTAT (2018) **Regions in the European Union Nomenclature of Territorial Units for Statistics - NUTS 2016/EU-28**, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9397402/KS-GQ-18-007-EN-N.pdf/68c4a909-30b0-4a90-8851-eddc400a5faf> , pp.1-154, Erişim Tarihi: 19/12/2018.

FİSUNOĞLU, M.; B. KÖKSEL (2009) “Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt 20, Sayı 70, ss.31-60.

FREES, E.W. (2004) **Longitudinal and Panel Data Applications In The Social Sciences**, 1. Bs., Cambridge University Press.

GIULITTE, M.; J. OTERO, J. SMITH (2006) “Testing For Stationarity in Heterogeneous Panel Data in the Presence of Cross Section Dependence”, **Journal of Statistical Computation and Simulation**, Vol. 79, Issue 2, pp.195-203.

GOMEZ, E.; D.C. TAMARİT (2011) “The Euro Effect on Trade: Evidence in Gravity Equations Using Panel Cointegration Techniques”, **Working Papers**, Instituto Valenciano de Investigaciones Económicas, S.A., Serie EC 2011-07, pp.1-62.

GÖÇER, İ. (2013) “Ar-ge Harcamalarının Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı, Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri”, **Maliye Dergisi**, Sayı 165, ss.215-240.

GÖKTAŞ, Ö. (2006) **Teorik ve Uygulamalı Zaman Serileri Analizi**, İstanbul, Beşir Kitapevi.

GRENE, H.W. (2003) **Econometric Analysis**, Sth Edition, New Jersey, Prentice Hall.

GÜL, E.; A. KAMACI, (2012) “Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri; Bir Panel Veri Analizi”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 3, ss.23-32.

GÜNDOĞAN, N.; M.K. BİÇERLİ (2008) **Çalışma Ekonomisi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 1461.

GÜNŞOY, G. (2013) “İktisadi Büyüme”, **Anadolu Üniversitesi Yayını**, Ed: GÜNŞOY, G.; Z. ERDİNÇ, Eskişehir, Yayın No: 2898.

GÜRAK, H. (2006) **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Bursa, Ekin Kitabevi.

GÜRİŞ, S. (2015) “Panel Veri ve Panel Veri Modelleri”, Ed: Selahattin Güriş, **Stata İle Panel Veri Modelleri**, İstanbul, Der Yayınları.

HARROD, F. R. (1939) “An Essay in Dynamic Theory”, **The Economic Journal**, Vol:49 No:193, pp.14-33.

HASANOĞLU, M.; Z. ALİYEV (2009) “Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 60, ss.81-103.

HERWARTZ, H.; F. SİEDENBURG (2008) “Homogenous Panel Unit Root Tests Under Cross Sectional Dependence; Finite Sample Modifications and the Wild Bootstrap”, **Computational Statistics & Data Analysis**, Vol. 53, Issue 1, pp.137-150.

HİÇ, M. (1975) **Büyüme Teorileri ve Gelişen Ekonomiler**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Yayını, No:372.

HLOUSKAVA, J.; M. WAGNER (2005) “The Performance of Panel Unit Root and Stationarity Tests: Results from a Large Scale Simulation Study”, **Universität Bern, Faculty of Economics and Social Sciences**, Department of Economics, pp.1-32.

HSIAO, C. (2003) **Analysis of Panel Data**, 2. Bs., Cambridge University Press.

HSIAO, C. (2005) “Why Panel Data?”, **The Singapore Economic Review**, Vol. 50, No. 02, ss. 143-154.

HURLİN, C.; V. MIGNON (2006) “Second Generation Panel Unit Root Tests”, HAL Arcives-Ouvertes, halshs-00159842, pp.1-24.

IŞIK, Y. I. (2019) “Bilgi Ekonomisi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz”, Yüksek Lisans Tezi, **Namık Kemal Üniversitesi, S.B.E.**, Tekirdağ.

İMGA, K. (2008) “Avrupa Birliği’nde Balıkçılık Faaliyetlerinin Desteklenmesi ve Bu Perspektifte Türkiye’deki Uygulamaların İncelenmesi”, AB Uzmanlık Tezi, **Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı**, Ankara.

İZKA, (2008) “Avrupa’da Kalkınma Ajansları”, **İzmir Kalkınma Ajansı Yayını**, Yayın No: İZKA-a/2008-01.

İNCE, Ö. (2006) “Yeni Büyüme Teorileri: Türkiye İçin Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, **Ege Üniversitesi, S.B.E.**, İzmir.

KAMACI, A. (2012) “Dış Ticaretin Büyüme, İstihdam ve Reel Ücretler Üzerine Etkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Sakarya Üniversitesi, S.B.E.**, Sakarya.

KANCA, O.C. (2012) “Türkiye’de İşsizlik ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi”, **Çukurova Üniversitesi, S.B.E., Dergisi**, Cilt 21, Sayı 2, ss.1-18.

KARABULUT, A. (2007) ”Türkiye’deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği”, Uzmanlık Tezi, **T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü**, Ankara.

KARAGÖL, E.; E. ERBAYKAL, H.M. ERTUĞRUL (2007) “Türkiye’de Ekonomik Büyüme İle Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, ss.72-80.

KARPAT Ç. G.; Ö. YARAR, (2015) “Türkiye’deki Bölgeler Arası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi”, **Alphanumeric Journal**, Cilt 3, Sayı 1, ss.99-117.

KARASU, K. (2005) “İngiltere’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, Der: Menaf Turan, Paragraf Yayınevi, ss.197-238.

KAYASÜ, S.; M. PINARCIOĞLU, S.S. YAŞAR, S. DERE (2003) **Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, Ocak, Yayın No:2003/08.

KAYNAK, M. (2009) **Büyüme Teorileri Giriş**, Ankara, Gazi Kitabevi Yayınları.

KENAR, N. (2002) “Kayıtdışı Sektörü Büyüten Faktörler Ekonomiye ve Çalışma Hayatına Etkileri ve Çözüm Önerileri”, **Büyüyen Kayıtdışı Sektör Semineri**, Ankara, TİSK Yayınları, ss.64-83.

KILIÇASLAN, Y. (2013) “Ulusal Gelir ve Refahın Ölçümü”, **İktisada Giriş II**, Ed: BERBEROĞLU, N.C.; L. ERDOĞAN, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, ss.30-57.

- KOCACIK, F. (2000) **Çalışma Sosyolojisi**, Sivas, Dilek Ofset Matbaacılık.
- KÖK, R.; N. ŞİMŞEK, “Panel Veri Analizi”, “Çevrimiçi”, <http://debis.deu.edu.tr/userweb//recep.kok/dosyalar/panel2.pdf> , Erişim Tarihi: 15/04/2019.
- KÖKLÜ, A. (1973) **Makro İktisat**, Ankara, Sevinç Matbaası.
- KÖSTEKLİ, Ş.İ. (1999) “Dünyada ve Türkiye’de İşsizlik”, **Türk-İş Eğitim Yayınları**, No. 24, Ankara.
- KULAKSIZ, Y. (2008) “Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi”, Uzmanlık Tezi, **T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü**, Ankara.
- KUMAŞ, H. (2001) “İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi, S.B.E Dergisi**, Cilt 3, Sayı 4, İzmir.
- KUYUBAŞI, U. (2009) “ Beşeri Sermayeye Dayalı Ekonomik Büyüme Modelleri ve Gemell’in Beşeri Sermaye Modeline Yönelik Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, S.B.E.**, Eskişehir.
- LEVIN, A.; LIN C.F., CHU, C.J. (2002) “Unit Roots Tests in Panel Data; Asymptotic and Finite Sample Properties”, **Journal of Econometrics**, Vol. 108, Issue 1.
- LİPSEY, R. Ve diğerleri (1990) **Economics** , 9 Bs., Longman Higher Education.
- MAÇ, N. (2006) “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, **Konya Araştırma Merkezi Etüd- Araştırma Servisi**, 117/76 Sayılı Araştırma Raporu.
- MATYAS, L.; P. SEVESTRE (1996) **The Econometrics of Panel Data: Handbook of the Theory with Applications**, Kluwer Academic Publishers.
- MOON, H.; B. PERRON, P.C. PHİLLİPS (2005) “Incidental Trends and the Power of Panel Unit Root Tests”, **SSRN Electronic Journal**, Vol. 141, Issue 2, pp.1-49.
- MURAT, S. (2006) “ Dünden Bugüne İstanbul’un Nüfus ve Demografik Yapısı”, İstanbul, **İTO Yayınları**, Yayın No: 2006-49.
- ORUÇ, S.; A. TURGUT (2014) “Finansal Derinleşme, Ekonomik Büyüme ve Türk Finans Sistemi (1990-2010)”, **Selçuk Üniversitesi, S.B.E. Dergisi**, Dr.Mehmet Yıldız Özel Sayısı, ss.109-118.
- ÖZDAMAR, G. (2015) “Türkiye Ekonomisinde Döviz Kuru Geçiş Etkisi; ARDL Sınır Yaklaşımı Bulguları”, Antalya, **Akdeniz İİBF Dergisi**, Sayı 32, ss.66-97.

ÖZDEMİR, S.; H.Y. ERSÖZ, İ. SARIOĞLU (2006) “İşsizlik Sorununun Çözülmesinde KOBİ’lerin Desteklenmesi”, **İstanbul Ticaret Odası**, No:2006-45.

ÖZEL, H.A. (2012) “Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, ss.63-72.

ÖZEN, P. (2005) “Bölge Kalkınma Ajansları”, **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı-TEPAV**.

ÖZER, M.; N. ÇİFTÇİ (2009) “Arge Harcamaları ve İhracat İlişkisi; OECD Ülkeleri Panel Veri Analizi”, **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 23, ss.39-50.

ÖZGÜVEN, A. (1997) **İktisat Bilimine Giriş**, 7. Bs., İstanbul, Filiz Kitabevi.

ÖZKARA, G. (2012) “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi, S.B.E.**, Isparta.

ÖZMEN, M.; M. ÖKSÜZKAYA (2016) “Seçilmiş AB Ülkeleri İçin Gelir-Tüketim İlişkisi: Panel Veri Yaklaşımı”, **Çukurova Üniversitesi, İİBF Dergisi**, Cilt 20, Sayı 1, ss.67-87.

ÖZSAĞIR, A. (2008) “Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği”, **KMU İİBF Dergisi** Yıl 10, Sayı14 Haziran, ss.332-347.

PARASIZ, M. İ. (2003) **Ekonomik Büyüme Teorileri**, Bursa, Ezgi Kitabevi.

PAYA, M. (1997) **Makro İktisat**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yayınları.

PEDRONI, P. (1999) “Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, Vol 61, Issue S1, pp.653-700.

PEKİN, T. (1993) **Makro Ekonomi: Para, Milli Gelir, İstihdam**, İzmir, Bilgehan Basım Evi.

PEKİN, T. (1996) **Makro Ekonomi**, 4. Bs., İzmir, Bilgehan Basımevi.

PEKİN, T. (2005) **Makro Ekonomi**, 1.Bs., İzmir, Zeus Kitabevi.

POLAT, A.M. (2014) “Sürdürülebilir Kalkınmada Elektrik Tüketimi ve Büyüme İlişkisi”, Doktora Tezi, **İnönü Üniversitesi, S.B.E.**, Malatya.

SANCAR, Ö. C.; M. P. ATAY (2017) “Enflasyon ve İşsizlik İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Uygulama; G7 Ülkeleri Örneği”, **Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 12, ss.1-14.

SANDALCILAR, A.R.; A. ALTINER, Y. ÇOLAK (2019) “Kırılgan 8 İilde Makroekonomik Değişkenler İle Kredi Notları Arasındaki İlişki”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Sayı 23, ss.257-276.

SEN, A. (1975) **Employment, Technology and Development**, Claredon Press, Oxford.

SİLVAPULLE, P.; I.A. MOOSA, M. J. SİLVAPULLE (2004) “Asymmetry in Okun's Law”, **The Canadian Journal of Economics**, Vol. 37, No 2, pp.353-374.

SLOMAN, J. (2004) **İktisat Makro**, Çeviren: Ahmet Çakmak, İstanbul, Bilim Teknik Yayınevi.

SORRENTINO, C. (2000) “International Unemployment Rates: How Comprable Are They?”, **Monthly Labor Review**, Vol 123, No 6, pp.3-20.

ŞAK, N. (2015) “Panel Birim Kök Testleri”, **Stata İle Panel Veri Modelleri**, Der: Selahattin Güriş, İstanbul Der Yayınları.

ŞAK, N. (2018) “Panel Birim Kök Testleri”, **Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi**, Der: Selahattin Güriş, İstanbul Der Yayınları.

ŞİMŞEK, M. (2004) “Türkiye’de Reel Döviz Kurunu Belirleyen Uzun Dönemli Etkenler”, **Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, ss.1-24.

TARI, R. (2010) **Ekonometri**, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.

TAŞ, B. (2006) “AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, ss.185-198.

TATOĞLU, Y.F. (2012) **İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım.

TATOĞLU, Y.F. (2013) **Panel Veri Ekonometrisi**, 2. Bs., İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım.

TIRAŞOĞLU, M. (2013) “G20 Ülkeleri İçin Gelir Yakınsama Analizinin Panel Birim Kök Testleri İle İncelenmesi”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 6, ss.91-106.

TODARO, P. T.; S. C. SMITH (2012) **Economic Development**, 11 Bs., Prentice Hall, London.

TURHAN, M.; Ö. TAŞSEVEN (2010), “Yönetim Fonksiyonlarının Uygulandığı Alanlarda Ortaya Çıkan Hata Değerlerinin Oluşturduğu Yeni İlişkilerinin Panel Veri Modelleri İle İrdelenmesi”, **İstanbul Üniversitesi, Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı 11, ss.128-153.

TURHAN, S. E. (2007) “Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Kahramanmaraş Üniversitesi Sütçü İmam Üniversitesi, S.B.E.**, Kahramanmaraş.

TUTAR, F.; M. DEMİRAL (2007), “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İBBF Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, ss.65-83.

TÜRKAY O.; E. ALKİN (2001) **İktisada Giriş**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 1275, Açık öğretim Fakültesi Yayını No: 705.

TÜRKBAL, A. (2005) **Makro İktisat**, İstanbul, Aktif Yayınevi Yayınları.

UNAY, C. (1996) **Makro Ekonomi**, 6. Bs., Bursa, Ekin Kitabevi.

UZAY, N. (2005) **Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

UZUNOĞLU, S. Ve diğerleri (2008) **Temel Ekonomi**, 2. Bs., İstanbul, Literatür Yayıncılık.

ÜNSAL, E. (2007) **İktisadi Büyüme**, Ankara, İmaj Yayıncılık.

ÜLGEN, G. (2010) **İktisat Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınları.

ÜLGENER, S. F. (1991) **Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, İstanbul, Der Yayınları.

ÜSTÜNEL, B. (1990) **Makro Ekonomi**, İstanbul, Mısırlı Matbaacılık.

VERBEEK, M. (2004) **A Guide to Modern Econometrics**, 2. Bs., West Sussex, UK: Wiley.

WALLACE, C. P. (1994) **Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, Çeviren: Talat Güllap, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 763, İ.İ.B.F. Yayınları No: 98, Ders Kitapları Serisi No: 28.

WOOLDRIDGE, J.M. (2009) **Introductory Econometrics; A Modern Approach**, Publisher; South-Western.

YILDIRIM, K.; D. KARAMAN, M. TAŞDEMİR (2008) **Makro Ekonomi**, Eskişehir, Seçkin Yayıncılık.

YILDIRIR KESER, H.; I. ÇETİN (2016) “Kara İle Çevrili Olmanın İhracat Üzerindeki Etkisi; Gelişmekte Olan Avrupa ve Asya Ülkeleri Üzerine Bir Analiz”, **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, Cilt 71, Sayı 1, ss.199-230.

YILMAZ, Ö. (2001) “Bölgesel Eşitsizlik Türkiye Örneği”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1-2, ss.1-19.

YÜCEOL, H.M. (2011) “Türkiye’de İller Arası İşsizlik Oranı Farklılıkları, Göç ve Ekonomik Kalkınma”, **Sosyo-Ekonomi**, Özel Sayı MI, ss.29-54.

ZAIM, S. (1997) **Çalışma Ekonomisi**, 10. Bs., İstanbul, Filiz Kitabevi.

İnternet Kaynakları ;

Resmi Gazete, “4720 Sayılı Kanun” (2002) “Çevrimiçi”,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020922.htm#3> , Erişim Tarihi:
21/12/2018.

Resmi Gazete, “5449 Sayılı Kanun” (2006) “Çevrimiçi”,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm>, Erişim Tarihi:
22/12/2018.

<https://ec.europa.eu>, (a) (2018) “Çevrimiçi”,
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf/ , Erişim Tarihi: 04/12/2018.

<http://ec.europa.eu>, (b) (2018) “Çevrimiçi”,
<http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=35&langId=en> , Erişim Tarihi: 04/12/2018.

<https://ec.europa.eu>, (c) (2018) “Çevrimiçi”,
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/ispa_en , Erişim
Tarihi: 04/12/2018.

<https://ec.europa.eu>, (d) (2018) “Çevrimiçi”,
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/sapard_en,
Erişim Tarihi: 04/12/2018.

<https://eufunds.gov.mt> (2018) “Çevrimiçi”,
<https://eufunds.gov.mt/en/EU%20Funds%20Programmes/Agricultural%20Fisheries%20Fund/Pages/European-Agricultural-Fund.aspx> , Erişim Tarihi: 04/12/2018.

<https://www.karacadag.gov.tr/> (2018) “Çevrimiçi”, Erişim Tarihi: 06/12/2018.

<https://www.karacadag.gov.tr/>, (a) (2018) “Çevrimiçi”,
<https://www.karacadag.gov.tr/basari-hikayeleri/>, Erişim Tarihi: 06/12/2018.

<http://www.oka.org.tr/> (2018) “Çevrimiçi”, Erişim Tarihi: 07/12/2018.

<http://www.oka.org.tr/>, (a) (2018) “Çevrimiçi”,
<http://www.oka.org.tr/okaIcerik.aspx?Id=785> , Erişim Tarihi: 07/12/2018.

<https://www.gmka.gov.tr/> (2018) “Çevrimiçi”, Erişim Tarihi: 07/12/2018.

<http://www.izka.org.tr/> (2018) “Çevrimiçi”, Erişim Tarihi: 06/12/2018.

<http://www.sviluppumbria.it> (2018) “Çevrimiçi”, Erişim Tarihi: 05/12/2018.

<https://www.tva.gov/> (2018) “Çevrimiçi”, <https://www.tva.gov/About-TVA/Our-History/The-TVA-Act>, Erişim Tarihi: 20/12/2018.

<http://www.marka.org.tr> (2019) “Çevrimiçi”, <http://www.marka.org.tr/sayfa/23/149/kalkinma-ajanslari-iletisim-bilgileri->, Erişim Tarihi: 01/06/2019.

EKLER

EK-1 : 2002 / 4720 Sayılı Kararname Eki ; İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

Karar Sayısı : 2002/4720

Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke çapında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tanımlanmasına ilişkin ekli Kararın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığı'nın 12/8/2002 tarihli ve 1400 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulu'nca 28/8/2002 tarihinde kararlaştırılmıştır.

28/8/2002 Tarihli ve 2002/4720 Sayılı

Kararın Eki

KARAR

Madde 1- Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması tanımlanmıştır.

Madde 2- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında iller “Düzyey 3” olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak “Düzyey 1” ve “Düzyey 2” olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır.

Madde 3- “Düzyey 3” kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il bir İstatistiki Bölge Birimini tanımlamaktadır.

“Düzyey 2” İstatistiki Bölge Birimleri, “Düzyey 3” kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 26 adettir.

“Düzyey 1” İstatistiki Bölge Birimleri ise “Düzyey 2” İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 12 adettir.

Bu Kararın yayımı tarihinden sonra kurulacak iller, yeni bir düzenleme yapılncaya kadar daha önce dahil olduğu İstatistiki Bölge Birimi içinde değerlendirilecektir.

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması kodlandırılmış olup, ekli (1) sayılı cetvelde gösterilmiştir.

Madde 4- Tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca; bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi gibi çalışmalarda, bu Karar ile belirlenen İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması esas alınacaktır.

Madde 5- Bu Kararın uygulanmasında ortaya çıkacak tereddütleri gidermeye Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı yetkilidir.

Madde 6- Bu Karar yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 7- Bu Karar hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür

I Sayılı Cetvel

KOD	DÜZEY 1	DÜZEY 2	DÜZEY 3
TR			
TR1 TR10 TR100	İstanbul	İstanbul	İstanbul
TR2 TR21 TR211 TR212 TR213 TR22 TR221 TR222	Batı Marmara	Tekirdağ Balıkesir	Tekirdağ Edirne Kırklareli Balıkesir Çanakkale
TR3 TR31 TR310	Ege	İzmir	İzmir

TR32		Aydın	
TR321			Aydın
TR322			Denizli
TR323			Muğla
TR33		Manisa	
TR331			Manisa
TR332			Afyon
TR333			Kütahya
TR334			Uşak
TR4	Doğu Marmara		
TR41		Bursa	
TR411			Bursa
TR412			Eskişehir
TR413			Bilecik
TR42		Kocaeli	
TR421			Kocaeli
TR422			Sakarya
TR423			Düzce
TR424			Bolu
TR425			Yalova
TR5	Batı Anadolu		
TR51		Ankara	
TR510			Ankara
TR52		Konya	
TR521			Konya
TR522			Karaman
TR6	Akdeniz		
TR61		Antalya	
TR611			Antalya
TR612			Isparta
TR613			Burdur

TR62		Adana	
TR621			Adana
TR622			Mersin
TR63		Hatay	
TR631			Hatay
TR632			Kahramanmaraş
TR633			Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	Kırıkkale	
TR71			Kırıkkale
TR711			Aksaray
TR712			Niğde
TR713			Nevşehir
TR714			Kırşehir
TR715			
TR72		Kayseri	
TR721			Kayseri
TR722			Sivas
TR723			Yozgat
TR8		Zonguldak	
TR81			Zonguldak
TR811			Karabük
TR812			Bartın
TR813			
TR82		Kastamonu	
TR821			Kastamonu
TR822			Çankırı
TR823			Sinop
TR83		Samsun	
TR831			Samsun
TR832			Tokat
TR833			Çorum
TR834			Amasya

TR9 TR901 TR902 TR903 TR904 TR905 TR906	Doğu Karadeniz	Trabzon	Trabzon Ordu Giresun Artvin Gümüşhane
TRA TRA1 TRA11 TRA12 TRA13 TRA2 TRA21 TRA22 TRA23 TRA24	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum Ağrı	Erzurum Erzincan Bayburt Ağrı Kars Iğdır Ardahan
TRB TRB1 TRB11 TRB12 TRB13 TRB14 TRB2 TRB21 TRB22 TRB23 TRB24	Ortadoğu Anadolu	Malatya Van	Malatya Elazığ Bingöl Tunceli Van Muş Bitlis Hakkari
TRC TRC1 TRC11 TRC12 TRC13	Güneydoğu Anadolu	Gaziantep	Gaziantep Adıyaman Kilis

TRC2		Şanlıurfa	
TRC21			Şanlıurfa
TRC22			Diyarbakır
TRC3		Mardin	
TRC31			Mardin
TRC32			Batman
TRC33			Şırnak
TRC34			Siirt

EK-2: 2006/5449 Sayılı Kanun Eki: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu

Kanun Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun

KanunNo.5449

Kabul Tarihi:25.01.2006

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç ve Kapsam, Tanımlar, Kuruluş, Genel Koordinasyon

Amaç ve kapsam

MADDE 1 — Bu Kanunun amacı; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usûlleri düzenlemektir.

Tanımlar

MADDE 2 — Bu Kanunun uygulanmasında;

- a) Bölge: EK 1 listede belirtilen Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimini,
- b) Ajans: Kalkınma ajansı,
- c) Kuruluş kararnamesi: Kalkınma ajanslarının kuruluşuna dair Bakanlar Kurulu kararını ifade eder.

Kuruluş

MADDE 3 — Ajanslar, bölgeler esas alınarak, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur. Ajans merkezinin bulunacağı il, kuruluş kararnamesinde belirtilir.

EK 1 listede belirtilen bölgelerin yeniden düzenlenmesine ve kurulmuş olan Ajansın kaldırılmasına Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Ajanslar, tüzel kişiliği haiz ve bu Kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tâbidir.

Genel koordinasyon

MADDE 4 — Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Devlet Planlama Teşkilatı sorumludur.

Devlet Planlama Teşkilatı;

- a) Bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltıcı tedbirleri alır; plânlama, programlama ve projelendirme konularında ajanslara rehberlik ve danışmanlık yapar, plân ve programların uygulanmasını izler ve değerlendirir.

b) Ajansların kurumsal performansları ile yürütülen programların performanslarının ölçülmesine dair usûl ve esasları belirleyerek, bunların değerlendirmesini yapar veya yaptırır.

c) Bölgesel gelişmeye yönelik iç ve dış kaynaklı fonların ajanslara tahsisi ile bunların kullanımına ilişkin usûl ve esasları belirler.

d) Ajanslar arası işbirliğini sağlar ve ortak proje üretimini destekler.

e) Ajansların işlevlerini etkili ve verimli olarak yerine getirebilmesi için merkezî düzeyde ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonu sağlar.

f) Ajansların yıllık çalışma programlarını onaylar.

g) Yönetim kurulu tarafından, nitelikleri uygun kişiler arasında seçilen ve teklif edilen ajans genel sekreterini onaylar.

h) Plân ve programlara, yapılacak yardım ve transferlere, personelin nitelik ve istihdamına, bütçe ve muhasebe standartlarının kullanımına, faaliyet raporlarına, izleme, değerlendirme ve denetime ilişkin esas ve usûller ile yatırım destek ofislerinin çalışma esas ve usûllerini ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşünü alarak belirler.

İKİNCİ BÖLÜM

Görev ve Yetkiler

Ajansın görev ve yetkileri

MADDE 5 — Ajansın görev ve yetkileri şunlardır:

a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.

b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.

c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.

d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.

e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.

f) 4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.

g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.

h) Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.

i) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.

j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.

k) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.

l) Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

Bilgi toplama

MADDE 6 — Ajans, görevleri kapsamında gerekli gördüğü bilgileri kurum ve kuruluşlardan istemeye yetkilidir. Kendilerinden bilgi istenilenler bu bilgileri zamanında vermekle yükümlüdür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ajansın Teşkilâtı

Teşkilât yapısı

MADDE 7 — Ajansın teşkilât yapısı aşağıdaki gibidir:

- a) Kalkınma kurulu.
- b) Yönetim kurulu.
- c) Genel sekreterlik.
- d) Yatırım destek ofisleri.

Kalkınma kurulu

MADDE 8 — Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kalkınma kurulu oluşturulur.

Kalkınma kurulu, illerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak yapıda, en fazla yüz üyeden oluşur.

Kalkınma kuruluna temsilci gönderecek kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının gönderecekleri temsilcilerin sayısı, görev süresi ve diğer hususlar kuruluş kararnamesi ile belirlenir.

Kalkınma kurulu, yapacağı ilk toplantıda kendi üyeleri arasından bir Başkan ve bir Başkan Vekili seçer. Başkan ve Başkan Vekilinin görev süresi iki yıldır.

Başkan ve Başkan Vekilinin temsil ettiği kurum ile mensubiyeti sona erdiğinde Kurul Başkanlığı ve Başkan Vekilliği görevleri de sona erer ve ilk toplantıda yeniden Başkan ve Başkan Vekili seçimi yapılır.

Kalkınma kurulu, Kurul Başkanının daveti üzerine yılda en az iki defa toplanır. Ayrıca Kurul, üye tam sayısının beşte birinin talebi üzerine Kurul Başkanı tarafından toplantıya çağrılır.

Kalkınma kurulu, üye tam sayısının yarısından bir fazlası ile toplanır, katılanların çoğunluğu ile karar alır. Toplantı yetersayısı sağlanamayan hallerde onbeş günü aşmayacak şekilde yeni toplantı tarihi Başkan tarafından belirlenir ve bu toplantıda toplantı yetersayısı aranmaz.

Kalkınma kurulunun görev ve yetkileri

MADDE 9 — Kalkınma kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Tek ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulunda yer alacak özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşları temsilcilerini ve iki katı yedeklerini sırasıyla seçmek.
- b) Ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak.
- c) Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak.
- d) Toplantı sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayımlamak.

Yönetim kurulu

MADDE 10 — Yönetim kurulu, ajansın karar organıdır.

Yönetim kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Ancak, birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından belirlenir.

Ajansı, yönetim kurulu başkanı temsil eder. Yönetim kurulunun başkanı validir. Yönetim kurulu ilk toplantısında üyeleri arasından bir başkan vekili seçer.

Birden fazla ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulu başkanlığı; ilk yıl ajans merkezi olarak tespit edilen ilin valisi tarafından, müteakip yıllarda illerin alfabetik sırasına göre bölgedeki valiler tarafından birer yıl süreyle dönüşümlü olarak yürütülür.

Tek ilden oluşan bölgelerde kalkınma kurulu tarafından seçilen yönetim kurulu üyelerinin görev süresi iki yıl olup görev sürelerini tamamlamadan herhangi bir şekilde üyeliklerinin sona ermesi halinde, kalan süreleri sırasına göre yedek üyelerce tamamlanır. Görevi sona eren üyeler tekrar seçilebilir. Yönetim kurulu üyeliği, üyelerin temsil ettikleri kurum ve kuruluşlardaki görevlerini sürdürmelerine engel teşkil etmez.

Yönetim kurulu üyeleri ajans ile ilgili gizlilik taşıyan bilgileri ve bu Kanunun uygulanması sırasında öğrendikleri çalışma alanlarındaki sırları, görevlerinden ayrılmış olsalar bile ifşa edemezler, kendilerinin veya başkalarının menfaatine kullanamazlar.

Yönetim kurulu üyeleri, kendileri, eşleri ve ikinci dereceye kadar kan ve kayın hısımlarını doğrudan ilgilendiren konular ile sahibi ya da ortağı oldukları ticarî işletmelere ilişkin toplantıya ve oylamaya katılamaz.

Yönetim kurulu, başkanın daveti üzerine üye tamsayısının yarısından bir fazlası ile her ay en az bir kere toplanır. Yönetim kurulu toplantılarına başkanın yokluğunda başkan vekili başkanlık eder.

Yönetim kurulu, toplantıya katılanların oy çokluğu ile karar alır. Eşitlik durumunda, başkanın oyu yönünde karar alınır.

Ajans genel sekreteri, oy hakkı olmamak kaydı ile yönetim kurulu toplantılarına katılır.

Yönetim kurulunun görev ve yetkileri

MADDE 11 — Yönetim kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Yıllık çalışma programını kabul etmek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak.
- b) Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek.
- c) Yıllık malî raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak.
- d) Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımına karar vermek.
- e) Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek.
- f) Ajans bütçesini onaylamak ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek.
- g) Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak.
- h) Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek.
- i) Personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek.
- j) Genel sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki işbölümünü onaylamak.
- k) Genel sekreteri belirlemek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak.
- l) Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetkili olacağı sınırları tespit etmek.

Yönetim kurulu gerekli gördüğü hallerde yukarıda sayılan yetkilerinden bir kısmını, sınırlarını açıkça belirlemek şartıyla genel sekretere devredebilir.

Genel sekreterlik

MADDE 12 — Genel sekreterlik Ajansın icra organıdır. Genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur.

Genel sekreterin nitelikleri

MADDE 13 — Genel sekreter olarak istihdam edileceklerin aşağıda belirtilen niteliklere sahip olmaları şarttır:

- a) Hukuk, iktisat, maliye, işletme, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, istatistik, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, matematik, sosyoloji, mimarlık, şehir ve bölge plânlama ile mühendislik dallarından veya bunlara denkliği Yükseköğretim Kurulunca kabul edilen yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarından lisans düzeyinde mezun olmak.

b) Ajansın faaliyet alanına giren konularda yeterli bilgi ve deneyime sahip; uzmanlık gerektiren işlerde en az on yıl fiilen çalışmış olmak.

c) Kamu Personeli Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavında İngilizce dilinden en az 70 puan almış veya buna denk kabul edilen uluslararası geçerliliği bulunan belgeye sahip olmak.

Genel sekreterin görev ve yetkileri

MADDE 14 — Genel sekreterin görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Yönetim kurulu kararlarını uygulamak.
- b) Yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve yönetim kuruluna sunmak.
- c) Ajans gelirlerini toplamak, 4 üncü maddeye göre belirlenecek usûl ve esaslar ile bütçe ve yönetim kurulu kararlarına uygun olarak harcamaları yapmak.
- d) Yönetim kurulu tarafından tespit edilecek sınırlar içerisinde, taşıt dışındaki taşınır malların alımına, satımına, kiralanmasına ve hizmet alımına karar vermek.
- e) Bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirici faaliyetlerde bulunmak.
- f) Özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirerek malî destek sağlamak üzere yönetim kuruluna öneri götürmek.
- g) Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak.
- h) Bölgesel kalkınmayla ilgili yurt içindeki ve dışındaki ajans ve kuruluşlarla işbirliği yapmak ve ortak projeler geliştirmek.
- i) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- j) Personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek.
- k) Personelin işe alınması ve işine son verilmesini yönetim kuruluna teklif etmek.
- l) Ajans genel sekreterliğini temsilen, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara katılmak ve yurt dışı temaslarda bulunmak.
- m) Ajansın sekretarya işlerini ve görev alanına giren diğer hizmetleri yürütmek.
- n) Yönetim kurulunun devrettiği yetkileri kullanmak.

Yatırım destek ofisleri

MADDE 15 — Bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok beş uzmandan oluşan yatırım destek ofisleri teşkil edilir. Yatırım destek ofislerinde çalışan uzman personel sayısı, bölge ve ilin ihtiyaçlarına cevap veremez hale geldiği takdirde bu sayı, yönetim kurulu kararı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayı ile artırılabilir.

Yatırım destek ofisleri görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur.

Yatırım destek ofislerinde yatırımcılara sunulan hizmetler tamamen ücretsizdir.

Yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri

MADDE 16 — Yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre

içerisinde, ilgili mevzuatta bir süre belirtilmemişse öncelikle ve ivedilikle sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek.

b) İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek.

c) Başvurular hakkında ön inceleme yapmak.

d) 4 üncü madde uyarınca çıkarılacak olan düzenlemelerde belirtilen işlemleri yapmak.

e) İş ve işlemler konusunda valiliğe ve genel sekreterliğe bilgi vermek.

Yatırım destek ofislerine başvuru

MADDE 17 — Yatırımcılar, ilgili mevzuatta belirtilen bilgi ve belgelerle yatırım destek ofislerine başvurur. Bu başvuru sonucunda yatırım destek ofislerinde geçen süreler, ilgili mevzuatta belirtilen sürelerden sayılmaz. Yatırımcıların bu Kanun kapsamında yatırım destek ofislerine başvurması kendi isteklerine bağlıdır.

İzin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemler için yatırım destek ofisleri tarafından ilgili mercilere yapılan başvurular, yatırımcı tarafından yapılmış sayılır.

Yatırım destek ofislerine hangi yatırım ve işlemlerle ilgili başvuru yapılacağı, 4 üncü maddenin (h) bendi uyarınca çıkarılacak düzenlemeler kapsamında belirlenir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Personel Rejimi, Bütçe ve Denetim

Ajans personelinin nitelik, statü ve hakları

MADDE 18 — Ajans hizmetleri, iş mevzuatı hükümlerine göre istihdam edilen uzman personel ve destek personeli eliyle yürütülür. Ayrıca, ajanslarda iç denetim yapmak üzere bir iç denetçi istihdam edilir. Sekreterlik, halkla ilişkiler, arşiv, idarî, malî ve personelle ilgili işlemler gibi işleri yürütecek olan destek personelinin sayısı, ajans toplam personel sayısının yüzde yirmisini geçemez.

Uzman personel ve iç denetçi, hukuk, iktisat, maliye, işletme, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, istatistik, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, matematik, sosyoloji, mimarlık, şehir ve bölge plânlama ile mühendislik dallarından veya bunlara denkliği Yüksek-öğretim Kurulunca kabul edilen yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarından lisans düzeyinde mezun olmuş, Kamu Personeli Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavında İngilizce dilinden en az 70 puan almış veya buna denk kabul edilen uluslararası geçerliliği bulunan belgeye sahip adaylar arasından istihdam edilir. Ayrıca, iç denetçide kamuda denetim elemanı olarak en az on yıl çalışmış olma şartı aranır.

Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlardan, bu Kanunda belirtilen nitelikleri taşıyanlar, kendilerinin isteği ve kurumlarının muvafakati ile ajansta genel sekreter, iç denetçi veya uzman personel olarak istihdam edilebilir. Bunların kurumlarıyla olan ilişkileri iş akdinin yapılmasıyla son bulur. Bunlara verilecek ücret ile diğer malî ve sosyal haklar yapılacak iş akdi ile belirlenir. Bu şekilde istihdam edilenler, ajanstaki görevleri sona erdiğinde, öğrenim durumları, hizmet yılı ve unvanları dikkate alınarak önceki kurumlarında kariyerlerine veya durumlarına uygun boş bir kadro veya pozisyona en geç üç ay içinde atanırlar ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın en geç bir ay içerisinde göreve başlatılırlar.

Ancak, bu kişilerin atanmalarında, önceki kurumlarındaki idarî unvanlar dikkate alınmaz. Bu fıkra kapsamındaki kişilerden, önceki kamu kurum ve kuruluşlarındaki kadrolarına müşterek kararname ile atanmaların, bu fıkraya göre yapılacak atama işlemleri ilgili bakan onayı ile yapılır. Bu fıkra uyarınca önceki kurumlarına dönen kişilerin ajansta geçen hizmetleri kazanılmış hak aylık derece ve kademelerinde değerlendirilir. Bu durumda kıdem tazminatları ödenmez ve bu süreler emeklilik ikramiyesinin hesabında dikkate alınır. Bu şekilde görevlendirilecek personel sayısı toplam personel sayısının yüzde otuzunu aşamaz.

Ajans personeli, emeklilik ve sosyal güvenlik yönünden 17/7/1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa tâbidir.

Yönetim kurulu üyeleri ile genel sekreter ve ajansta istihdam edilecek tüm personelde;

a) Türk Vatandaşı olmak,

b) Kamu haklarından mahrum bulunmamak,

c) Affa uğramış olsalar bile Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla, zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı veya şeref ve haysiyeti kırıcı suçtan veya istimal ve istihlak kaçakçılığı hariç kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından dolayı hükümlü bulunmamak, şartları aranır.

Genel sekreter ile diğer personelin ücret ve gündelikleri ile diğer malî ve sosyal hakları Yüksek Planlama Kurulu kararıyla tespit edilen alt ve üst limitleri geçmemek üzere yönetim kurulunca belirlenir.

Ajans personeline ilişkin tüm ihtilaflar iş mahkemelerinde görülür.

Gelirler ve yönetilecek fonlar

MADDE 19 — Ajansın gelirleri ve yöneteceği fonlar şunlardır:

a) Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından, vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.

b) Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.

c) Faaliyet gelirleri.

d) Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir, belediyeler için; borçlanma ve tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

e) Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

f) Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.

g) Bir önceki yıldan devreden gelirler.

Bakanlar Kurulu, il özel idareleri için belirlenen oranı yüzde beşe kadar yükseltmeye ya da bu Kanunda belirlenen oranına kadar indirmeye, belediyeler için belirlenen oranı ise; yarısına kadar indirmeye ya da bu Kanunda belirlenen oranına kadar yükseltmeye yetkilidir.

Birinci fıkranın (d) ve (e) bentlerinde belirtilen paylar, ilgili idare ve kuruluşlar tarafından haziran ayının sonuna kadar ajans hesabına aktarılır. (d) bendinde belirtilen paylar, süresi içerisinde aktarılmadığı takdirde, bu idarelere genel bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamı üzerinden ayrılan paydan ilgisine göre Maliye Bakanlığı ve/veya İller Bankasına kesilerek ilgili ajans hesabına aktarılır. Diğer alacakların tahsilinde, genel hükümlere göre işlem yapılır.

Giderler

MADDE 20 — Ajansın giderleri şunlardır:

- a) Plân, program ve proje giderleri.
- b) Proje ve faaliyet destekleme giderleri.
- c) Araştırma ve geliştirme giderleri.
- d) Tanıtım ve eğitim giderleri.
- e) Taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri.
- f) Yönetim ve personel giderleri.
- g) Görevlerle ilgili diğer giderler.

Ajansın yıllık personel giderleri toplamı, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin yüzde onbeşini aşamaz.

Malî saydamlık ve hesap verme sorumluluğu

MADDE 21 — Ajanslar, finansal kaynaklarının elde edilmesi ve kullanılmasında, denetimin sağlanması amacıyla, kamuoyunu zamanında bilgilendirmekle yükümlüdür. Bu amaçla;

- a) Görev, yetki ve sorumlulukların açık olarak tanımlanması,
- b) Yıllık çalışma programı ile bütçenin hazırlanması, yetkili organlarda görüşülmesi, uygulanması ve uygulama sonuçları ile raporların kamuoyuna açık ve ulaşılabilir olması,
- c) Ajanslar tarafından proje ve faaliyetlere sağlanan desteklerin bir yılı geçmemek üzere belirli dönemler itibarıyla kamuoyuna açıklanması,
- d) Ajans hesaplarının standart bir muhasebe sistemi ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygun bir muhasebe düzenine göre oluşturulması, zorunludur.

Ajansların malî ve finansal kaynaklarının elde edilmesi, kullanılması ve malî denetiminin sağlanmasında görevli ve yetkili olanlar; kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur.

Bütçe

MADDE 22 — Ulusal ve bölgesel düzeyde plân ve programlara, Yüksek Planlama Kurulunca belirlenen ödenek tavanına ve yıllık çalışma programına göre hazırlanan bütçe, ajansın bütçe yılı içindeki gelir ve gider tahminlerini gösterir. Bütçe yılı takvim yılıdır. Bütçe dışı harcama yapılamaz.

Bütçenin hazırlanması ve kabulü

MADDE 23 — Ajans, Yüksek Planlama Kurulunca, 19 uncu maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen ölçütlere göre her yıl haziran ayında genel bütçeden ajanslara yapılacak transferlere ilişkin gösterge niteliğinde belirlenen payların tavanları ile diğer gelir kalemlerine ilişkin tahminleri dikkate alarak bir sonraki yılın bütçesini hazırlar. Ulusal ve bölgesel düzeydeki plân ve programlar dikkate alınarak genel sekreterlikçe hazırlanacak bütçe taslağı ve çalışma programı, ağustos ayı başında yönetim kuruluna sunulur.

Bütçe taslağı yönetim kurulunca kabul edildikten sonra çalışma programı ile birlikte en geç eylül ayı başına kadar görüş alınmak üzere Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir. Bütçe, Genel Bütçe Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren onbeş gün içinde kesinleştirilerek Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına sunulur.

19 uncu maddenin birinci fıkrasının (a) bendine göre yapılacak transfer ödeneği, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bütçesinde gösterilir. Bu ödenek aylık harcama programına göre Devlet Planlama Teşkilatınca ajanslara kullanılır.

Bütçenin kesinleşme tarihine kadar devam eden işler için yapılacak harcamalar yılı bütçesi ile ilişkilendirilir.

Bütçe sonuçları

MADDE 24 — Bütçe sonuçları, genel sekreter tarafından bütçe döneminin bitiminden sonraki mart ayı içinde yönetim kuruluna sunulur; yönetim kurulunda görüşülerek karara bağlanır.

Bütçe sonuçları onaylanmadığı takdirde İçişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir. Bu kurumlar bu Kanunun ve/veya diğer ilgili kanunların ilgili hükümlerine göre işlem tesis eder.

Denetim

MADDE 25 — Ajanslarda iç ve dış denetim yapılır.

İç denetimde; ajansın faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansı yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından denetlenir. İç denetim raporları yönetim kuruluna ve kalkınma kuruluna sunulur.

Dış denetimde; İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca müştereken belirlenecek esas ve usullere göre ajansın her türlü hesap ve işlemleri, yönetim kurulu tarafından her yıl en geç mart ayında ve gerekli görülen hallerde her zaman Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşlarına inceletilir. Bağımsız dış denetim kuruluşları, hazırladıkları raporu eş zamanlı olarak İçişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına sunar. Denetim sonucu suç teşkil eden hususlarla ilgili gerekli işlemleri yapmaya İçişleri Bakanlığı, performansla ilgili değerlendirmeleri yapmaya ve gerekli tedbirleri almaya Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yetkilidir.

Bu maddeye göre bağımsız denetim yapan kuruluşların ortakları, yöneticileri ve çalışanlarının cezai sorumluluğu hakkında 28/7/1981 tarihli ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 47 nci maddesinin (B) bendinin (3) numaralı alt bendi ile 48 ve 49 uncu maddeleri hükümleri uygulanır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Muafiyet

MADDE 26 — Ajanslar; bu Kanunun uygulanmasıyla ilgili iş ve işlemlerde her türlü vergi, resim ve harçtan muafır.

Uygulanmayacak hükümler

MADDE 27 — Ajans, 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 8/9/1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve 4/1/2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerine tâbi değildir.

MADDE 28 — 19/6/1994 tarihli ve 540 sayılı Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararnamenin 2 nci maddesine aşağıdaki bent eklenmiştir.

"l) Kalkınma ajanslarının koordinasyonunu sağlamak ve bunlarla ilgili iş ve işlemleri yürütmek."

MADDE 29 — 540 sayılı Kanun Hükümünde Kararnamenin 14 üncü maddesine "yapısal uyum politikalarının uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek sorunların çözümü amacıyla projeler geliştirmek ve bu konularda yapılacak çalışmaları koordine etmek," ifadesinden sonra gelmek üzere "kalkınma ajanslarının genel koordinasyonunu sağlamak ve bunlarla ilgili iş ve işlemleri yürütmek," ifadesi eklenmiştir.

MADDE 30 — 27/10/1989 tarihli ve 388 sayılı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararnamenin 2 nci maddesinin (f) bendi "nazım ve uygulama imar plânlarını yapmak veya yaptırmak," şeklinde değiştirilmiş, maddeye aşağıdaki (i) bendi eklenmiş ve 3 üncü maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

"i) Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan bölgelerde kurulacak kalkınma ajansları üzerindeki koordinasyon görevini, Devlet Planlama Teşkilatının belirleyeceği usûl ve esaslara göre yürütmek,"

GEÇİCİ MADDE 1 — Bütün ajanslar kurulup faaliyete geçene kadar 19 uncu maddenin birinci fıkrasının (a) bendi uyarınca tahsis edilecek transfer ödeneği, kurulmuş ajans sayısı dikkate alınarak belirlenir. Ajanslar kuruldukları tarih itibarıyla yılın geri kalanı için kendilerine düşen payı kullanma hakkını kazanır.

GEÇİCİ MADDE 2 — İlk yıl için ajansta istihdam edilebilecek olan azamî personel sayısı kuruluş kararnamesinde belirtilir.

GEÇİCİ MADDE 3 — Türkiye-Avrupa Birliği Malî İşbirliği kapsamında yürütülen bölgesel programların; bölgelerde yürütülmesi ve koordinasyonu amacıyla oluşturulan proje birimlerinin yürütmekte olduğu iş ve işlemler, bunlara ilişkin hak ve yükümlülükler ile her türlü taşınır mallar, kuruluş kararnamesinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde ilgili ajansa devredilir.

Söz konusu proje birimlerinde çalışan personelden; görevli olduğu bölgede kurulan ajansın kuruluş kararnamesinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içerisinde ilgili ajansa başvuranlardan, 18 inci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen öğrenim dalı dışındaki niteliklere sahip olanlar uzman

personel, diğerleri ise destek personeli olarak bu Kanunun ilgili hükümlerine göre öncelikle istihdam edilir.

GEÇİCİ MADDE 4 — Kalkınma kurulu, kuruluş kararnamesinin yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içinde, ajans merkezi olarak tespit edilen ilin valisinin başkanlığında ilk toplantısını yapar.

Yürürlük

MADDE 31 — Bu Kanun yayımı tarihinde y r rl ge girer.

Yürütme

MADDE 32 — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

7 Őubat 2006

EK 1: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

TR1: İstanbul

TR10: İstanbul

TR2: Batı Marmara

TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ

TR22: Balıkesir, Çanakkale

TR3: Ege

TR31: İzmir

TR32: Aydın, Denizli, Muğla

TR33: Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak

TR4: Doğu Marmara

TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir

TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova

TR5: Batı Anadolu

TR51: Ankara

TR52: Karaman, Konya

TR6: Akdeniz

TR61: Antalya, Burdur, Isparta

TR62: Adana, Mersin

TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye

TR7: Orta Anadolu

TR71: Aksaray, Kırkkale, Kırşehir, Niğe, Nevşehir

TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat

TR8: Batı Karadeniz

TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak

TR82: ankırı, Kastamonu, Sinop

TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat

TR9: Doğu Karadeniz

TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon

TRA: Kuzeydoğu Anadolu

TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum

TRA2: Ağrı, Ardahan, İğdir, Kars

TRB: Ortadoğu Anadolu

TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli

TRB2: Bitlis, Hakkâri, Muş, Van

TRC: Güneydoğu Anadolu

TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis

TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa

TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Özge BEYHAN
Uyruğu	T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi	Bilecik, 29/08/1993
E-Posta	Ozgebyhn93@gmail.com

Eğitim

Eğitim Derecesi	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Balıkesir Üniversitesi/ Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/ Ekonometri Bölümü	2016
Yüksek Lisans	Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Ekonometri Anabilim Dalı	2019

Bildiği Diller	İngilizce
-----------------------	-----------

